Izvještaj nevladinih organizacija i djece o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini u 2006. godini

Izvještaj nevladinih organizacija i djece o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini u 2006. godini

Realizacija

Projekat realizirale organizacije

Zdravo da ste

"NAŠA DJECA"
UDRUŽENJE HUMANITARNA ORGANIZACIJA
ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE PRAVA DJETETA
SARAJEVO

Autori Izvještaja
Aleksandra Štrbac, Ladislava Hamzić, Mira Merlo, Malik Krivić,
Nada Uletilović, Nataša Lončarević, Sabaha Dračić i Sadmira Čajo

i djeca iz osnovnih škola
«Aleksa Šantić» iz Zenice,
«Branko Ćopić» iz Prijedora,
«Dositej Obradović» iz Banjaluke
«Dositej Obradović» iz Blatnice,
«Fahrudin Fahro Baščelija» iz Goražda,
»Zalik» iz Mostara,
«Jovan Jovanović Zmaj» iz Srpca,
«Nikola Tesla» iz Dervente,
«Sjenjak» iz Tuzle,
«Sutjeska» iz Modriče,
«Sveti Sava» iz Broda,
«Sveti Sava» iz Doboja,
«Travnik» iz Travnika,
«Hasan Kikić» iz Sanskog Mosta,
«Zahid Barudžija» iz Vogošće,
«Vrhbosna» iz Sarajeva.

Lektor
Indira Osmić

Projekat podržao

Save the Children
Norway

Sadržaj

5 Uvod

6 Opšte mjere implementacije

17 Opšti principi

23 Građanska prava i slobode

27 Porodično okruženje i alternativna briga

37 Zdravlje i socijalna zaštita

51 Socijalna zaštita

59 Obrazovanje

72 Posebne mjere zaštite

76 Djeca u oružanom sukobu

78 Pravo djeteta na zaštitu od eksploatacije

80 Djeca u sistemu maloljetničkog pravosuđa

83 Pravo na zaštitu od zloupotrebe narkotika i psihotropnih supstanci

86 Pravo na zaštitu od seksualnog iskorištavanja

89 Pravo djeteta na zaštitu od otmice i trgovine

92 Dijete pripadnik manjinske grupe

97 Literatura

98 Skraćenice

Uvod

Ovaj Izvještaj je nastao kao rezultat stalnog praćenja stanja prava djetata u Bosni i Hercegovini u 2006. godini. Već treću godinu nevladine organizacije «Zdravo da ste» iz Banjaluke i «Naša djeca» iz Sarajeva, uz podršku Save the Children Norveške, prate ostvarenje prava djeteta rukovodeći se indikatorima Komiteta Ujedinjenih nacija za prava djeteta i Preporukama ovog tijela na prvi Izvještaj Bosne i Hercegovine o pravima djeteta. U želji da afirmišemo pravo djece na učešće, koje predstavlja jedan od principa Konvencije, uključili smo i djecu u proces praćenja ostvarivanja svojih prava. Nastojali smo zabilježiti sve promjene koje su se desile u zemlji i na nivou zakonske regulative i na nivou njihove praktične primjene u životu.

U nedostatku jedinstvenih baza podataka o ostvarivanju prava djeteta, željeli smo na jednom mjestu sakupiti raspoložive podatke o svim aspektima života djece u Bosni i Hercegovini. Pored toga, ovaj izvještaj sadrži i autentične izjave djece o stvarima koje su za njih važne, a nama odraslim trebaju predstavljati putokaz u donošenju svih odluka koje se tiču djece.

Djeca su u prošloj godini ponovo upotrijebljena, odnosno zloupotrebljena i u političke svrhe. Mnoge političke odluke se donose sa opravdanjem da se to radi za bolju budućnost djece. Odrasli zaboravljaju da se život i razvoj djece odvijaju sada i da se ni jedan trenutak njihovog djetinjstva ne može vratiti, niti propušteno nadoknaditi, ili loše posijano ispraviti. Nesloga odraslih na svim nivoima, od porodice, lokalne zajednice, entiteta i države, najteže se odražava na djecu. Još jedan razlog više da oslušnemo i njihove poruke koje su ugrađene i u ovaj izvještaj.

1

Opšte mjere implementacije

Opšte političko i administrativno stanje u zemlji

Na putu pridruživanja Evropskoj uniji Bosna i Hercegovina je dosta učinila donošenjem novih zakona usklađenih sa evropskim zakonodavstvom i drugim međunarodnim konvencijama, deklaracijama i protokolima o ljudskim pravima i pravima djeteta.

Dvije hiljade i šesta godina ostat će zabilježena kao godina u kojoj je došlo do zastoja u tranzicijskim procesima i reformama u Bosni i Hercegovini (obustavljeno je donošenje Reforme policije i donošenje Ustava BiH). Pozitivni procesi koji su zabilježeni u 2005. godini (doneseno je više zakona na nivou Bosne i Hercegovine i na nižim nivoima vlasti) zaustavljeni su u 2006. godini, uglavnom kao posljedica činjenice da je ovo bila izborna godina.

Bosna i Hercegovina je zemlja koju obilježava administrativni paradoks, kroz neefikasnost upravljanja i dupliranja usluga s jedne strane i nedostatak koordinacije entiteta s druge strane. Na jednoj strani imamo Republiku Srpsku koja je veoma centralizovana, dok je Federacija BiH previše decentralizovana kroz 10 kantona. Distrikt Brčko je autonoman sa specifičnom administrativno-političkom strukturom i budžetom.

Takvo stanje trajno se odražava na kompletan ambijent u zemlji koji ne pogoduje ostvarenju ljudskih prava i prava djeteta, kako socijalnih, ekonomskih, tako i građanskih i političkih. Sve reforme koje su provedene ili su u toku nisu osigurale jednake standarde za ravnopravnost svih u Bosni i Hercegovini. Kvalitet usluga koje se pružaju djeci generalno je na mnogo nižem nivou od međunarodnih standarda. Na nivou Bosne i Hercegovine Vijeće za djecu je jedino tijelo koje kroz svoje aktivnosti pokušava koordinirati aktivnosti koje su u nadležnosti entiteta i kantona kada je u pitanju Federacija BiH. U postojećem političkom uređenju, bilo bi neophodno jačati resurse ovog savjetodavno-koordinirajućeg tijela na nivou Bosne i Hercegovine, i to u svim dimenzijama: ljudskoj, finansijskoj i tehničkoj.

Težak socijalno-ekonomski položaj stanovništva uzrokovan je smanjenjem obima proizvodnje u nekada velikim kompanijama koje su bile nosioci razvoja u regiji, otpuštanjem radnika, mnogim stečajnim postupcima, stalnim povećanjem broja nezaposlenih... Ispod granice siromaštva živi 17,8% stanovništva, a oko 30% stanovništva je odmah iznad te granice. Porodicama koje su u stanju socijalne potrebe i ispunjavaju uslove za naknade u skladu sa zakonima u Federaciji BiH i RS, centri za socijalni rad vrše nadoknade različitih vrsta socijalne pomoći, koje su različitog nivoa u entitetima i pojedinim kantonima. Negdje se ta podrška porodicama neredovno ili sa velikim zakašnjenjem isplaćuje, a u nekim sredinama korisnici socijalne pomoći su prinuđeni na pokretanje postupka prinudnog izvršenja donesenih rješenja (kao što je to slučaj u USK, tako da su te isplate ugrozile ekonomsku stabilnost Kantona). Značajno je istaći da porodicama koje su u stanju socijalne potrebe ta davanja ne omogućavaju zaštitu na nivou standarda zagarantovanim međunarodnim dokumentima i konvencijama, što je konstatovano i u dokumentu OSCE-a «Ocjena ostvarenja prava na socijalnu pomoć». (1)

(1). "Ocjena ostvarenja prava na socijalnu pomoć", OSCE-Misija za BiH, decembar 2005.g.

Socijalnu situaciju usložnjava činjenica da postoji još uvijek veliki broj *raseljenih osoba* u Federaciji BiH i Republici Srpskoj. U strukturi raseljenih osoba sada su uglavnom osobe čiji su stambeni objekti totalno uništeni i za čiju obnovu je potrebno više sredstava, tako da proces povratka u oba entiteta još nije okončan i u direktnoj je zavisnosti od priliva finansijskih sredstava. Usporenom procesu povratka doprinosi i neriješeno pitanje zdravstvene zaštite u mjestima povratka, školstva, a posebno mogućnost zaposlenja i održivog povratka.

Kada je u pitanju zdravstvena zaštita, situacija je na nivou Bosne i Hercegovine *nepromijenjena*. Rezolucijom o politici zdravlja za sve građane Bosne i Hercegovine trebalo je da se formiraju državne komisije za pojedine značajne oblasti zdravlja stanovništva BiH. One su trebale djelovati kao oblik državne uprave između profesionalnih institucija, Zavoda za zdravstvenu zaštitu BiH i Vijeća ministara, a među kojim je, pored ostalih, Komisija za zdravlje majki i djece i zdravu reprodukciju stanovništva, koja se treba formirati u saradnji sa UNICEF-om i WHO.

U Federaciji BiH i državi Bosni i Hercegovini bilježi se *pad nataliteta*. Nedovoljan priraštaj stanovništva predstavlja najveći problem demografskog razvoja praćenog promjenama u starosnoj strukturi stanovništva. To zahtijeva uspostavljanje populacione politike i to u pronatalističkom smjeru koja će omogućiti mladim ljudima da imaju potomke. U Federaciji BiH ni do danas nije donesena niti usvojena populaciona politika koja je neophodna za daljnji demografski razvoj. Jedina mjera u kantonima kojom se stimulira populaciona politika je novčana nadoknada za vrijeme porodiljskog odsustva zaposlenim i nezaposlenim majkama (koja je različita od kantona do kantona), pravo na zdravstveno osiguranje djeteta po ovom osnovu, kao i pravo na nadohranu u periodu od 6 mjeseci dok doji dijete ili hranu za dijete ukoliko ga ne doji, također, do 6 mjeseci (ovo pravo se ne primjenjuje u svim kantonima).

U odnosu na stanje koje je izneseno u prethodnom izvještaju u oblasti obrazovanja na nivou Bosne i Hercegovine *nije došlo do pozitivnih pomaka u predškolskom i visokoškolskom obrazovanju*. Strategija razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja je usvojena, ali okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini nije donesen, kao ni Zakon o visokom obrazovanju, tako da se još uvijek nisu stekli uslovi za priključenje Bosne i Hercegovine Bolonjskom procesu. U odnosu na prethodni izvještaj došlo je do određenih *pozitivnih pomaka* u Federaciji BiH kada je u pitanju devetogodišnje obavezno osnovnoškolsko obrazovanje, učinjen je napredak i u uključivanju Roma u osnovne i srednje škole, te stvaranju boljih uslova za školovanje djece koja su na jednom području pripadnici manjinskog naroda.

Da li postoje usklađene politike prema djeci kada je u pitanju donošenje i provođenje zakona prema djeci na entitetskom i državnom nivou?

Kontinuirana dominacija politike i političkog bića posljedica je administrativno neuređene države, a propuštena prilika usvajanja ustavnih promjena i dalje onemogućava postojanje *usklađene politike prema djeci* na entitetskom i državnom nivou. U strukturi stanovništva u Bosni i Hercegovini djeca čine 1/3 stanovništva(2). Zaštita djece i njihovih prava su u nadležnosti entiteta, odnosno kantona i Distrikta Brčko BiH. Sva bitna pitanja značajna za zaštitu prava djeteta, kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalna zaštita, porodična zaštita i alternativna briga, te maloljetnička pravda, u nadležnosti su entiteta. Ovakvo uređenje ostvarivanja obima i kvaliteta zaštite i prava je diskriminatorno, jer je većina njihovih prava direktno uslovljena ekonomskom moći entiteta, kantona i opština. Jedini zakon iz oblasti dječijih prava je Krovni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju, koji je predstavljao osnovu za izradu entitetskih zakona za osnovno i za srednje obrazovanje. U skladu s tim budžeti za djecu planirani

(2). Izvještaj o stanju ljudskih prava u BiH, Helsinški komitet za ljudska prava u BiH

su na nivou entiteta, odnosno kantona kada je Federacija BiH u pitanju, i to kroz resorna ministarstva.

Na nivou Bosne i Hercegovine ne postoji ni jedna državna institucija ili organ čije su nadležnosti jedino i isključivo prava djeteta, izuzme li se jedan referat u Sektoru za ljudska prava pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, koji ima tek parcijalnu nadležnost u domenu promocije i zaštite prava djeteta. Sva pitanja značajna za zaštitu prava djeteta, kao što su zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalna zaštita, porodična zaštita i alternativna briga, te maloljetnička prava u nadležnosti su entiteta.

Da li se radi na harmonizaciji i usvajanju zakona?

Na nivou Bosne i Hercegovine Vijeće za djecu je jedino tijelo koje kroz svoje aktivnosti pokušava koordinirati aktivnosti koje su u nadležnosti entiteta i kantona kada je u pitanju Federacija BiH. U postojećem političkom uređenju bilo bi neophodno jačati resurse ovog savjetodavno-koordinirajućeg tijela na nivou Bosne i Hercegovine, i to u svim dimenzijama: ljudskoj, finansijskoj i tehničkoj.

Funkcioniranje Vijeća za djecu BiH

Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine funkcionira kao savjetodavno i koordinirajuće tijelo Vijeća ministara Bosne i Hercegovine za nadgledanje provođenja Akcionog plana za djecu BiH 2002.-2010., koordinator aktivnosti na praćenju provođenja CRC u Bosni i Hercegovini i inicijator aktivnosti za izradu i usklađivanje domaće legislative i prakse sa odredbama Konvencije. Posebna uloga Vijeća za djecu ogleda se u ulozi *medijatora* između Vijeća ministara BiH i resornih ministarstava na nivou entiteta i kantona, zaduženog odjeljenja u Vladi Brčko Distrikta BiH, nadležnih službi, specijalizovanih službi za pojedina pitanja zaštite djeteta i nevladinih organizacija u Bosni i Hercegovini koje se bave zaštitom prava djeteta. Vijeće za djecu veliki broj aktivnosti ostvaruje kroz specijalizovane radne grupe: Radna grupa za dječiju zaštitu, Radna grupa za odgoj i obrazovanje i Radna grupa za dječiju participaciju i promociju dječijih prava. Pored članova Vijeća za djecu, u rad grupa su uključeni i stručnjaci iz državnih institucija i nevladinog sektora. U ovoj godini grupe su utvrdile indikatore za praćenje prava po oblastima, te uradile analizu stanja prava djeteta u zemlji. Ove aktivnosti Vijeća su podržane od UNICEF-a.

Vijeće za djecu još uvijek nema značajniju ulogu u razvijanju i provođenju politika za djecu jer nema materijalne prinadležnosti koja bi bila pokretač pozitivnih kretanja u zaštiti prava djeteta.

I pored toga, u toku 2006. godine Vijeće za djecu imalo je mobilizatorsku ulogu u promociji i zaštiti prava djeteta, a u nekim slučajevima djelovalo je i preventivno. Pokrenuta su mnoga pitanja, preporuke i inicijative od interesa za djecu. Za razliku od prethodnih godina, u ovoj godini Vijeće za djecu je reagovalo u situacijama kada su prava djeteta bila ugrožena ili kada je postojala realna opasnost da se to dogodi. Tako je krajem maja 2006. godine održan okrugli sto o temi: Pravo na štrajk i pravo na obrazovanje - Sukob i pomirenje, s ciljem traženja rješenja za prevazilaženje problema izazvanih dugotrajnim štrajkovima prosvjetnih radnika u nekim kantonima Federacije BiH, koji su ugrozili pravo djece na obrazovanje i regularan završetak školske godine. Organizacijom ovog skupa Vijeće za djecu je demonstriralo visok stepen senzibiliteta i odgovornosti za najaktuelnija i istovremeno najosjetljivija socijalna pitanja, kao što su pravo na obrazovanje djece i pravo na štrajk zaposlenih u obrazovanju. Učesnici skupa su se složili da je jedan od ključnih momenata koji je doveo do problema odsustvo

dijaloga između predstavnika vlasti i predstavnika sindikata prosvjetnih radnika.

Jula 2006. Vijeće za djecu je održalo konferenciju posvećenu temi: "Prevencija političke zloupotrebe djece u izbornim kampanjama"(3) , namijenjenu predstavnicima političkih stranaka koji će učestvovati na jesenjim izborima. Organizacijom ovog skupa Vijeće za djecu je željelo djelovati preventivno, kako se u predizbornim kampanjama političkih stranaka ne bi vršila zloupotreba djece.

U 2006. godini Vijeće za djecu izdalo je drugi Bilten i uradilo „Inicijalni izvještaj o nasilju nad djecom u Bosni i Hercegovini". U povodu „Dječije nedjelje" održana je Međunarodna konferencija o nasilju nad djecom, pod pokroviteljstvom i organizacijom Vijeća ministara, Save the Children Norveške i SOS Kinderdorf International.

1.
Opšte mjere implementacije

Vlada RS je krajem juna 2006. godine donijela Odluku o formiranju Savjeta za djecu Republike Srpske (4)

U skladu sa konvencijom UN o pravima djeteta i drugim međunarodnim instrumentima iz oblasti ljudskih prava, Savjet ima sljedeće nadležnosti:

- promocija i zaštita prava djeteta;
- iniciranje i aktivno učestvovanje u donošenju, provođenju i monitoringu zakonskih, podzakonskih, strateških i akcionih dokumenata iz oblasti prava djeteta u Republici Srpskoj;
- izvještavanje Vlade, nadležnih ministarstava, institucija, organa i službi o stanju, problemima i aktivnostima u oblasti prava djeteta u Republici i mogućnostima njihovog rješavanja;
- izvještavanje međunarodnih nadležnih organa i tijela (UN, Vijeće Evrope, Unicef, Evropska komisija, OSCE i dr.) i nevladinih organizacija, te nadležnih tijela u Bosni i Hercegovini o stanju prava djeteta u Republici i provođenju međunarodnih i domaćih instrumenata o ljudskim pravima, posebno o pravima djeteta;
- koordinacija aktivnosti između nadležnih ministarstava, ustanova, direkcija, agencija, sekretarijata, zavoda, fondova, institucija i drugih organa vlasti na nivou Republike Srpske i Bosne i Hercegovine – međusobno, zatim s drugim vladinim i parlamentarnim tijelima u Bosni i Hercegovini, Republici Srpskoj i opštinama, naučno-istraživačkim, obrazovnim, zdravstvenim, socijalno-zaštitnim i kulturnim ustanovama, sportskim i umjetničkim asocijacijama, medijima, vjerskim zajednicama, humanitarnim društvima, domaćim i stranim nevladinim organizacijama, koje se bave promocijom i zaštitom prava djece;
- predlaganje mjera za unapređenje ostvarivanja prava djece Vladi i nadležnim institucijama i organima;
- davanje preporuka i mišljenja u vezi s konkretnim mjerama i rješenjima za dobrobit djece i zaštitu njihovih prava i interesa koje donose i provode nadležni organi vlasti, ustanove i službe;
- davanje preporuka, sugestija i mišljenja na zakonske i podzakonske akte koje usvaja Narodna skupština Republike i skupštine opština u Republici;
- upućivanje apela svim subjektima koji se bave pravima djece ili čija se djelatnost tiče prava djece;
- kreiranje i učestvovanje u realizovanju naučnih, stručnih, istraživačkih i drugih projekata iz oblasti prava djeteta koje pokreću, vode, finansiraju i primjenjuju vladine i nevladine organizacije i subjekti, domaći i strani;

(3). Banjaluka, 18.07.2006

(4). „Službeni glasnik", br. 66, juli 2006. godine

- organizovanje naučnih, stručnih i drugih konferencija, radionica, okruglih stolova, tribina, javnih predavanja, promocija, konferencija za novinare, razgovora, savjetovanja i slično;
- organizovanje izdavačke djelatnosti (knjige, časopisi, zbornici radova, brošure, novine, leci, bilteni i drugo), posredstvom koje publikuje rezultate svojih i drugih istraživanja, spoznaja, nalaza i ostale sadržaje koji se odnose na prava, položaj, potrebe i interese djece.

Podrška države radu ombudsmena i odjeljenja za prava djeteta

Na nivou Bosne i Hercegovine izvršene izmjene i dopune Zakona o ombudsmenu Bosne i Hercegovine(5) prema kojem se tri postojeće institucije ombudsmena (ombudsmeni Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrika BiH), spajaju u jednu državnu instituciju na nivou BiH, na način da se očuva stečeni nivo zaštite ljudskih prava građana. Očekujemo da restrukturirani institut ombudsmena, koji treba da počne s radom 01.01.2007. godine, neće dalje smanjivati broj terenskih ureda u Federaciji BiH (Mostar, Travnik, Tuzla, Zenica, Livno, Bihać i Sarajevo) i na taj način smanjiti mogućnost neposrednog pristupa građana i djece toj instituciji. Bosna i Hercegovina se ponovo nalazi u kriznom periodu kada je od reformskog puta„skliznula" u cementiranje nametnute podjele u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti do obrazovanja, kulture, sporta, zdravstva i drugih segmenata društva. Ponovo je sve podređeno identificiranju identiteta putem nacionalnog i vjerskog, te identificiranju određenih sredina kao „naših/svojih" teritorija na kojim su „drugi/drugačiji" u pravilu tretirani kao građani drugog reda. Očekujemo da će nakon uspostavljanja nove vlasti preovladati razum i zajednički interes na putu ka evropskim integracijama.

Podrška države u radu Ombudsmena Federacije BiH i odjeljenja za prava djeteta realizirana je kroz Budžet Federacije BiH. Ona je imala trend pada u odnosu na 2005. godinu za 3,43%, što je posljedica ukidanja Ureda ombudsmena u Velikoj Kladuši. Ukidanje ureda ombudsmena u regiji gdje se najviše krše prava čovjeka i djeteta i udaljavanje institucije od ugroženih kategorija, može imati smisla jedino ukoliko je ured ombudsmena u Bihaću opremljen mobilnim timom koji bi bio na usluzi ugroženim kategorijama.

U godišnjim izvještajima ombudsmena nema statistike o broju obraćanja djece i mladih, ali je naglašeno da su roditelji djece tražili zaštitu prava djeteta. Kada su u pitanju djeca, institucija ombudsmena je više djelovala prema vlastima u podsticaju donošenja potrebnih zakona, potrebi izmjene pojedinih zakonskih rješenja koja su za posljedicu imala diskriminaciju djeteta ili njegovu nedovoljnu zaštitu, u slučajevima nedosljedne primjene zakona.

"Sva djeca do 15 godina treba da imaju obavezno zdravstveno osiguranje, koje ne bi bilo ničim uslovljeno", ovo je osnovni zaključak javne rasprave o ostvarivanju prava djece na zdravstveno osiguranje i zaštitu u Republici Srpskoj, kojoj su, osim organizatora Ombudsmena Republike Srpske, prisustvovali predstavnici Parlamenta RS, Fonda za dječiju zaštitu, CSR, ministarstva zdravlja, prosvjete i kulture, porodice, omladine i sporta, kliničkih centara…" (6)

Poseban značaj institucije ombudsmena ogleda se u educiranju o ljudskim pravima, podsticanju vlasti da preuzmu obaveze u osiguranju ljudskih prava građanina i djeteta i da u tom procesu pokažu svoju spremnost da ih poštuju i primjenjuju. Činjenica je da vlast još uvijek ne daje prioritet vladavini zakona pred vlastitom voljom pojedinaca iz vlasti.

(5)„Službeni list BiH", br.32/06, od 25.04.06.g.

(6) „Glas srpske", 12. 07. 2006.

Da li su usklađeni budžeti za djecu s potrebama socijalne i dječije zaštite? Da li se adekvatno planiraju sredstva za potrebe djece? Da li budžet za djecu ima trend rasta?

Usklađivanje izdataka za zaštitu dječijih prava u Bosni i Hercegovini, entitetima, kantonima i garantiranje minimuma socijalne i dječije zaštite za svu djecu još uvijek nije moguće dok se ne harmonizira organizaciona i politička struktura u zemlji.

Bez dvojbe možemo reći da budžeti za djecu još uvijek nisu u potpunosti usklađeni s potrebama dječije zaštite, niti su usklađeni jedinstveni oblici i mehanizmi zaštite djeteta na cijelom prostoru Federacije BiH. Nije došlo do proširenja obima prava, niti je povećana visina nadoknade za pojedine oblike zaštite djeteta, izuzev što je u SBK/Ž zbog„ušteda" u budžetu Odlukom Vlade kantona došlo do izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti. To je za posljedicu imalo pooštravanje kriterija za dobivanje dječijeg dodatka, pa je umjesto 6.931 dijete doplatak dobilo 821 dijete. Intervencijom Ombudsmena za prava djeteta Federacije BiH preporučeno je Vladi Kantona da pristupi izmjeni Zakona, kojom su ponovo uspostavili prava djece i porodice na dječiji dodatak po ranijim uslovima, čime je oko 7.000 djece ponovo dobilo svoje pravo.(7)

1.
Opšte mjere implementacije

Budžet za djecu

Zaštita prava djeteta još uvijek zavisi od mjesta – regije ili entiteta gdje dijete živi. Poznato je da je BiH zemlja s vrlo komplikovanom i neefikasnom strukturom vlasti i da se oko 67% ukupnog budžeta troši na održavanje tako glomaznog administrativnog aparata.

Usklađivanje izdataka za zaštitu dječijih prava u Bosni i Hercegovini, entitetima, kantonima i garantovanje minimuma socijalne i dječije zaštite za svu djecu u ovoj godini čini nam se kao nedostižan cilj. Svi dogovori o reformi motivisani su, prije svega, političkim interesima, a ne dobrobiti za djecu. Interesi djece nisko su rangirani na skalama svih partija.

Kada je u pitanju budžet namijenjen potrebama zadovoljavanja prava djeteta u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima, možemo reći da nije došlo do izmjena u odnosu na predthodni izvještaj, nije došlo do promjena nabolje.

Administrativna jedinica	Budžet za 2004. godinu	Budžet za 2005. godinu	Budžet za 2006.(8) godinu	Procenat povećanja
F. BiH	1.250.000.000 KM	1.033.056.260 KM	1.139.603.719 KM	9.45%
RS	482.570.433 KM	945.600.000 KM	1.095.600.000 KM	

Tabela 1. Budžet entiteta

U odnosu na 2005. godinu Budžet Federacije BiH uvećan je za 9,45%. I pored ukidanja Ministarstva odbrane, znatnije nije poboljšan materijalni položaj ugroženih kategorija u F BiH, jer je usvajanjem Zakona o civilnim žrtvama rata došlo do povećanja broja kategorija koje participipiraju u Budžetu. *Ovim zakonom djeca civilne žrtve rata dobila su stabilnu zaštitu.*

I u protekloj godini nisu posebno izdvojena sredstva za provođenje Reforme devetogodišnjeg osnovnoškolskog obrazovanja (izuzev 250.000,00 KM za rad Komisije za izradu Nastavnog plana i programa), tako da još tri kantona, opravadavajući se nedostatkom sredstava, nisu pristupila Reformi obrazovanja. Budžet za obrazovanje u

(7). Izvještaj Ombudsmena za prava djeteta F BiH za 2006.g., Sarajevo, decembar 2006.g.

(8). Zakon o Budžetu FBiH za 2006. g., "Službene novine FBiH", broj 12/06. godine

odnosu na prethodnu godinu povećan je za oko 10%, a budžet za nauku za oko 25%. Imajući u vidu osnovicu za izračun procenta, ta suma je beznačajna u odnosu na izdvajanja za nauku u Evropi.

Vrijedno je istaći pozitivan primjer Kantona Sarajevo koji je izdvojio 1.500.000 KM za sufinansiranje I faze sanacije Doma mladih Skenderija, koji će biti vraćen na upotrebu mladima i izdvajanja u iznosu od 523.374,00 KM za potrebe Klinike za ginekologiju i akušerstvo, te Pedijatrijske klinike. Za finansiranje programa naučno-istraživačke djelatnosti Vlada KS izdvojila je 1.350.000,00 KM. Pozitivni pomaci su prisutni, ali su sporadični i nedovoljni za bitne sistemske promjene u zaštiti djeteta.

Vrste institucija obrazovanja	Ukupan budžet u KM
Osnovno obrazovanje	114.518.062
Srednje obrazovanje	46.935.334
Visoko obrazovanje	31.030.341
Republički pedagoški zavod	1.071.016
Stručno usavršavanje nastavnika	700.000
Troškovi takmičenja učenika	50.000
Institucije kulture	1.536.774
Republički fond za sport i omladinu	4.415.724
Sekretarijat za vjere	1.515.084
Grant kulture za nacionalne manjine	50.000
Programske aktivnosti	400.000
Stipendije	7000.000
Stipendije za inostranstvo	300.000
Grant za međunarodnu razmjenu studenata	100.000
Grant za studentske organizacije univerziteta	50.000
Grant agencije za standarde	400.000
Tekuća pomoć - fond kvaliteta u osnovnim školama	200.00
Tekuća pomoć - srednje škole - đački domovi	480.000
Tekuća pomoć za djecu poginulih boraca - studentski domovi	2.000.000

Tabela 2. Budžet Ministarstva prosvjete i kulture RS u 2006.(9)

Budžet Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske u odnosu na prethodnu godinu je uvećan, za neke grantove više, za neke manje. Značajno je napomenuti da su izdvajanja za srednje i visoko obrazovanje uvećana za 20%.

Vrste institucija	Ukupan budžet u KM
Namjenska sredstva Fondu dječije zaštite	2.004.00
Namjenska sredstva za izgradnju Nacionalne strategije borbe protiv narkomanije	50.000
Sredstva lutrije za finansiranje socijalno-humanitarnih aktivnosti	272.580
Programske aktivnosti humanitarnog karaktera	500.000
Sufinansiranje socijalnih institucija	3.300.000
Sufinansiranje Instituta za zaštitu zdravlja	852.000
Sredstva za unapređenje uslova rada u zdravstvenim ustanovama čiji je osnivač Vlada RS	1.843.800
Sufinansiranje projekata Ministarstva	924.683
Grant Agenciji za akreditaciju i unapređenje kvaliteta zdravstvene zaštite RS	120.000

Tabela 3. Budžet Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite

(9). „Službeni glasnik" RS, br. 28, mart 2006. godine

S obzirom da ne postoji eksplicitna stavka u Budžetu koja se odnosi na djecu,

nemoguće je utvrditi da li se inicijativa 20/20 primjenjuje (obaveza da se 20% troškova Vlade i 20% pomoći posveti osnovnim socijalnim uslugama).

Možemo reći da se još uvijek ne izdvajaju dovoljna finansijska sredstva za programe i politike koje se tiču djece i institucija za djecu. Još uvijek postoje znatne razlike između dvaju entiteta kada je u pitanju javna potrošnja u oblasti obrazovanja, zdravstva i socijalne sigurnosti. Složeni ustroj Bosne i Hercegovine nije pogodan za optimalno planiranje, realizaciju i monitoring raspoloživih sredstava namijenjenih za djecu.

Saradnja sa NVO

U toku 2006. godine primjena PDV-a dovela je u znatno težu poziciju nevladine organizacije. Nije pokrenuta procedura za promjenu ili dopunu Zakona o carinama i porezima u smislu oslobađanja od carina humanitarnih roba i humanitarnih organizacija, bez obzira što je došao u pitanje projekat deminiranja u Bosni i Hercegovini i niz drugih projekata. Saradnja države s nevladinim sektorom odvija se bez planskih i organizovanih oblika i mehanizama. Još uvijek se nevladine organizacije doživljavaju kao rivali, a ne kao partneri u zaštiti ugroženih kategorija. Projekti kao što je, naprimjer, bio projekat UNICEF-a BiH u implementaciji IBHI BiH „Unaprijeđeni mehanizmi dječije zaštite" koji je predviđao mješovite oblike zaštite pojedinih kategorija između vladinog i nevladinog sektora, nije nastavljen kao sistemski pristup. Djelimično je zaživio u oblasti trgovine ljudima i nasilja u porodici potpisivanjem protokola između centara za socijalni rad i sigurnih kuća.

Pozitivno je to što vladin sektor na nivou entiteta, kantona i opštine izdvaja sredstva za stimulaciju rada nevladinih organizacija.

Donator	Korisnik	Vrijednost donacije u KM
Ured predsjednika FBiH	-	500.000
Ured potpredsjednika I	-	250.000
Ured potpredsjednika II	-	250.000
Vlada Federacije BiH	Fondacija Srebrenica - Potočari Invalidska udruženja građana Crveni krst/križ Preporod Napredak Prosvjeta La Benevolencija Poginuli borci i nosioci spomenice domovinskog obrambenog rata HVO Poginuli borci i nosioci spomenice Armije BiH	270.000 400.000 100.000 200.000 100.000 100.000 50.000 230.000 400.000
Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova	Grantovi neprofitnim organizacijama Uprava policije	85.000 25.000
Federalno ministarstvo zdravlja	Transfer za programe NVO Transfer za sufinansiranje Ureda za suzbijanje zloupotrebe droga	- 150.000
Federalno ministarstvo za pitanja boraca	Transfer za temeljna udruženja proistekla iz rata	800.000
Federalno min. za sport i kulturu	Transfer za udruženja građana i organizacije u oblasti kulture	500.000

Tabela 4. Pregled strukture Budžeta za rad NVO sektora na nivou FBiH za 2006.g. (10)

(10). Zakon o Budžetu FBiH, „Službene novine FBiH", broj 12./06

Ukupno za invalidske organizacije, udruženja i NVO izdvojeno je 4.410.000 KM ili 0,38% ukupnog budžeta Federacije BiH. Iz strukture korisnika vidi se da glavninu sredstava namijenjenih navladinom sektoru čine udruženja invalida ili oboljenlih osoba, udruženja proistekla iz rata i nacionalna društva.

Od ukupnih sredstava oko 1,92% sredstava se izdvaja za neprofitne organizacije, a još manje za organizacije koje rade s djecom i za djecu. Značajno je napomenuti da svaka opština budžetom opštine predvidi dio sredstava za rad nevladinog sektora. Struktura korisnika budžeta na nivou opštine je slična kao i na nivou Federacije BiH. Još uvijek se izdvajaju nedovoljna sredstva za nevladine organizacije koje realiziraju projekte neposrednog rada s djecom i mladima, projekte radno-okupacionog karaktera koji su u funkciji prevencije atipičnog ponašanja mladih, u funkciji korištenja slobodnog vremena mladih, kreativnog razvoja ličnosti, razvoja demokratskih odnosa u društvu i slično. Pozitivno je to što svaka opština raspolaže sredstvima koja su namijenjena radu omladinskih organizacija, što u svakoj opštini postoji komisija za mlade i što mladi polako ulaze u djelokrug interesovanja.

Međunarodne organizacije UNICEF, EU i druge u 2006. godini stimulirale su projekte edukacije državnih službenika, podsticanje koordinacije mehanizama zaštite djeteta u okviru vladinog sektora, pobuđivanje aktivizma u lokalnoj zajednici i uključivanje djece u te procese – projekte su implementirali *Omladinska informativna agencija Sarajevo, Budimo aktivni Sarajevo, Omladinske inicijative iz Mostara, Naša djeca Sarajevo, Forum građana Tuzla.*

Ovdje moramo istaći loš odgovor iz Federacije BiH na poziv međunarodne zajednice da vladine institucije besplatno ustupe prostor za rad nevladinih organizacija. Odgovor na taj apel imao je odjeka u Republici Srpskoj, ali ne i u Federaciji BiH, tako da su nevladine organizacije iz Federacije BiH u nepovoljnijem položaju.

U Republici Srpskoj je donošenje Zakona o omladinskom organizovanju u 2004. godini stvorilo povoljan zakonski okvir i njegova implementacija teče već drugu godinu. Svaka opština u svom budžetu ima planirana sredstva za omladinske organizacije, a zaposlili su i mlade profesionalce koji rade na provođenju omladinske politike. U ovoj godini je došlo do značajne promjene odnosa vlasti prema organizacijama civilnog društva. Poseban napredak je zabilježen u oblasti omladinskog organizovanja i podrške lokalnih vlasti omladinskom organizovanju.

Pored lokalnih vlasti i pojedina ministarstva izdvajaju sredstva za određene programe i raspisuju tendere za nevladine organizacije. Pozitivno je što se kao uslov navodi partnerstvo NVO sektora s državnim institucijama.

Vlada Republike Srpske je Budžetom za 2006. godinu planirala sredstva za rad udruženja i fondacija. Tu su prije svega:

• sredstva za programske aktivnosti humanitarnog karaktera	500.000 KM
• sredstva lutrije za finansiranje socijalno-humanitarnih aktivnosti	272.580 KM
• namjenska sredstva za izgradnju Nacionalne strategije borbe protiv narkomanije	50.000 KM

U Banjoj Luci je otvoren Kulturno-informativni centar invalida RS. U izgradnju ovog objekta uloženo je više od milion maraka, a sredstva su obezbijedili Vlada RS i Uprava grada Banja Luka(11) .

Nevladine organizacije koje svoj rad zasnivaju na CRC i posvećene su zaštiti prava djeteta kontinuirano rade na monitoringu prava djeteta u Bosni i Hercegovini.

Sve ove inicijative vladinog i nevladinog sektora u monitoringu ostvarenja prava djeteta u Bosni i Hercegovini pokazuju da je veoma teško pratiti njihovo ostvarenje bez ujednačenih indikatora i dinamike u prikupljanju podataka entitetskih statistika i ostalih institucija koje rade na ostvarenju prava djeteta u zemlji.

(11). „Blic", 29. juni 2006. godine

Da li je Parlament raspravljao o primjeni Konvencije o pravima djeteta u zemlji?

Parlament na nivou Bosne i Hercegovine nije raspravljao o primjeni Konvencije o pravima djeteta, niti je donosio mjere vezano za prijedloge i sugestije Komiteta za prava djeteta OUN, ali je razmatrao i usvajao strategije razvoja ili borbe protiv određenih pojava koje se tiču zaštite prava djeteta.

Informisanje o Konvenciji o pravima djeteta

Dječija nedjelja obilježena je širom Bosne i Hercegovine - u mnogim gradovima Republike Srpske, Federacije BiH i u Brčku Distriktu BiH. Te aktivnosti su tradicionalne i one se redovno održavaju u svim institucijama koje rade s djecom i za djecu. U Banjoj Luci i Bijeljini predškolci su imali javne časove likovnog stvaralaštva i nosili bedževe u vezi s dječijim pravima. Dječija nedjelja obilježena je i u drugim gradovima Bosne i Hercegovine, a dječija prava su u toj sedmici imala značajan prostor u medijima.

Povodom godišnjice donošenja Konvencije o pravima djeteta djeca su istovremeno organizovala kampanje u četiri grada u regiji: Doboju, Beogradu, Podgorici i Sarajevu. Kampanje su održane pod zajedničkim nazivom "Nama je važno" i tom prilikom podijeljene su velike količine informativnog materijala o konvenciji o pravima djeteta. Sve navedene aktivnosti bile su dobro propraćene u sredstvima informisanja.

Edukacija o Konvenciji o pravima djeteta odvija se putem obrazovnih institucija (osnovne i srednje škole), institucija koje brinu o djeci, obrazovnih institucija koje obrazuju buduće profesionalce za rad s djecom.

U ovoj godini Ombudsmen Republike Srpske je izdao informator "Djeca prije svega!", putokaz za djecu, roditelje i profesionalce u oblasti zaštite prava djeteta(12), koji je dobra podrška za djecu i roditelje u traženju prava koja im pripadaju.

Početkom godine edukovano je 18 nastavnika i direktora osnovnih škola u Bosni i Hercegovini koji su od ove godine uključeni u projekat „Djeca i NVO-e prate prava djece u Bosni i Hercegovini". Ovaj projekat se realizira uz podršku Save the Children Norveške.

U saradnji sa UNICEF-om četiri nevladine organizacije su u 2006. godini implementirale projekat „Izgradnja kapaciteta među djecom/mladim, zvaničnicima i nevladinim organizacijama za učešće u monitoringu implementacije dječijih prava u BiH" koji implementiraju domaće nevladine organizacije, a imaju za cilj prevazilaženje problema izazvanih nepostojanjem jedinstvenih indikatora i baze podataka.

Kroz njega se realiziraju programi edukacije na nekoliko nivoa, a sve s ciljem stvaranja mreže na lokalnom nivou za monitoring prava djeteta. NVO „Zdravo da ste" je edukovala predstavnike 20 nevladinih organizacija iz BiH, „Naša djeca" predstavnike lokalnih vlasti iz 10 opština. Rezutati ove edukacije su razvijeni akcioni programi rada za djecu na nivou lokalne zajednice. Omladinski centri "Svjetionik" iz Prijedora i "Budimo aktivni" iz Sarajeva realizirali su edukaciju za opštinske službenike u 10 istih lokalnih zajednica koji će formirati timove za monitoring dječijih prava na lokalnom nivou i koristiti posebno pripremljen softver za formatiranje tih podataka. Ti timovi se zovu DevInfo. Oni će prikupljati uglavnom kvantitativne podatke, a NVO-e će biti usmjerene na kvalitativne pokazatelje. Ove četiri nevladine organizacije su također okupile i grupe djece i mladih koji kroz akciona istraživanja u svojim školama i lokalnim zajednicama provode monitoring prava djeteta iz ugla djece i mladih. Namjera je da se ovi nivoi monitoringa uvežu i učine održivim kako bi predstavljali resurs i izvor informacija o stanju prava djece u zemlji.

(12) Izdavanje putokaza podržao je UNICEF.

Preporuke

- Država treba obezbijediti usaglašavanje politika razvoja, koje će omogućiti donošenje harmoniziranih sistema zaštite djeteta.
- Država treba obezbijediti kontinuiran rast budžeta za provođenje dogovorenih politika prema djeci.
- U sklopu Socijalnog programa, koji se radi povodom primjene PDV-a, obezbijediti namjenska sredstva za pothranjenu djecu i višečlane porodice.
- Potrebno je nastaviti donošenje i usklađivanje zakonskih i podzakonskih akata sa CRC.
- Država treba obezbijediti dosljedno provođenje donesenih zakona.
- U sistem edukacije profesionalnih kadrova koji rade s djecom država treba da ugradi edukaciju o CRC.

2

Opšti principi

Koje mjere država preduzima na sprečavanju i otklanjanju diskriminacije djece, naročito djece sa onesposobljenjem, romske djece, djece pripadnika etničkih manjina ili drugih nacionalnosti?

Opšti principi u Konvenciji o pravima djeteta predstavljaju osnovne odrednice na kojima je zasnovana Konvencija o pravima djeteta, a koji određuju mjesto djeteta u odnosu na svijet koji ga okružuje i osnovne modele ponašanja odraslih prema djeci.

U 2006. godini izrađen je Nacrt zakona protiv diskriminacije za Bosnu i Hercegovinu. Javna rasprava je u toku.

Bosna i Hercegovina donijela je cijeli niz zakona koji se tiču prava djeteta i s te strane stvorena je osnova za sprečavanje diskriminacije djece uopšte i djece s različitim vidovima onesposobljenja, djece pripadnika etničkih i vjerskih manjina. ali nije obezbijedila dosljednu primjenu zakona. Navest ćemo neke primjere kada se krši pravo na nediskriminaciju.

Još uvijek se djeca osnovnoškolskog uzrasta dijele po etničkom principu (47 osnovnih škola obrazuju djecu u tzv.„dvije škole pod jednim krovom". Nadležne vlasti podržavaju ovu praksu u lokalnim sredinama i na taj način saučesnici su u procesu nepoštivanja domaćeg zakonodavstva i međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima.

- Ne postoje primjeri učenja manjinskih jezika u bosanskohercegovačkim školama.

Djeca i mladi u obrazovanju često su diskriminirani uslovima u kojim se školuju, što je posljedica veoma ograničenih materijalnih uslova u pojedinim regionima i nedovoljnim poticajima na nivou kantonalnih ministarstava obrazovanja u pravcu izjednačavanja uslova školovanja u urbanim i ruralnim područjima. Primjer: učenici iz sela Ravne, Bijela i Dragan sela pohađaju školu u dotrajaloj zgradi koja nema upotrebnu dozvolu. Opština je htjela postaviti kontejnere iz kolektivnog centra, ali su roditelji odbili i traže trajno rješenje.

U većini opština nije obezbijeđen prijevoz učenika do škole u skladu sa zakonom, to se odnosi i na djecu izbjeglice koja žive u kolektivnim centrima ili udaljenim selima. Ne poštuju se standardi koji su obavezni da bi neka škola dobila upotrebnu dozvolu za rad. To je naročito izraženo u slučaju obezbjeđenja adekvatnog mokrog čvora i vode u školama, grijanja, fiskulturne dvorane, školske kuhinje, adekvatne opreme, kabineta, verificiranog nastavnog osoblja i slično.

Navodimo i primjer siromašnih učenika iz Ribnice kod Zavidovića koji nisu nastavili srednjoškolsko obrazovanje jer nemaju novaca da plaćaju prijevoz (27 km Ribnica – Zavidovići).

Helsinški komitet za ljudska prava u svom izvještaju(13) ukazuje na djecu koja pješače i više od 7 kilometara (selo Branjevo, Opština Zvornik – 350 učenika). Takvih primjera ima

(13). Izvještaj o stanju ljudskih prava u BiH za 2005.g. , Helsinški komitet za ljudska prava, 2006.g.

širom Bosne i Hercegovine.

Siromaštvo kao predmet diskriminacije vidljivo je kroz izjave učenika u okviru projekta „Djeca prate ...“:

- „Ne omalovažavajte pojedine učenike zbog ekonomske situacije.“ *(Nermina, 13 godina, Mostar);*
- «Da obezbijedite sirotinji dom, a njihovoj djeci dobro školovanje....Možete pomoći ako nezaposlene zaposlite da mogu da uzdržavaju svoju djecu. Molim vas da ovo uvažite i POMOZITE!!!” *(Ognjen, 11 godina, Srbac)*
- „Ja stvarno nisam za to da se ocjene daju na odnosu ko je ko, jer svi smo mi isti i imamo ista prava. Mi ne tražimo ništa posebno, samo hoćemo da smo svi podjednaki.“ – *(Belma, 13 godina, Zenica)*

Država u funkciji poticanja načela najboljeg interesa djeteta - da li radi na ugradnji i implementaciji CRC u sve zakonske odredbe, sudske i administrativne odluke, programe i usluge za djecu?

Najbolji interes djeteta – Neosjetljivost države za najbolji interes djeteta ogleda se u kršenju osnovnog prava učenika na obrazovanje, u nerješavanju problema u obrazovanju.

Slučaj prosvjetnih radnika u HNK/Ž i ZHŽ očit je primjer nepostojanja volje da se radi na rješavanju problema. U dvije školske godine (kraj školske 2004./05. i početak školske 2005./06. godine) proteže se štrajk prosvjetnih radnika. U Bosni i Hercegovini još nije zabilježen tako dug štrajk prosvjetnih radnika. U pitanje je došla i verifikacija školske godine. I pored toga, ministarstva obrazovanja oba kantona nisu realizirala zaključke nakon prvog štrajka, tako da se štrajk ponovio i početkom naredne školske godine. Sve je prošlo bez sankcija nad odgovornim za provođenje dogovorene politike u oblasti obrazovanja, a niko pa ni iz moralnih razloga nije podnio ostavku na funkciju koju obavlja. Roditelji učenika su otvoreno izrekli razumijevanje za prava prosvjetnih radnika i neslaganje sa štrajkom kao načinom traženja prava iz radnog odnosa.

Ombudsmeni F BiH uputili su Preporuku skupštinama, vladama i ministarstvima obrazovanja navedenih kantona i putem njih svim školama. Preporukom je istaknuto da je takav oblik štrajka kršenje osnovnog prava učenika na obrazovanje, na školski odmor i da nije u interesu učenika(14).

Primjer kršenja najboljeg interesa djeteta zabilježio je Helsinški komitet za ljudska prava u BiH(15) posjetom azilantskom kampu u Rakovici –„Iako djeca imaju pristup obrazovnim institucijama, te najveći broj njih pohađa školu i ima obezbijeđen prijevoz do škole, djeca iz rakovičkog kampa žive u montažnim objektima, sa zajedničkim kupatilima, gdje je ostvarivanje prava na privatnost djeteta i pravilan razvoj djetetove ličnosti uveliko ometeno. Igraona za djecu predškolskog uzrasta organizovana je u kontejneru od 10 m^2, memljivom i prljavom, bez vode i toaleta.“ Kampovi za azilante još postoje u Bosanskom Petrovcu i Salakovcu kod Mostara.

Pravo na život, opstanak i razvoj – U odnosu na prethodni izvještaj nisu se vidno promijenili uslovi u kojim djeca žive. I dalje je veliki broj porodica koje su u stanju socijalne potrebe, razvoj velikog broja djece u BiH ugrožen je lošim životnim uslovima i nedovoljnom pomoći društva ugroženoj porodici.

Pozitivno je što trend smrtnosti dojenčadi i dalje pokazuje pad. Uzroci smrtnosti su isti u oba entiteta i vezani su za uzročnike koji se mogu izbjeći boljom prenatalnom brigom. Smrtnost starije djece i mladih vezana je za nebrigu i nemar roditelja koji se očituje u sve većem broju slučajeva smrtnosti djece kao posljedica upotrebe vatrenog

(14). Izvještaj Ombudsmena FBiH o stanju prava u 2005.g., Sarajevo, 2006.g.

(15). Izvještaj o stanju ljudskih prava u BiH za 2005.g. , Helsinški komitet za ljudska prava, 2006.g.

oružja u kući, saobraćajnih nesreća, aktiviranja minsko-eksplozivnih sredstava, predoziranja drogom. Sve navedene pojave mogle bi se prevazići dobrom prevencijom.

Zabrinjava podatak o povećanju broja nasilnih smrti djece i mladih kao posljedica suicida, predoziranja drogom, nasilnih smrti kao posljedica tuča ili nasilničkog ponašanja srodnika. U 2006.g. evidentirano je u Federaciji BiH 5 samoubistava maloljetnih osoba, a u RS 3 samoubistva, što ukazuje na potrebu savjetodavnog rada s djecom i roditeljima i na potrebu veće brige za mentalno zdravlje djece i porodice(16) .

Zdravstvena zaštita stanovništva je dostupna kada je u pitanju mreža zdravstvenih institucija, ali kada je u pitanju liječenje, ugrožena je postojanjem velikog broja djece koja nemaju zdravstveno osiguranje. U prethodnim NVO izvještajima naglasili smo da je pravo djeteta pravo na život koje je ugroženo neprimjenjivanjem Zakona o zdravstvenom osiguranju u smislu obaveze države da obezbijedi besplatno liječenje za djecu do 15 godina (do kada se školuju u obaveznom osnovnom obrazovanju), odnosno do kada se školuju (do 18. odnosno 26. godine).

Podaci Helsinškog komiteta za ljudska prava u BiH govore da 60% djece u BiH nije zdravstveno osigurano, da oko 50% invalidnih osoba nema zdravstvenu zaštitu, a smatra se da oko 5% stanovništva BiH čine djeca invalidi(17).

Prisutna je nebriga za život djece u porodici, gdje je zabilježen veći broj slučajeva kada su djeca došla do oružja koje je držano u kućama nedovoljno skriveno od djece, tako da je došlo do tragičnih slučajeva, smrti i teškog ranjavanja s trajnim posljedicama po kvalitet života djeteta. Djeca još uvijek stradavaju od mina na mjestima za igru i u prirodi. Nažalost, stradavaju i u kući zbog nepažnje odraslih.

Saobraćaj je također često izvor opasnosti po život djece. Još uvijek su mnoga djeca u opasnosti zbog neadekvatnih prilaza školi, nepostojanja semafora i trotoara uz ulice, naročito u ruralnim dijelovima opština, gdje djeca zbog neobezbijeđenog prijevoza do škole pješače po saobraćajnicama i tako bivaju izložena opasnosti po život.

Pozitivan primjer nastojanja vladinog sektora da se poveća bezbjednost u saobraćaju su aktivnosti na početku školske godine kod prijema „prvačića" kao što su pojačane mjere bezbjednosti oko škola, predavanja o bezbjednosti u saobraćaju, mješovite patrole učenika i policije u povodu Dana bezbjednosti u saobraćaju, kao i štampanje brošure pod nazivom „Da li znate", čiji je sadržaj izvod iz Zakona o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u BiH. Brošure će dijeliti policajci. *Nedostaje preventivnih aktivnosti na razvijanju saobraćajne kulture, naročito kod mladih vozača.*

Pokazalo se da su preventivne aktivnosti i kampanje međunarodnih organizacija nedovoljne i da je potrebno aktivnosti paralelno usmjeriti na preventivni rad s roditeljima radi odnosa prema oružju i potrebe da se zaostalo oružje od rata vrati i uništi, te kao takvo onesposobi kao izvor opasnosti za djecu.

Mjere koje država ulaže da se dječije mišljenje počne poštovati u praksi svih zakona, institucija koje rade s djecom, porodici i programima za djecu

Sloboda javnog izražavanja mišljenja – U prethodnim izvještajima ukazano je da Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, zakoni o osnovnoj i srednjoj školi kantona u Federaciji BiH i Pravila u osnovnim i srednjim školama Federacije BiH, Porodični zakon i Zakon o zaštiti nasilja u porodici uvažavaju mišljenje djeteta o svim pitanjima koja se tiču djeteta i podrazumjevaju participaciju djece u porodici, školskom sistemu, lokalnoj zajednici, klubovima, udruženjima ili drugim nevladinim organizacijama.

Zaključci Ministarstva obrazovanja Republike Srpske su da stručne službe treba da izrade pravilnike o radu i poslovnike o radu savjeta učenika. Takođe bi trebali da osmisle i primjenjuju efikasne mehanizme za kontrolu i procjenu rada savjeta učenika.

(16). Izvještaj Ombudsmena FBiH o stanju prava u 2005.g., Sarajevo, 2006.g.

(17). Izvještaj o stanju ljudskih prava u BiH za 2005.g. , Helsinški komitet za ljudska prava, 2006.g.

Iako ministarstva obrazovanja imaju veliku odgovornost u ovoj oblasti, škole bi trebale da preduzmu nezavisne aktivnosti da bi se poboljšalo razumijevanje i odgovornost za stvaranje uslova za rad savjeta učenika.

Ministarstvo prosvjete i kulture i Republički pedagoški zavod pripremili su novi Pravilnik o ocjenjivanju učenika. Po njemu će učenici ravnopravno sa nastavnicima učestvovati u ocjenjivanju. Na zaključnu ocjenu presudan uticaj mora imati zalaganje i bodovanje učenika tokom čitave godine, a ne prosjek ocjena, kao što je bio slučaj do sada. Pravilnik će se primjenjivati od iduće školske godine(18).

2.
Opšti
principi

Uvažavanje mišljenja djeteta – u porodici, obrazovnim institucijama i lokalnoj zajednici veoma je značajno za razvoj ličnosti djeteta, njegovu slobodu, otvorenost, odgovornost, kompetenciju, kreativnost i druge osobine ličnosti djeteta. No bez obzira na značaj uvažavanja ličnosti djeteta kroz njegov razvoj, ovom problemu se ne posvećuje dovoljno pažnje.

Mogućnosti izražavanja mišljenja u okviru porodičnog života – ne možemo odvojeno posmatrati od sagledavanja participativnih prava u kulturi življenja porodice svih konstitutivnih naroda i manjina i kulturi našeg podneblja u cjelini. Te kulture podrazumijevaju uvažavanje autoriteta u porodici i autoritarnog vođenja u odgoju. Današnja porodica je na razmeđu između tradicionalnog i savremenog shvatanja, između tema o kojima se ne govori i podrazumijeva se stav i tema koje su normalne u komunikaciji roditelji - djeca. Pored tradicije, problem savremene porodice je i pitanje nedovoljnog bavljenja djecom, prezauzetosti roditelja, zatim pitanje ekonomske moći porodice – siromaštva koje predstavlja za mnoge porodice dominantan faktor u odlučivanju šta se može i u čemu se može participirati. No bez obzira o kojoj se porodici radi (kompletnoj ili nekompletnoj, bogatoj ili siromašnoj, tradicionalnoj ili savremenoj...), djeca se mogu izboriti za odlučivanje u zadovoljavanju nekih osnovnih egzistencijalnih potreba. Međutim, kada je u pitanju učešće u odlučivanju o izlascima, izboru poziva, izboru prijatelja, ljetovanje ili neka druga važnija porodična odluka, to još uvijek ostaje u isključivoj nadležnosti roditelja.

Rad s porodicom u našem društvu je zapostavljen. Ne pruža se dovoljno podrške porodici niti u materijalnom niti u savjetodavnom pogledu. Roditelji veoma malo sarađuju sa školom, naročito roditelji koji imaju problema u odgoju djece. Savjetovališta za roditelje je malo, a i tamo gdje ih ima, roditelji se nerado odlučuju da ih posjete, jer po tradiciji postoji jaka stigmatizacija prema toj vrsti podrške.

U odnosu na prethodni izvještaj stanje je nepromijenjeno. Mišljenje djece:

- „Smatram da roditelji treba da razgovaraju sa nama i da uvaže naša mišljenja ukoliko mi imamo veze s tim." *(Nermina, 13 godina, Mostar) ".*
- «Dogovorimo se i ja želim da učestvujem.» *(Ljubica, 13 godina, Srbac);*
- „Bilo bi dobro da su mi roditelji živi. Ma ni u domu nije loše."(Tuzla);
- „Dragi roditelji, znam da mislite da sam malo dijete, ali to nije razlog da ne uvažavate moje mišljenje."*(Adna, 12 godina, Sarajevo);*
- „Volite djecu i uvažavajte naše pravo na mišljenje, jer mi smo nešto najljepše na svijetu...» *(Katarina, 12 godina Srbac);*
- „Djeca su spremna i sposobna preuzeti odgovornost za ono što misle." *(Almir, 14 godina, Vogošća);*
- „Više vremena provodite sa svojom djecom, slušati naše ideje, davati nam više prilika da iskažemo svoja osjećanja." *(Goran, 13 godina, Zenica)*

Izražavanje mišljenja u obrazovnim i drugim institucijama – U okviru obrazovnog sistema predviđeni su mehanizmi i okvir za izražavanje mišljenja učenika kroz odjeljenske

(18). Glas, 4. decembar 2006.

zajednice kao mogućnost za učešće u kreiranju odnosa učenik – nastavnik, školsko gradivo, pravila rada škole, vannastavne aktivnosti u školi i druge aktivnosti u školi. U svakoj školi/odjeljenju vrši se izbor učenika koji će predstavljati učenika u pitanjima koja se njih tiču. Oni imaju svoj program aktivnosti. Pitanje slobode izražavanja mišljenja zavisi još uvijek od demokratičnosti odjeljenskog razrednika koji vodi odjeljenje, hrabrosti i sposobnosti učenika koji predstavlja potrebe djece i opće klime u školi.

- Izjava „Ako iznesem svoje mišljenje, da mi se nastavnici ne svete", govori sama za sebe.
- „Monitoring grupa čiji sam ja član učinila je mnogo na slobodi mišljenja u našoj školi. Ponosan sam." *(učenik OŠ iz Vogošće)*

Ako se proces uvođenja demokratičnosti u škole dobro vodi, onda je ova izjava učenika stanje koje se podrazumijeva. Uvođenje demokratičnosti u škole znači podjelu odgovornosti, a ne anarhiju, kako to ponekad misle učenici, a i nastavnici.

Vijeće učenika bira se na nivou svake škole. Zamišljeno je kao tijelo koje predstavlja i zastupa stavove učenika i o tome informira direktora, nastavničko vijeće škole i školski odbor. Zamišljeno je kao tijelo putem kojeg će učenici u znatnoj mjeri moći da participiraju i doprinose promjenama u obrazovnom sistemu.

U okviru projekta - djeca prate stanje prava djeteta u školama- i iz drugih saznanja i izvora vidljivo je da Vijeće učenika još uvijek nije zauzelo mjesto koje mu pripada u školi i da je potrebno još dosta raditi na razvoju demokratskih odnosa u školi i obezbjeđenju uslova u školama u kojima će participacija učenika biti pojava, ne pojedinačan slučaj, i komunikacija između učenika i nastavnika proces koji se podrazumijeva u edukaciji učenika. U školama tzv. „Škole prijatelji djece", gdje rade dječije monitoring grupe, došlo je do vidnog napretka u demokratizaciji odnosa u školi, što kazuju izjave:

- „Pretpostavljam da je odnos učenika i nastavnika u velikoj mjeri poboljšan našim aktivnostima, zbog toga što smo ukazali na greške i jednih i drugih." (izjava predsjednika Vijeća učenika, inače člana Monitoring grupe);
- "Po mojoj ocjeni, veoma dobra aktivnost Monitora prava doprinijela je vidljivom smanjenju konflikata, većem razumijevanju i toleranciji svih činilaca u školi, što je očigledno dovelo do kvalitetnog napretka."(izjava pedagoga škole) ili
- „Zahvaljujući činjenici da veliki procenat kršenja prava vrlo uspješno rješava Monitoring grupa, dobio sam više vremena da se mogu posvetiti drugim aktivnostima jednako bitnim za rad škole." (izjava direktora škole).

Iako je u školama bilo nastavnika koji su iskazivali određenu rezervu i insistirali samo na obavezama i odgovornostima, takvih nastavnika je sve manje. Slična situacija je u svim školama gdje se provodio projekat Participacije djece u školama. Praksa ukazuje da je potrebno još mnogo raditi u razvijanju povjerenja i saradničkih odnosa u institucijama obrazovanja, ustanovama socijalne i dječije zaštite i drugim institucijama gdje se radi s djecom, kako bi sljedeće izjave bile u što manjem broju.

- „Mislim da u odabiru predsjednika trebamo biti saslušani. Mnogi nastavnici ne poštuju sve učenike jednako." *(Ajla, 13 godina,Zenica);*
- «Ako iznesem svoje mišljenje da mi se nastavnici ne svete» *(Alen, 14 godina, Goražde);*
- «Razgovor puno pomaže, pa pokušajte i vi razgovarati sa nama i siguran sam da će sve biti bolje. Komunikacija je uspjeh.» *(Nikola, 13 godina, Srbac);*

- „Ocjene koje nam dajete trebaju biti javne i sa obrazloženjem." *(Inger, 13 godina, Vogošća);*
- Nastavnici treba da poštuju svoj čas, a ne da čitaju novine, jedu i piju»: (Đulsa, 10 godina, Mostar);

Mnoge nevladine organizacije rade na realizaciji projekata u školama i institucijama, a koji imaju za cilj pospješivanje komunikacije između partnera u procesu obrazovanja. Projekti kao *Škola prijatelj djeteta; Moj izbor, naša akcija; Djeca monitori prava; Dječiji parlament; Omladinski pres; Mala škola menadžmenta i poduzetništva; Razvijte vještine komunikacije; Postanite uspješni, informisani i svestrani; Neka se čuje i moj glas; Moja karijera; Mladi poduzetnici BiH – Omladinsko poduzetništvo u BiH*, koji se uspješno realiziraju u školama u BiH doprinose pozitivnim promjenama u školi.

Odjel za obrazovanje Misije OSCE-a u BiH organizovao je u oktobru 2006. godine niz konferencija vijeća učenika pod nazivom «Danas vijeća učenika – sutra odgovorni građani».

Glavne teme četiri regionalne konferencije bile su: kultura aktivnog učešća u školi, partnerstvo u školi i saradnja s lokalnom zajednicom.

Promovisanje učešća mladih u lokalnoj zajednici čini značajan dio rada vijeća učenika. Ovo se može postići putem organizovanja obrazovnih, volonterskih, humanitarnih, rekreativnih, kulturnih i zabavnih aktivnosti, kao i saradnjom s institucijama i organizacijama koje se bave pitanjima mladih. Na ovim konferencijama je promovisana ideja o stvaranju mreža vijeća učenika kako bi se jače čuo njihov glas. Vijeća učenika treba da se uključe u rad lokalnih nevladinih organizacija na volonterskoj osnovi. Navedeni su primjeri gdje su učenici uključeni u izradu opštinske politike za mlade.

Preporuke

- Povećanjem budžeta za djecu omogućiti primjenu osnovnih prava djeteta za siromašnu djecu i Rome, obezbijediti elementarne egzistencijalne uslove, prijevoz za učenike od kuće do škole, dječiji dodatak, jednake uslove u svim školama, pravo na nediskriminaciju, prije svega, po nacionalnom, vjerskom, rodnom principu.
- Stalno razvijati potrebu za prioritetom najboljeg interesa djeteta u svim aspektima življenja djeteta i potrebu za insistiranjem na dosljednoj primjeni zakona.
- Obezbijediti adekvatnu podršku porodici u smislu pripreme za odgovorno roditeljstvo.
- Potrebno je preventivno djelovati na roditelje putem organizovanih kampanja ili kroz savjetodavni rad s roditeljima u okviru savjetovališta za roditelje. Potrebno je multidisciplinarno pokrenuti aktivnosti uz angažiranje centara za socijalni rad, škola, zdravstvenih institucija i nevladinih organizacija.
- Pokrenuti preventivne aktivnosti na razvijanju kulture življenja, kulture ponašanja, saobraćajne kulture, mentalne higijene, zdravstvene kulture i zdravstvene brige.
- Potrebno je kontinuirano raditi na povećanju participacije djece u porodici, u školi putem vijeća učenika, odjeljenskih zajednica i u lokalnoj zajednici.
- Povećati budžete za djecu na svim nivoima, a lokalne zajednice treba više da učine na obezbjeđivanju uslova za bezbjedan dolazak djece do škole.
- Potrebno je preventivno djelovati na razvijanju saobraćajne kulture, naročito kod mladih vozača.
- Obezbijediti dosljednu primjenu donesenih zakona i podzakonskih akata.

3

Građanska prava i slobode

Izgradnja demokratskih struktura vlasti u Bosni i Hercegovini i Federaciji BiH ide dosta teško i ne daje garancije i preduslove poštivanja ljudskih prava i prava djeteta.

Donošenjem velikog broja zakona iz svih oblasti zakonodavna vlast je doprinijela stvaranju boljih uslova za potpuniju zaštitu djeteta. U tom procesu činjeni su određeni propusti koji otežavaju uspješnu primjenu zakona. Ti propusti očituju se u tome što donošenju pojedinih zakona nisu prethodile analize koje bi potvrdile postojanje uslova za njihovu primjenu. Tako se desilo da je Zakon o izmjenama i dopunama zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom čekao na primjenu dok se nisu stekli uslovi (obezbijedila sredstva za zadovoljavanje potreba civilnih žrtava rata godinu dana od dana njegovog donošenja). Pravo na ime i državljanstvo – u odnosu na prethodni izvještaj nije bilo promjena propisa iz ove oblasti. U Federaciji BiH još uvijek nisu doneseni novi zakoni, a primjenjuje se Zakon o matičnim knjigama (Službeni list RBiH broj 20/92 i 13/94) i Uputstva o vođenju matičnih knjiga (Službeni list RBiH, broj 21/93). Zakon o sportu u Federaciji BiH još uvijek nije usvojen.

Država je preduzela sve mjere kako bi zagarantovala pravo djeteta na slobodu udruživanja i u Federaciji BiH i na nivou Republike Srpske, kao i u Brčko Distriktu BiH.

U odnosu na prethodni izvještaj stanje omladinskog organizovanja i rada značajno se pokrenulo uz podršku i kampanje međunarodnih organizacija i prihvatanje vladinog sektora na nivou lokalne zajednice – opština. U opštinama/opštinama Bosne i Hercegovine izabrane su i rade sa promjenjivim uspjehom komisije za mlade. Omladinsko organizovanje prisutno je u Mostaru, Sarajevu, Tuzli, Konjicu, Jablanici, Bugojnu, Bihaću, Livnu, Zenici, Travniku i Brčkom... U dosta opština počinje da se vraća interes za mlade i razumije potreba obezbjeđenja prostora za aktivnosti djece i mladih, ali dosta toga ostaje na riječima. Budžeti za djecu i mlade ne razvijaju se adekvatnom dinamikom. Postojeća sredstva namijenjena nevladinom sektoru dijele se nakon raspisanog Javnog poziva, ali ne uvijek s jasno formiranim kriterijima. Još uvijek se najmanje sredstava izdvaja za nevladine organizacije koje neposredno rade s djecom. Omladinska informativna agencija BiH i Misija OSCE-a u BiH organizovale su u Mostaru, Banjoj Luci, Travniku i Tuzli radionice na kojima su mladi imali prilike prezentirati stavove o diskriminaciji i netoleranciji u društvu. Te radionice nemaju edukativni karakter, nego je riječ o radionicama u okviru kojih mladi treba da analiziraju najčešće oblike netolerancije. Zakon o udruženjima i fondacijama Republike Srpske dozvoljava djeci okupljanje i udruživanje, ali maloljetne osobe ne mogu registrovati svoje udruženje, koje će postati pravno lice.

Preduzete mjere za ostvarivanje prava na informisanje

Zakon o javnom radio-televizijskom sistemu BiH usvojen je u oktobru 2006. godine, kao i Zakon o javnom RTV servisu BiH. Zakon je definisao da Korporacija ima organizacione

dijelove u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru. U Zakonu se garantuju sva nacionalna, jezička i druga prava. U Bosni i Hercegovini pitanje radio i TV informisanja se politizira, što je naročito došlo do izražaja u izbornoj 2006. godini. S obzirom da je Zakon donesen krajem godine, tek ostaje da se vidi na koji način će se dalje organizovati primjena Zakona i donošenje podzakonskih akata.

U odnosu na prethodni izvještaj možemo reći da se povećao obim programa za djecu i mlade. Isto se odnosi i na povećan broj emisija koje se prevode na znakovni govor.

I tokom 2006. godine jezičke potrebe djece koja pripadaju manjinskim grupama ne zadovoljavaju se kroz medije.

Preduslov za integraciju Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju je transformacija iz klasičnog društva u informaciono društvo. To je ujedno jedan od zaključaka iz Strategije integriranja BiH u Evropsku uniju. Posljednjih nekoliko godina broj korisnika interneta u BiH povećan je za 10 puta. Oko 13% domaćinstava može pristupiti internetu s kućnog računara, a 6% više domaćinstava ima računar u kući. Ako se u ovu statistiku ubroje i internet klubovi i radna mjesta, globalnoj mreži može pristupiti svaki 5. građanin u BiH ili 21% njih.

Svaki fakultet u BiH ima internet vezu, ali nema podataka koliko je ona dostupna studentima. Jedan računar koristi 27 studenata. Evropski standard je 15 studenata na jedan računar. Situacija u školama je znatno lošija, gdje je taj omjer 57 učenika na jedan računar, 37% nema niti jednog računara, 81% njih nema niti web-stranicu, a 51,5% anketiranih srednjoškolaca nije niti jednom posjetilo internet.

U državnoj službi 60% zaposlenih koristi računar, što je izvještaj ocijenio zadovoljavajućim, dok je u opštinama taj procenat 40%.(19)

Ovom napretku doprinijele su brojne humanitarne aktivnosti privrednih subjekata, međunarodne i lokalne NVO, PC Kids se odrekao 10% svoje zarade u korist izbjeglica, kupci će se opredijeliti kome će se dodijeliti pomoć; Federalno ministarstvo raseljenih osoba i izbjeglica doniralo je školama i drugim institucijama u oblasti obrazovanja i kulture na području FBiH i RS 20 računara i 15 štampača...

Asocijacijacija privatnih elektronskih medija Jugoistočne Evrope (SEENAPB) dodijelila je priznanje premijeru FBiH g. Ahmetu Hadžipašiću za kontinurani doprinos povoljnog medijskog ambijenta. Stvaranje otvorenog medijskog ambijenta predstavlja jedan od preduslova za postizanje visokih profesionalnih standarda i osiguranje pristupa informacijama, kao i političko i ekonomski nezavisno novinarstvo.

U Republici Srpskoj je u 2006. godini donesen Zakon o Radio-televiziji Republike Srpske.(20) U dijelu Ostvarivanje programskih načela, član 14. kaže se:

- poštovati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast čovjeka i osnovnih prava drugih, a posebno djece i omladine;
- RTRS je dužna prilagoditi praćenje informativnog, kulturnog, obrazovnog i zabavnog programa potrebama lica oštećenog sluha i drugih lica sa posebnim potrebama;

Zaštita djece od štetnih informacija regulisana je članom 15.

- RTRS neće emitovati priloge nemoralnog i pornografskog sadržaja;
- RTRS neće u svojim programima na bilo koji način podsticati građane, a posebno djecu i omladinu, na upotrebu duvanskih proizvoda, alkohola i droge.
- Zabranjeno je emitovanje programa koji mogu ozbiljno ugroziti fizički, mentalni ili moralni razvoj maloljetnika, posebno programa koji sadržavaju pornografiju i nepotrebno nasilje.

Kodeks za emitovanje televizijskog i radio programa(21)

(19). Izvještaj Razvojnog programa UN i Ministarstva komunikacija i transporta BiH, Sarajevo 2006.g.

(20). „Službeni glasnik RS", br. 49, maj 2006.

(21). Regulatorna agencija za komunikacije iz 2004. godine

Pod 1.3 Ograničenja u vezi sa terminima emitovanja

Svi programi koji bi mogli ozbiljno narušiti fizički, psihički ili moralni razvoj djece i maloljetnika neće se emitovati u vrijeme kada je najvjerovatnije da će ih oni gledati/slušati. Takvi programi uključuju, ali nisu ograničeni na, programe koji sadrže posebno izražene seksualne scene, scene nasilja ili teme (kao što je zlostavljanje djece ili upotreba droge), obrađene na način koji može biti štetan za djecu. Takvi programi mogu biti emitovani samo u periodu između 22.00 i 6.00 sati. UNICEF-ova brošura „Mediji i dječija prava" je urađena kao pomoć za novinare koji pišu o djeci, kako bi to mogli raditi odgovorno i sigurno za djecu, i kako bi mogli na taj način ukazati na odrasle koji su odgovorni za ispunjavanje obaveza prema djeci, ali se dovoljno ne koristi u praksi. Djeca u Republici Srpskoj su od 2006. godine bolje informisana o mogućnosti ostvarenja svojih prava zahvaljujući Putokazima "Djeca prije svega!" (22)

Preduzete mjere za ostvarenje prava na privatnost

U odnosu na prethodni izvještaj stanje se nije bitnije promijenilo kada je u pitanju privatnost u institucijama, kao što su škole (pravo učenika na privatnost kod rješavanja ličnih ili porodičnih problema u saradnji s nastavnikom ili profesorima), u zdravstvenim institucijama (ljekarski pregledi) ili kolektivnim centrima u slučaju djece raseljenih osoba, gdje je ugroženo pravo na privatnost.

Djeca i mladi ugroženi su u krugu porodice kod pitanja povrede privatnosti u slučajevima povreda tajnosti pisama i drugih pošiljki, prisluškivanja, pregleda i kontrole poziva na mobilnom telefonu. To su česti izvori neslaganja i sukoba između djece i roditelja, što pokazuju i izjave učenika u okviru projekta Djeca monitori prava djeteta:

- „Želim da me mama uvijek sluša u vezi sa odijevanjem, simpatijom i prijateljima. Ne želim da se previše miješaju u moju privatnost." *(Admira,11 godina, Travnika);*
- „Da ne slušaju moje razgovore telefonom, da nam kupe ono što mi hoćemo, da nas vole." *(Muamer, 11 godina, Goražda)* •

U realizaciji svih projekata u okviru kojih se radi s djecom potrebno je organizovati i rad sa roditeljima i raditi na humanizaciji odnosa u porodici. U Zakonu o Radio-televiziji Republike Srpske u dijelu Ostvarivanje programskih načela, član 14. stav 1. pod ž) stoji: »Poštivati privatnost, dostojanstvo, ugled i čast čovjeka i osnovna prava drugih, posebno djece i omladine." U cilju preventivnog djelovanja i zaštite privatnosti građana u Sarajevu je uspostavljena Komisija ličnih podataka građana (02.11.2005. godine).

Da li je država preduzela sve konkretne korake kako bi se obezbijedio upis djece Roma u matične knjige rođenih?

Komitet za ukidanje rasne diskriminacije (CERD) je Bosni i Hercegovini u februaru/martu 2006. godine dostavio zaključna zapažanja o izvještaju. U njemu se zahtijeva da BiH hitno preduzme korake, naprimjer, ukloni administrativne prepreke, kako bi obezbijedila da svi Romi imaju pristup ličnim dokumentima, koji su im neophodni da bi uživali, između ostalog, ekonomska, socijalna i kulturna prava, kao što je zapošljavanje, stambeno zbrinjavanje, zdravstvena njega, socijalna sigurnost i obrazovanje. (23)

Problem upisa djece Roma u matične knjige rođenih je smanjen, ali i dalje postoji.

U toku 2006. godine upućeni su dopisi kantonalnim matičnim uredima s molbom da nam dostave podatke o stanju u oblasti registracije novorođene djece. Odgovore smo dobili od šest matičnih ureda. Nekooperativnost administracije govori za sebe o svijesti i potrebi javnosti rada administracije.

Matični uredi i u toku 2006. godine imaju slične probleme neblagovremenog pri-

(22). Putokazi, Djeca prije svega, 2006.

(23). Obaveze i dužnosti Bosne i Hercegovine u oblasti obrazovanja, OSCE, 2006. g.

javljivanja određenog broja novorođene djece i problema nepotpunih podataka za novorođenu djecu. Godišnje takvih slučajeva ima do 50 po matičnom uredu. Iako im se dostavi poziv, roditelji se ne odazivaju i problem se ne rješava. Ovdje možemo istaći dobru praksu matičnog ureda Opštine Centar u KS gdje se svaka tri mjeseca spisak djece koja nisu prijavljena u zakonskom roku, odnosno kojoj nije određeno lično ime, dostavlja Kantonalnom centru za socijalni rad, Ministarstvu unutrašnjih poslova, Odjelu za administraciju Opštine i organizaciji „Vaša prava". Ovakvom inicijativom blagovremenog obavještavanja i saradnjom s nadležnim organima u 2006. godini izvršene su 62 dopune podataka za djecu kojoj nije bilo određeno ime.

Na pitanje o broju prijavljene romske djece, djece čiji su roditelji azilanti i sl., jedan matični ured odgovorio je da matična služba vodi jedinstvenu evidenciju i ne odvaja djecu po kategorijema nacionalne ili manjinske pripadnosti, djeci azilanata ili djeci rođenoj u inostranstvu. Matični uredi ignorišu i upit organizacije Naša djeca o inicijativi za donošenje novog zakona. Kada je u pitanju registracija djece Roma koji su rođeni kod kuće, smatraju da problem postoji i dalje, a rješenje vide u edukaciji roditelja.

Primjer iz matičnog ureda u Zenici ukazuje na svu složenost ove problematike i potrebu da kompetentne službe ostvaruju dobru saradnju. U 2006.g. u Zenici je rođeno dvoje djece za koje je utvrđeno da majka djeteta ima status azilanta. Jedno dijete ima određeno lično ime, ali se nije moglo pristupiti utvrđivanju očinstva, s obzirom da majka djeteta ne posjeduje niti jedan drugi dokument, izuzev izbjegličkog kartona, koji ne sadrži podatke o bračnom statusu majke djeteta. U slučaju drugog djeteta pojavio se problem identiteta majke s podacima iz izbjegličkog kartona koji je izdao UNHCR i izbjegličkog kartona koji je izdalo Ministarstvo sigurnosti BiH s drugim imenom i prezimenom. Služba se obratila Ministarstvu sigurnosti BiH, koje je izdalo izbjeglički karton u skladu sa Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu(24), radi rješavanja ovog slučaja.

Pravo djeteta na državljanstvo i pravo da ima oba roditelja iskazano je u slučaju osoba kod kojih je pokrenuta revizija državljanstva i koji bi primjenom Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu mogli da ostanu bez državljanstva BiH. Pojavio se problem djece rođene u tim brakovima. Obaveza zemlje je da dosljedno primjenjuje Zakon prema stranim osobama koje borave u našoj zemlji i koje nisu stekle pravo boravka, nasuprot pravu djeteta koje je rođeno u našoj zemlji od majke državljanke BiH, da uživa pravo da ima oba roditelja. U povodu Dječije nedjelje – djeca i majke... štrajkali su pred zgradom institucija BiH u namjeri da skrenu pažnju javnosti na problem i iz ugla djece i porodice. U Bosni i Hercegovini su porodi gotovo 100% medicinski asistirani.

Preporuke

- Obezbijediti na nivou Federacije BiH/kantona/županija donošenje Zakona o matičnim knjigama, Uputstva o vođenju matičnih knjiga, Zakona o sportu u FBiH i Zakona o raspodjeli sredstava od igara na sreću.
- Obezbijediti kvalitetnu komunikaciju nadležnih institucija za poslove registracije djeteta i evidencije novorođene djece.
- Kontinuirano raditi na informisanju Roma o značaju i potrebi prijavljivanja novorođene djece u matične knjige i smanjenju broja neevidentirane djece.
- Obezbijediti obuku učenika na računarima u školi i kvalitetan pristup informacijama unutar škole.
- Obezbijediti zadovoljavanje prava jezičkih potreba djece koja pripadaju manjinskim grupama u obrazovanju i medijima.

(24). Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, "Službeni glasnik BiH", broj 29/03.g.

4

Porodično okruženje i alternativna briga

Pored zakona i regulativa koje smo navodili u ranijim izvještajima, u ovom izvještajnom periodu nisu doneseni novi zakoni niti propisi koji se odnose na porodično okruženje djeteta i alternativnu brigu o djetetu.

Podrška centrima za socijalni rad – da li su se obezbijedili odgovarajući ljudski i finansijski resursi i stalna obuka osoblja kako bi se ostvario kvalitet, efikasnost i transparentnost rada institucija?

U izvještajnom periodu najvažnija promjena u Republici Srpskoj je formiranje Savjeta za djecu RS i Ministarstva za porodicu, omladinu i sport. Domen rada i odgovornost Savjeta za djecu RS objašnjeni su ranije, a u donjem tekstu je naveden djelokrug rada Ministarstva za porodicu, omladinu i sport. Pored postojećih zakona, ovi novi institucionalni oblici su proširili okvir za podizanje kvaliteta usluga koje država pruža porodici i djeci. Takođe, a u skladu s preporukom UN Komiteta za djecu koja se odnosi na porodično okruženje i alternativne oblike staranja o djetetu kod nas, ovo predstavlja i dodatni resurs koji bi trebao da pomogne rad centara za socijalni rad, za koje je preporučeno da kao institucije sa širokim i važnim mandatom moraju biti više podržani u resursima svih vrsta.

Kada se govori o centrima za socijalni rad u F BiH, odnosno obezbjeđivanju odgovarajućih ljudskih i finansijskih resursa, stalne obuke osoblja, kako bi se ostvario kvalitet, efikasnost i transparentnost rada tih institucija, mora se istaći da, iako je taj problem prepoznat i definisan na Konferenciji(25) održanoj u aprilu 2005.godine, pomoć centrima se uglavnom realizuje u saradnji s nevladinim i međunarodnim organizacijama i da tim projektima pomoći nisu obuhvaćeni svi centri.

Takav je i projekat "Unaprijeđeni mehanizmi dječije zaštite" koji je uspješno okončan 31.03.2005. godine, nakon produženog perioda od dva i pol mjeseca implementacije. Ovaj projekat koji je finansirao UNICEF BiH, a implementirao Nezavisni biro za humanitarna pitanja (IBHI BiH), pokrivao je petnaest opština u Bosni i Hercegovini: Bosanska Gradiška/Gradiška, Bosanski Novi/Novi Grad, Breza, Bugojno, Busovača, Derventa, Donji Vakuf, Kakanj, Maglaj, Prnjavor, Teslić, Vareš, Vlasenica, Zavidovići i Žepče. Međutim, samo pet ključnih opština (Bugojno, Vareš, Kakanj, Teslić i Gradiška) odabrano je za nastavak implementacije projekta pod nazivom „Provođenje reforme sistema dječije zaštite na centralnom i lokalnom nivou u Bosni i Hercegovini" u periodu od narednih dvije godine. Glavni cilj projekta je da se provede reforma sistema dječije zaštite na centralnom i lokalnom nivou kako bi se unaprijedila djelotvorna i efikasna politika dječije zaštite na svim nivoima koja bi doprinijela smanjenju siromaštva, nejednakosti i socijalne isključenosti i kako bi se izgradila sigurna okolina za svu djecu u Bosni i Hercegovini. Partneri u implementaciji ovog projekta su oba entitetska ministarstva nadležna za pitanja dječije zaštite. (26)

(25). Konferencija „Zaštita djece lišene roditeljskog staranja", april 2005.godine

(26). www.dijete. org

S obzirom da ne postoji sistemsko rješenje, problemi centara za socijalni rad nisu riješeni i stoga su uglavnom ostali isti, a povećanjem obima poslova zbog izmjena i dopuna postojećih zakona posebno su došli do izražaja nedostatak dovoljnog broja stručnih kadrova i potreba za kontinuiranom edukacijom.

Iz podataka Federalnog zavoda za statistiku(27) vidi se da su centri za socijalni rad obradili 225.086 slučajeva i pružili 249.848 intervencija ili za oko 8% manje intervencija nego prošle godine.

4. Porodično okruženje i alternativna briga

	Broj centara za socijalni rad	Zaposlenici ukupno	Socijalni radnici	Pedagozi	Psiholozi	Defektolozi	Liječnici	Pravnici	Administrativni radnici	Ostali
FBiH	72	605	241	21	13	5	-	66	179	80
USK	8	72	24	3	4	1	-	6	21	13
PK/Ž	3	11	6	-	-	-	-	2	3	-
TK	13	118	36	4	2	3	-	10	42	21
ZDK	11	103	37	-	-	-	-	13	36	17
BPK	1	15	5	1	-	-	-	1	6	2
SBK/Ž	10	67	26	1	-	-	-	9	22	9
HNK/Ž	8	57	21	3	-	1	-	6	19	7
ZHŽ	4	22	12	1	-	-	-	2	6	1
KS	9	115	61	8	6	-	-	15	17	8
K10	5	25	13	-	1	-	-	2	7	2

Tabela 5. Pregled centara za socijalni rad i zaposlenih u CZSR u Federaciji BiH (28)

Iz Tabele 5. je vidljivo da je ukupan broj zaposlenih u centrima za socijalni rad u odnosu na 2004. godinu smanjen, te da je manji i ukupan broj svih stručnih radnika u centrima, osim pravnika. Vidljivo je da na području nekih kantona i dalje nedostaju stručnjaci određenih profila (pedagozi, psiholozi, defektolozi). I pored tako velikog broja intervencija u centrima za socijalni rad i velikih potreba porodice za podrškom, društvo još uvijek nije spremno da podrži CZSR, poboljša kadrovsku strukturu i obezbijedi kvalitetnu i kontinuiranu edukaciju zaposlenih.

Što se tiče upoznavanja roditelja s dječijim pravima, još uvijek se mali broj roditelja upoznaje sa odrednicama UN Konvencije o pravima djeteta i to sporadičnim uključivanjem u neke segmente aktivnosti nevladinih organizacija na polju dječijih prava, preko medija (uglavnom dječijeg programa), informacija koje dobiju od svoje djece ili u dodiru s kampanjama o dječijim pravima koje su pretežno lokalnog karaktera.

Prema podacima Zavoda za statistiku Republike Srpske(29) , putem službi za socijalnu zaštitu registrovani broj djece čiji roditelji nemaju dovoljno prihoda da ih izdržavaju u 2004. godini je bio 27.831. Napominjemo da su ovo registrovani slučajevi, dakle, oni koji su potražili pomoć (korisnici) od službi socijalne zaštite.

U isto vrijeme sličan skokovit rast maloljetnih korisnika usluga socijalne zaštite bilježi se i za donekle opštu kategoriju djece koja su ugrožena porodičnom situacijom. U 2004. godini ih je bilo 32.677, i u odnosu na 1999. godinu to znači da se ovaj broj skoro udvostručio.

Kao što smo naveli, u Republici Srpskoj je polovinom 2006. godine osnovano Ministarstvo za porodicu, omladinu i sport. Glavne aktivnosti Ministarstva su poslovi koji se odnose na promovisanje porodičnih vrijednosti, analizu demografskih kretanja, pitanja pronatalitetne i populacione politike, da podstiče osnivanje centra za porodicu i savjetovališta, procjenjuje, evaluira programe i projekte udruženja usmjerenih na do-

(27). Federalni zavod za statistiku, Socijalna zaštita/skrb u FBiH, 2005.godina

(28). Federalni zavod za statistiku, Socijalna zaštita/skrb u FBiH, 2005.godina

(29). Statistika socijalne zaštite, br.3, Republički zavod za statistiku RS, 2006.

brobit djece i porodice, učestvuje u edukaciji stručnjaka koji rade s djecom, mladima i njihovim porodicama, utvrđuje nacionalni akcioni plan i utvrđuje omladinsku politiku u Republici i stara se o njenoj primjeni, brine se za pretpostavke za rješenje omladinske problematike – zapošljavanje mladih, poboljšanje njihovog socijalnog statusa, uključivanja u društvo, da realizuje omladinske projekte i uspostavlja saradnju s mladima, te razvija sport.

Projekti u vezi s porodicom koji se realizuju u RS: izrada Nacionalne strategije za porodicu, osnivanje fondacije "Fond četvrto dijete", inicijativa za otvaranje regionalnih porodičnih savjetovališta u većim gradovima, promocija primjene Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, izrada Pravilnika za provođenje zaštitnih mjera propisanih Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici. Dijelovi ministarstva koji se bave omladinom i sportom imaju svoje specifične aktivnosti od kojih su za maloljetnu djecu najinteresantniji otvaranje omladinskih centara.

Takođe, postoji nada da će se otvarati i veći broj savjetovališta za porodicu, te da će kroz ova savjetovališta roditelji i djeca imati priliku da i na ovaj način saznaju o svojim pravima.

Jedino savjetovalište za brak i porodicu u RS u zdravstvenoj ustanovi otvoreno je u ljeto 2006. godine. Savjetovalište je otvoreno u prostorijama Poliklinike, a otvorila ga je Klinika za psihijatriju. U savjetovalištu rade tri psihijatra, porodična psihoterapeuta. Savjetovalište radi tri dana sedmično od 11 do 14 sati i u njega dolaze više žene nego muškarci koje se javljaju zbog problema u braku, problema u odrastanju djece, prihvatanju školovanja, pojave mentalne bolesti kod jednog člana porodice itd.(30) Planirano je otvaranje još ovakvih savjetovališta i u drugim gradovima.

Zaštita majke na porodiljskom bolovanju regulisana je Zakonom o dječijoj zaštiti i predviđa ovu vrstu podrške. Ipak, praksa pokazuje da i dalje postoji skrivena diskriminacija trudnica i porodilja i da zakon omogućava vrlo široko tumačenje. Naprimjer, iako u Zakonu stoji da Fond dječije zaštite refundira naknadu plate žene na porodiljskom bolovanju, koje je predviđeno da traje godinu dana, podzakonskim aktima je propisano da prva 4 mjeseca naknadu isplaćuje poslodavac, a ostalih 8 mjeseci Fond. Ovo opterećuje poslodavce koji moraju za ta 4 mjeseca da isplaćuju dupli lični dohodak, za radnicu na bolovanju i osobu koja je mijenja na njenom poslu. Sve u svemu, zakoni dozvoljavaju široko tumačenje, puni su "rupa", i podzakonski akti često mijenjaju suštinu prava regulisanih zakonom.

Još jedna promjena je da u RS nema više isporučivanja bebi paketa, koji je dobijala svaka majka za novorođenče, već se umjesto toga putem centara za socijalni rad isplaćuje jednokratna gotovinska naknada za opremu novorođenčeta u iznosu od 232 KM.

Opšti komentar o tome da li država osigurava razvoj institucija, ustanova i službi za brigu o djeci trebalo bi posmatrati iz nekoliko uglova. Kao prvo, u toku su reforme usmjerene na socijalnu zaštitu koje bi trebale dovesti do poboljšanja usluga u ovom sektoru. S druge strane, država je finansijski nedovoljno jaka da podrži ove promjene na način kako bi to trebalo. Interventno se odobravaju sredstava iz republičkog budžeta za podršku infrastrukturi (rekonstrukciji i tekućim troškovima) institucija socijalne zaštite, dječijih domova, centara za djecu s posebnim potrebama.

Činjenica je ipak da se u Bosni i Hercegovini prava djece ne uzimaju kao ozbiljan argument ni u ovom sektoru, a ni u drugima, iako se procjenjuje da djeca čine 1/3 stanovništva BiH.

U ranijim izvještajima naveli smo da je naša zemlja zaključila multilateralne i bilateralne ugovore o pravnoj pomoći između sudskih i drugih nadležnih organa odnosnih država u izvršavanju odluka koje se odnose na staranje o djeci i zaštitu djece od štetnih posljedica nezakonitog odvođenja ili zadržavanja, kao i da utvrde postupak povratka djeteta u državu

(30). „Glas Srpske", 2.oktobar 2006. godine, str.23.

redovnog boravišta.

Što se tiče izdavanja putnih isprava maloljetnim osobama, propisi koji su usvojeni prošle godine o vlastitim putnim ispravama maloljetnog djeteta i novim procedurama dosljedno se primjenjuju.

Da li su procedure usvajanja djece usklađene sa CRC i da li je razmotrena mogućnost potpisivanja Haške konvencije o zaštiti djece?

Prema zakonu u Republici Srpskoj dijete bez roditeljskog staranja može biti smješteno u dom, u hraniteljsku ili starateljsku porodicu, te može biti potpuno ili nepotpuno usvojeno. Takođe, u Federaciji BiH zakonom je propisano da postupak za usvojenje vode centri za socijalni rad, kao nadležni organi starateljstva, koji u svakom konkretnom slučaju, na osnovu pribavljenih dokaza i činjenica, te pristanka svih učesnika postupka (roditelja, staratelja, usvojitelja i djeteta, ukoliko je starije od 10 godina) utvrđuje postojanje zakonskih pretpostavki za usvojenje i najbolji interes djeteta.

Odredbe Porodičnog zakona Federacije BiH(31) koje se odnose na usvojenje već su usklađene s članom 21. Konvencije o pravima djeteta.

Prema međunarodnim standardima, institucionalni smještaj djece bez roditelja je krajnje rješenje kojem se pribjegava privremeno ili u slučaju kada je dijete nemoguće smjestiti u hraniteljsku ili starateljsku porodicu. Praksa promocije hraniteljstva i smještaja djece u hraniteljske porodice se nastavlja.

Bosna i Hercegovina još nije potpisnica Konvencije o zaštiti djece i saradnji u pogledu međunarodnog usvojenja, a opredjeljenje za to je istaknuto u prethodnom izvještaju. Tom pitanju treba pristupiti oprezno i prije eventualnog potpisivanja i ratificiranja Konvencije potrebno je precizno utvrditi prava i obaveze Bosne i Hercegovine kada se radi o rješavanju položaja maloljetne djece bez roditeljskog staranja, državljana Bosne i Hercegovine, koja se nalaze u inostranstvu. Prema informaciji Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine je raspravljalo o preporuci Komiteta za prava djeteta koja se odnosi na potpisivanje spomenute Konvencije te je razmotrilo aktivnosti koje je potrebno preduzeti da bi se pokrenuo izuzetno zahtjevan i dugotrajan proces za pristupanje.

Jasna preporuka UN Komiteta za djecu nakon diskutovanja o prvom izvještaju o stanju prava djece u BiH odnosila se na usklađivanje člana 21. Konvencije o pravima djeteta i domaćih regulativa koje se odnose na usvajanje djece u drugoj zemlji. Ovo je i dalje problematična oblast i nije došlo do zakonskih promjena. U ranijim izvještajima registrovali smo neke probleme koji se odnose na dužinu trajanja postupka za usvajanje, godine djeteta do kojih je moguće potpuno usvojiti dijete (potpuno usvojenje je moguće zasnovati do navršenih 10 godina djeteta), nepostojanje objedinjene baze podataka o usvojenoj djeci, i drugi problemi koji nisu riješeni do danas. Ipak, komentar zaposlenih u zaštiti djece bez roditeljskog staranja jeste da ova odrednica nije potpuno bez smisla jer potpunim usvajanjem dijete gubi kontakt sa svojim rođacima ili porodicom, pravo na nasljedstvo i slična prava.

Prošle godine propisani su novi formati za vođenje evidencije o djeci bez roditeljskog staranja, u okviru projekta SOTAK. Baza podataka se pravi na nivou Bosne i Hercegovine i osnovna zamjerka zaposlenih je da im ova baza nije dostupna, tj. da je izvještavanje jednostrano i za njihovu praksu beskorisno.

(31). Porodični zakon FBiH, „Službene novine Federacije BiH“, broj 35/05)

Hraniteljstvo

U ovom trenutku nije moguće doći do broja hraniteljskih porodica i broja djece smještene u njima za cijelu Republiku Srpsku. Ipak, iskustva iz Centra za socijalni rad u

Banjoj Luci ilustrovala su nam trenutnu situaciju po pitanju hraniteljstva. Ovaj centar je najrazvijeniji u Republici Srpskoj i ta iskustva su dosta dobra, ali, nažalost, ne odnose se na cijelu Republiku Srpsku, iako ovaj centar pomaže i centre u drugim opštinama kada se radi o pomoći djeci bez roditeljskog staranja. Pod hraniteljskim porodicama smatraju se i rođačke i profesionalne hraniteljske porodice.

Prema trenutnim podacima ovog centra, 59 djece je smješteno u ove porodice, a još 11 djece je smješteno u hraniteljske porodice sa više djece. U Domu za djecu bez roditeljskog staranja »Rada Vranješević« smješteno je 12 djece iz ove opštine i to djece koja iz administrativnih razloga ne mogu biti smještena u hraniteljske porodice. Prema ovom stanju, vidimo kako je mješoviti model zaštite djece bez roditeljskog staranja zapravo najbolji kada se sva djeca koja ispunjavaju uslove smjeste u hraniteljske porodice, a dom postoji kao prijelazno rješenje ili rješenje za one koji ne ispunjavaju uslove za život u hraniteljskim porodicama. Što se tiče nadzora hraniteljskih porodica, posjete se realizuju bar dva puta mjesečno, ali zaposleni u Centru kažu da je ovo veliki problem zbog manjka resursa za ovu aktivnost (vrijeme, ljudi, vozila).

Da bi se ovaj problem prevazišao, preduzete su aktivnosti za uključivanje udruženja hranitelja u ove aktivnosti i njihovih organizacija u manje grupe za podršku kako bi mogli da savjetuju i pomažu jedni druge i pri tome olakšaju posao centara za socijalni rad. Profesionalne hraniteljske porodice dobijaju naknadu od 464 KM za dijete, dok rođačke hraniteljske porodice dobijaju najmanje 300 KM za dijete. Ova djeca takođe imaju pravo na dječiji dodatak, stipendije, invalidnine (ukoliko su djeca poginulih boraca). Ove naknade se isplaćuju na vrijeme i redovno, bar što se tiče štićenika Centra za socijalni rad u Banjoj Luci.

U Federaciji BiH u proteklom periodu, kao i u vrijeme pisanja prethodnog izvještaja, u saradnji sa nevladinim organizacijama napravljeni su određeni pomaci u razvoju hraniteljstva na području Bosne i Hercegovine, čiji je rezultat bila i Konferencija posvećena temi: „Zaštita djece lišene roditeljskog staranja", koja je održana u aprilu 2005. godine. Cilj ove Konferencije bio je da se dođe do zajedničkog konsenzusa o strateškim ciljevima, preporukama i aktivnostima vezanim za zaštitu djece bez roditeljskog staranja, kao i definisanja dokumenta politike i strategije za zaštitu ove grupe djece u Bosni i Hercegovini.

Neke od tema o kojima se razgovaralo tom prilikom bile su jačanje kapaciteta centara za socijalni rad u oblasti pružanja zaštite djeci bez roditeljskog staranja, razvoj alternativnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, transformacija institucionalnog zbrinjavanja i pravni okvir za zaštitu djece bez roditeljskog staranja.

Saradnja vladinog i nevladinog sektora dovela je do podizanja svijesti o tome da postoji potreba za razvijanjem hraniteljstva, kao kvalitetnijeg oblika zaštite djece bez roditeljskog staranja, radom na pitanju harmonizacije zakona u Bosni i Hercegovini kroz izmjene i dopune postojećih zakona o socijalnoj zaštiti, izradom jedinstvenog okvira za hraniteljstvo koji bi sadržavao jasne smjernice za provođenje hraniteljstva na nivou Bosne i Hercegovine, programom za osposobljavanje i usavršavanje profesionalaca i hraniteljskih porodica, te primjenom standardnih instrumenata kao preduslova za to.

U cilju postizanja pozitivnih promjena u 2005. godini formirana je međuentitetska radna grupa čiji je zadatak analiza postojećih zakona i pripremanje prijedloga izmjena i dopuna zakona o socijalnoj zaštiti u dijelu koji se odnosi na hraniteljstvo i izrada prijed-

loga pravilnika kojima će se bliže regulisati pitanja iz ove oblasti.

Međutim, navedene aktivnosti još uvijek nisu dovele do značajnijeg napretka. Tako podaci Federalnog zavoda za statistiku(32) pokazuju da nema povećanja boja djece smještene u hraniteljske porodice u odnosu na institucionalni smještaj, što je znak da na ovom pitanju treba intenzivno i kontinuirano raditi da bi se postigli značajniji rezultati.

4. Porodično okruženje i alternativna briga

	Dom za djecu i omladinu	Ustanova za djecu bez roditeljskog staranja	Druga porodica	Ustanova za rehabilitaciju	Druge ustanove socijalne zaštite
Federacija BiH	70	568	614	108	118

Tabela 6. Podaci o smještaju djece u drugu/hraniteljsku porodicu i ustanove(33)

Što se tiče djece smještene u dom za djecu bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj, prema statističkim podacima, u 2004. godini je bilo 508 djece bez oba roditelja, djece nepoznatih roditelja i djece napuštene od roditelja(34), a svježije podatke je bilo nemoguće dobiti, jer se objedinjene statistike za ovu oblast objavljuju sa godinu i po zakašnjenja. U domovima su i djeca starija od 18 godina, koja, ako se još školuju, prema zakonu mogu ostati u domu do 26. godine. Sistem je i u ovom smislu unaprijeđen jer je veliki problem integracije ove djece u društvo i veliki je problem njihovog života izvan doma i zaposlenja. «Kuća na pola puta», centar za privremeni boravak ove djece koja su izlazila iz doma napušten je kao koncept koji nije dao zadovoljavajuće rezultate.

Mnogo bolje rezultate dao je pilot projekat koji je osmišljen za njih u obliku «stanovanja uz podršku». Suština ovog projekta je u tome da se 6 mjeseci po izlasku iz doma štićeniku plaća stan i hrana, a da se ovo vrijeme iskoristi kako bi mu se našao drugi stan i posao. Centar već ima pozitivna iskustva sa ovim projektom i uspješno sarađuje i s nekim firmama koje su raspoložene da zapošljavaju ove mlade ljude. U toku je i «Projekat za život», koji realizuje udruženje hranitelja, nekoliko navladinih organizacija i dom «Rada Vranješević», a cijeli projekat je usmjeren na pripremanje djece bez roditeljskog staranja za samostalan život izvan sistema socijalne zaštite. Ova pomoć je usmjerena i na djecu i mlade koji dolaze iz drugih opština Republike Srpske.

Povlačenje rezerve na član 9. Konvencije o pravima djeteta

Imajući u vidu stav Komiteta za prava djeteta da se centri za socijalni rad mogu smatrati „nadležnim vlastima" shodno članu 9. Konvencije o pravima djeteta, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske su Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, kao nadležnom ministarstvu, dostavili mišljenja da postoje uslovi da se rezerva na član 9. stav 1. Konvencije povuče.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine je nakon dobijanja izjašnjenja nadležnih entitetskih ministarstava pripremilo Nacrt odluke o povlačenju rezerve na spomenuti član Konvencije i shodno Zakonu o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine i Zakonu o postupku zaključivanja i izvršavanja međunarodnih ugovora istu uputilo u proceduru usvajanja.

Zaštita djece od svih vrsta zlostavljanja i zanemarivanja ili iskorištavanja djece, uključujući i seksualno, da se izričito zabrani fizičko kažnjavanje djece u porodici i institucijama i obezbijedi pun fizički i psihički oporavak.

(32). Federalni zavod za statistiku, Socijalna zaštita/skrb u FBiH, 2005. godina

(33). Federalni zavod za statistiku, Socijalna zaštita/skrb u FBiH, 2005. godina

(34). Republički zavod za statistiku RS, Statistika socijalne zaštite, br. 3, 2006

Novinu u FBiH u odnosu na prethodni izvještaj predstavlja usvajanje Inicijalnog izvještaja o nasilju nad djecom u Bosni i Hercegovini na 112. sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

„Inicijalni izvještaj o nasilju nad djecom u suštini pokušava odgovoriti na pitanje kako prepoznati, ali i na koji način se suprotstaviti danas sve prisutnijem problemu nasilja nad djecom. Izvještaj je na sveobuhvatan način izrazio pravni okvir djelovanja države Bosne i Hercegovine u cilju suzbijanja i eventualnog iskorjenjivanja nasilja nad djecom, dao pregled najvažnijih državnih institucija koje se bave ovim problemom te sublimirao do sada poduzete aktivnosti od strane svih segmenata društva, bilo da se radi o državnim ili nevladinim organizacijama." (35)

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici tretira ovo problemsko područje dječijeg života i otkako je ovaj zakon usvojen, prošle godine, postoji nekoliko problema u vezi s njim.

Kao prvo, izostala je promocija ovog zakona u javnosti s njegovim odredbama i regulativama, a ni popratni dokumenti za realizaciju ovog zakona nisu bili izrađeni sve do 6.oktobra 2006, kada su u «Službenom glasniku RS" zvanično stupili na snagu Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obezbjeđenja zaštite žrtve nasilja u porodici, Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i opojnih droga te Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana.(36)

Osnivanjem Ministarstva za porodicu, omladinu i sport promocija ovog zakona i izrada Pravilnika su stavljene u prioritetne zadatke u okviru programa za porodicu.

Procedure za slučajeve nasilja i zlostavljanja djece u školi ili u zajednici i dalje ostaju u domenu Krivičnog zakona u RS.

Problem zlostavljanja i zanemarivanja postaje sve vidljiviji u BiH. Prema podacima koje smo pronašli u Izvještaju o stanju ljudskih prava u BiH za 2005.g., Helsinškog komiteta za ljudska prava, djeca iz svake četvrte porodice izložena su nekom od oblika porodičnog nasilja, najveći broj slučajeva ovog nasilja je zabilježen nad djevojčicama između 7 i 16 godina(37).

Prema zvaničnim statističkim podacima o djeci u Republici Srpskoj koja su registrovana kroz službe socijalne zaštite kao korisnici, situacija u 2004. godini(38) bila je sljedeća:

Kategorija	2004. godina
Djeca roditelja koja zanemaruju ili zlostavljaju djecu	851
Djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama	2.274
Vaspitno zanemarena i zapuštena djeca	977

Napominjemo da su ovo podaci o korisnicima usluga socijalne zaštite i da je za sve navedene kategorije "tamni broj" veliki. I pored toga, upadljiv je porast broja djece roditelja koji zanemaruju i zlostavljaju svoju djecu, i to dvostruko u odnosu na 2003. godinu, a u posljednjih pet godina ovaj se broj uvećao čak četiri puta.

I u ovoj godini nastavljeni su napori za opremanje i pripremu sigurne kuće u Banjoj Luci.

Novi problem koji postaje sve vidljiviji jeste i problem vršnjačkog nasilja koji svjedoči o sveopštem padu kvaliteta međuljudskih odnosa. Djeca u svom razvoju lako usvajaju loše modele ponašanja, pa agresija, nasilje i netolerancija postaju sve prisutniji među školskom djecom. U zemlji je trenutno primjetna tendencija da se ovaj problem više osvijetli pa se s tim u vezi vrše i istraživanja (Omudsmen RS – zaštita prava djeteta »Ne zatvaraj oči pred nasiljem u školi« novembar 2006., »Zdravo da ste« i Save the Children UK (u toku)).

(35). Inicijalni izvještaj o nasilju nad djecom, Predgovor – doc. dr. Lada Sadiković

(36). Službeni glasnik RS, 97/06

(37). Izvještaj o stanju ljudskih prava u BiH za 2005.g, "Helsinški komitet za ljudska prava u BiH", Sarajevo, 06. g.

(38). Statistika socijalne zaštite, br.3, Republički zavod za statistiku RS, 2006

U RS postoje i četiri SOS linije za pomoć žrtvama nasilja u porodici. Od 1. avgusta 2005. do početka decembra 2006. godine SOS broj namijenjen žrtvama nasilja u porodici pozvalo je 3.050 osoba. Najveći broj poziva upućen je nevladinoj organizaciji »Budućnost« iz Modriče.

MUP saopštava da su podnesena 372 izvještaja o ovim krivičnim djelima za 404 počinioca (prošle godine u isto vrijeme ovaj broj je bio 333). U 2006. godini, prema ovom izvoru, broj zabilježenih krivičnih djela veći je za 15%, a broj prijavljenih slučajeva je veći za 21%.

Ističe se da je nasilje u porodici prvenstveno »muški fenomen«, što pokazuje podatak da su u 97,4% slučajeva ovo krivično djelo počinili muškarci. U 80% slučajeva žrtve su bile žene, a druga na udaru su djeca. Djeca su takođe žrtve i kao svjedoci ovog nasilja u porodici. Navodi se i činjenica da je psihičko, seksualno i ekonomsko nasilje izjednačeno s fizičkim pred zakonom, a javlja se čak i češće nego fizičko nasilje.(39)

U Federaciji BiH su u proteklom periodu, u skladu s preporukama Komiteta za prava djeteta i preporukama iz prethodnog izvještaja, doneseni Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su u nadležnosti policije(40). Ovim Pravilnikom uređuje se način provedbe zaštitnih mjera, i to:

- udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora,
- zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor,
- zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici i
- zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju.

Pored ovog donesen je i Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana učinilaca nasilja u porodici(41) , kojim je propisano da je svrha provedbe zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici sprečavanje daljnjeg nasilničkog ponašanja postizanjem pozitivnih promjena u ponašanju počinioca nasilja u porodici, a cilj je potaknuti počinioca nasilja da postane svjestan svog nasilničkog ponašanja, prepozna svoju odgovornost, te usvoji obrasce nenasilničkog ponašanja.

Donošenjem spomenutih pravilnika stvorili su se preduslovi za implementaciju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Podaci kojima raspolažu centri za socijalni rad pokazuju da od donošenja Zakona zaštitne mjere nisu izricane ili je to bilo u zanemarljivo malom broju slučajeva.

Problem, također, još uvijek predstavlja nepostojanje jedinstvene baze podataka o nasilju nad djecom, kao i nedovoljna razmjena informacija i koordinacija svih institucija koje učestvuju u zaštiti od nasilja. Federalni zavod za statistiku raspolaže samo podacima o djeci koju roditelji zanemaruju ili zlostavljaju, djeci čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama i odgojno zanemarenoj i zapuštenoj djeci, dok pouzdani podaci o djeci koja su seksualno zlostavljana, zatim nasilju u školi i drugim mjestima ne postoje.

Upoređujući podatke iz tabele 7 sa onima iz prošlog Izvještaja, može se primijetiti povećanje broja svih navedenih kategorija djece (povećanje od 5 do 10%) koja su ometena porodičnim prilikama, koju zanemaruju ili zlostavljaju. Također je došlo do povećanja nasilničkog ponašanja mladih, tako da je sve veći broj djece koja su izložena nasilničkom ponašanju svojih vršnjaka u školama, na ulici ili drugim mjestima okupljanja mladih. Verbalno nasilje, vrijeđanje, ponižavanje, psovanje i propuštanje dužne pažnje veoma je prisutno u školama i drugim institucijama.

(39). "Glas Srpske", 4.decembar 2006., str.6

(40) „Službene novine Federacije BiH", broj 9/06.g.

(41) „Službene novine Federacije BiH", broj 60/06.g.

Federacija BiH		Broj djece koju roditelji zanemaruju ili zlostavljaju	Broj djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama	Broj djece zanemarene i zapuštene
Ukupno	Svega	997	3206	2393
	Ženski korisnici	509	1653	674
USK	Svega	147	478	269
PK	Svega	31	138	21
TK	Svega	223	852	302
ZDK	Svega	239	524	634
BPK	Svega	71	148	-
SBK/Ž	Svega	217	423	258
HNK/Ž	Svega	17	11	48
ZHŽ	Svega	30	95	16
KS	Svega	-	489	767
K10	Svega	22	48	78

Tabela 7. Podaci o djeci ugroženoj porodičnom situacijom u FBiH (42)

Od ukupno prisutnih osoba u sigurnim kućama izloženih nasilju u toku 2006.g., njih 42% su malodobne osobe. Vrste nasilja su: fizička sila, prouzrokovanje straha, psihičko zlostavljanje, seksualno zlostavljanje, žrtve incesta, trgovine ljudima i drugi oblici.

Zahvaljujući aktivnostima nevladinih organizacija, zbrinjavanje djece i odraslih koji su bili izloženi nasilju odvija se u sigurnim kućama, koje bi trebale da se otvore u svim kantonalnim centrima. Istovremeno, država još uvijek nije u potpunosti preuzela finansiranje sigurnih kuća. Moramo naglasiti da država još ne preduzima adekvatne mjere za preventivne aktivnosti djelovanja na porodicu – da razvije sistematično i multidisciplinarno edukovanje roditelja, da za porodicu omogući bolje ekonomsko-socijalne uslove života, da razvije koordinirane aktivnosti nadležnih institucija za brigu o porodici i djeci.

Značajno je istaći da je u proteklom periodu formirana radna grupa za izradu Strategije borbe protiv nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini za period 2007. - 2009. godine i da se njeno usvajanje od Vijeća ministara očekuje do kraja ove godine.

Vijeće za djecu dalo je svoj prilog ukazivanju na značaj ovog problema na Međunarodnoj konferenciji o nasilju nad djecom, koja je održana u oktobru 2006. godine pod pokroviteljstvom Save the Children Norway, UNICEF-a i SOS Kinderdorf Internationala – SOS Dječijeg sela Sarajevo. Zaključci ove konferencije prezentovani su u dijelu izvještaja koji tretira mjere posebne zaštite djece.

Učenici su tada iznijeli svoje mišljenje:

- “Roditeljima i svima koji rade s djecom treba omogućiti da nauče vaspitati djecu bez upotrebe nasilja”;
- “Treba osnovati bračna savjetovališta za roditelje koji imaju probleme u porodici - alkohol, svađe, tuča u porodici”;
- “Djecu treba naučiti da probleme rješavaju bez nasilja i da nauče lijepo razgovarati. Također, djecu treba naučiti da prepoznaju nasilje i, ukoliko je potrebno, traže zaštitu”.

Naprijed navedeno pokazuje da se u Bosni i Hercegovini pridaje veliki značaj problemu nasilja, ali da su aktivnosti koje se preduzimaju u prevenciji, mjerama zaštite još uvijek nedovoljne.

(42). Federalni zavod za statistiku, Socijalna zaštita/skrb u FBiH, 2005. godina

Preporuke

- Potrebno je planiranje više sredstava za rad centara za socijalni rad u budžetima kantona i opština u Bosni i Hercegovini.
- Preduzeti aktivnosti za sistemsko rješavanje pitanja kontinuirane edukacije radnika centara za socijalni rad osnivanjem centara za edukaciju ili korištenjem kapaciteta već postojećeg Centra za edukaciju sudija.
- Obezbijediti brzo reagovanje u zbrinjavanju žrtve i dosljednu primjenu zakona i podzakonskih akata u slučaju nasilja nad djecom.
- Kontinuirano raditi na obuci djece i profesionalaca da prepoznaju nasilje u svojoj okolini i pravovremeno reagiraju.
- Omogućiti potpunu brigu, psihički i fizički oporavak i reintegraciju.
- Neophodno je daljnje kadrovsko jačanje centara za socijalni rad u cilju stručnog multidisciplinarnog pristupa usvojenju, kako bi poboljšali pružanje usluga podrške porodicama poslije usvojenja (socijalna, psihološka, pravna i druga).
- Nastaviti sa stimulativnim mjerama na zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja u porodični smještaj, te povećati kontrolu i stručni nadzor nad radom institucija socijalne zaštite koje zbrinjavaju djecu bez roditeljskog staranja.
- Završiti proceduru povlačenja rezerve na član 9. stav 1. Konvencije o pravima djeteta.
- Organizovati kampanje za podizanje svijesti u javnosti u smislu prevazilaženja predrasuda prema djeci bez roditeljskog staranja, posebno iz domova.
- Podržati edukaciju roditelja putem škola za roditelje, radionica, po pitanju dječijih prava, roditeljskih obaveza i odgovornosti službi koje im stoje na usluzi, usvajanja i hraniteljstva i povećati angažman cijele društvene zajednice u tom pogledu.
- Neophodno je i otvaranje savjetovališta za brak i porodicu i obavezivanje roditelja da ga posjećuju prema preporukama organa starateljstva.
- U cilju osiguranja normalnih uslova života djece, prava na život, rast, razvoj i školovanje, podržati osnivanje Alimentacionog fonda na nivou države, kantona, a sudovi i OJT po službenoj dužnosti bi potraživali sredstva od roditelja koji izbjegavaju svoje obaveze, te da se obezbijede besplatni udžbenici i potrebna oprema za djecu ekstremno siromašnih roditelja.

5

Zdravlje i socijalna zaštita

Bosna i Hercegovina

Osnovna ustavna prava svakog čovjeka su pravo na život i zdravlje. U Bosni i Hercegovini Dejtonskim mirovnim sporazumom zdravstvo je dato u nadležnost entiteta, a jedini dokument u oblasti zdravstva na nivou države Bosne i Hercegovine je Rezolucija o politici zdravlja za sve građane Bosne i Hercegovine(43).
U Republici Srpskoj zdravstveni sistem je više centralizovan, dok je u Federaciji BiH decentralizovan i utvrđen u zajedničkoj nadležnosti Federacije BiH i kantona.
U cilju osiguranja slobodnog kretanja pacijenata preko kantonalnih i entitetskih granica i postizanja veće jednakosti i pravednosti u pružanju zdravstvene zaštite na teritoriji Bosne i Hercegovine potpisana su dva sporazuma. To su: Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite izvan područja kantonalnog zavoda zdravstvenog osiguranja kome osiguranik pripada i Sporazum o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji Bosne i Hercegovine izvan područja entiteta, odnosno Brčko Distrikta, kome osigurane osobe pripadaju. Međutim, u procesu realizacije ovih sporazuma postoje brojni problemi, koje treba otkloniti, prije svega dodatnim naporima vlasti u zdravstvu u oba entiteta, Distriktu Brčko, te kantonima i regijama.

Zdravstvena zaštita i pristup uslugama zdravstvene zaštite

Primarna zdravstvena zaštita u Bosni i Hercegovini

Osnovno strateško opredjeljenje u reformi zdravstvenog sistema u državi Bosni i Hercegovini je jačanje primarne zdravstvene zaštite kroz razvoj porodične medicine. *Reforma zdravstvenog sistema i u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj usmjerena je na tri ključna elementa. To su: neujednačenost u pristupu zdravstvenoj zaštiti, neefikasnost pružanja usluga, ograničen institucionalni kapacitet i institucionalna fragmentacija i nedostatak finansijske podrške.*

U Republici Srpskoj usvojena je Strategija primarne zdravstvene zaštite sa ciljem unapređenja osnovnih ustavnih prava na zdravlje i zdravstvenu zaštitu i za daljnji razvoj promocije zdravlja u RS. Ministarstvo zdravstva Federacije BiH u 2006. godini izradilo je Strategiju za razvoj primarne zdravstvene zaštite u Federaciji BiH, prema kojoj je zdravstvena zaštita djece starosti 0-6 godina u domenu pedijatra, a zdravstvenu zaštitu školske djece preuzima specijalista porodične medicine. U Federaciji BiH pojedini kantoni su izradili svoje strategije. Tako je u Kantonu Sarajevo urađena i usvojena od strane Vlade i Skupštine Kantona Sarajevo u 2006. godini Strategija razvoja zdravstva u KS za period 2006.-2015. godina. U Kantonu Sarajevo donesen je i primjenjuje se «Program o načinu organizovanja

(43). Rezolucija o politici zdravlja za sve građane Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH br.12/02.g.

porodične/obiteljske medicine u Javnoj ustanovi Dom zdravlja Kantona Sarajevo za period 2003.-2007.godina».

U Republici Srpskoj djeluju 54 doma zdravlja na nivou primarne zdravstvene zaštite, a u Federaciji BiH 85 domova zdravlja u kojima se pruža zdravstvena zaštita djeci predškolskog i školskog uzrasta. U RS na jednog pedijatra otprilike dođe 2500 djece, a u Federaciji BiH na jedan radni tim dolazi 2048 djece starosti 0-6 godina, a na jedan radni tim u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine 7329 djece starosti 7-18 godina.

Primarna zdravstvena zaštita u Federaciji BiH

Osnovno strateško opredjeljenje u reformi zdravstva Federacije BiH je jačanje primarne zdravstvene zaštite kroz razvoj porodične medicine. U praksi nema jedinstvenog modela u implementaciji porodične medicine, tako da na terenu postoje različiti koncepti organizacije porodične medicine.

Primarna zdravstvena zaštita pruža se kroz rad domova zdravlja i područnih ambulanti. U domovima zdravlja pruža se zdravstvena zaštita djeci predškolskog uzrasta (0-6 godina) i školskoj djeci i omladini (7-18 godina). Zdravstvenu zaštitu ovim populacionim grupama pružaju doktori medicine specijalisti pedijatri i doktori medicine specijalisti školske medicine. U domovima zdravlja gdje nema pedijatara zdravstvenu zaštitu pružaju doktori medicine opšte prakse, specijalisti opšte medicine ili specijalisti porodične medicine.

Resursi u zdravstvenoj zaštiti predškolske djece su zadovoljavajući (doktora medicine 127, od toga specijalista 117, zdravstvenih tehničara 263, od toga 26 viših tehničara – *na jedan radni tim dolazi u prosjeku oko 2.048 djece od 0-6 godina starosti, što predstavlja zadovoljavajući standard),* ali korištenje zdravstvene zaštite ove populacione skupine je nedovoljno, naročito u pogledu preventivnih usluga, tako je sistematskim pregledima obuhvaćeno oko 20% djece starosti 0-6 godina. *U skladu sa zakonom u svim kantonima/županijama nisu obuhvaćena sva djeca sistematskim pregledom pred polazak u školu. Resursi u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine (7-18 godina) nisu zadovoljavajući, a ni zdravstvena zaštita se ne koristi u predviđenom obimu.*

Broj doktora medicine specijalista školske medicine u zdravstvenoj zaštiti školske djece se kreće od 67 u 2000. godini do 65 u 2005. godini tako da na jedan radni tim u zdravstvenoj zaštiti školske djece i omladine dolazi u prosjeku oko 7.329 školske djece starosti od 7 do 18 godina, što je znatno iznad predviđenog standarda iz obaveznog zdravstvenog osiguranja. Normativ kadra u ovoj zdravstvenoj zaštiti predviđa 4.700 korisnika na jedan radni tim. Zdravstvena zaštita djece 0-18 godina u privatnom sektoru zastupljena je s pojedinačnim ordinacijama čiji se tačan broj i obim rada ne zna jer ne dostavljaju izvještaje koji su zakonom obavezni.

Godina	Svega doktora medicine	Od toga specijalista	Zdravstvenih tehničara	Svega od toga viših
2000.	98	67	216	9
2001.	96	61	190	6
2002.	92	59	193	6
2003.	88	57	191	6
2004.	91	60	190	14
2005.	92	65	186	17

Tabela 8. Zdravstveni radnici zaposleni u zdravstvenoj zaštiti školske djece u FBiH, 2000.-2005.g.

Postoje znatne razlike u pružanju zdravstvene zaštite kod djece iz manjinskih populacionih skupina kao što su djeca povratnici i Romi.

Primarna zdravstvena zaštita u Republici Srpskoj

Program zdravstvene politike i strategije za zdravlje u Republici Srpskoj do 2010. godine(44) , donesen 2002. godine u poglavlju V (Posebni ciljevi i mjere zdravstvene politike) u cilju 1 i 2 posebno ističe značaj zdravog početka života i značaj zdrave omladine.

U redovnu aktivnost Dispanzera za zaštitu zdravlja školske i predškolske djece uključena su antropometrijska mjerenja i praćenje rasta i razvoja djeteta od 0 do 12 mjeseci, potom sistematski pregled djeteta u 2. i 3. godini života, kao i redovni sistematski pregledi sve djece školskog uzrasta prilikom polaska u školu i u neparnim razredima osnovne škole.

U novije vrijeme su uvedeni i sistematski pregledi djece u predškolskim ustanovama, a izvještaje o ritmu i parametrima pregleda bi trebalo potražiti u Dispanzeru za zaštitu zdravlja školske i predškolske djece

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS u saradnji s Ministarstvom rada i socijalne politike Federacije BiH, UNICEF-om i organizacijom Save the Children UK je proizvelo dokument pod nazivom „Politika za zaštitu djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja za period 2006. – 2010. godine" kojim je određeno da će resorna entitetska ministarstva, kao tijela odgovorna za implementaciju, preuzeti odgovornost za provođenje politike i koordinaciju aktivnosti tokom procesa reforme.

Usvajanjem Strategije primarne zaštite Republike Srpske (PZZ), kojoj je polazna osnova Ustav RS, po kome se pravo na zdravlje i na zdravstvenu zaštitu definišu kao osnovna ljudska prava, dalo je dokument bitan za daljnji razvoj promocije zdravlja u RS.

Unapređenje zdravlja u mnogome zavisi od efikasnosti i uspješnosti zdravstvenog sistema. Efikasnost i uspješnost se mogu ojačati kroz razvoj primarne zdravstvene zaštite u čijem je centru model porodične medicine. Reforma zdravstvenog sistema Republike Srpske je orijentisana na: uvođenje modela porodičnog ljekara, uspostavljanje efikasnog ulaza u zdravstveni sistem, obnavljanje infrastrukture primarne zdravstvene zaštite, slobodan izbor doktora, uspostavljanje novih mehanizama raspodjele sredstava za zdravstvenu zaštitu i uvođenje novih mehanizama plaćanja davalaca usluga, unapređenje organizacije, planiranja i menadžmenta u zdravstvenim ustanovama, razvijanje i implementacija nacionalnih zdravstvenih politika, strategija i programa.

Razlozi za reformu primarne zdravstvene zaštite u Republici Srpskoj su: nejednak pristup zdravstvenoj zaštiti, neefikasno pružanje usluga, neadekvatno finansiranje zdravstvene zaštite, neadekvatna struktura ljudskih resursa, starenje populacije.

Ciljevi Strategije primarne zdravstvene zaštite:

- izmjene i dopune postojeće regulative u cilju jačanja PZZ,
- jačanje planiranja i organizacije u PZZ,
- uspostavljanje neophodnih upravljačkih mehanizama,
- širenje modela porodične medicine na cijeloj teritoriji RS,
- uspostavljanje efikasnog sistema pružanja usluga,
- transformacija postojećih službi domova zdravlja i usklađivanje s modelom porodične medicine,
- razvoj, testiranje i uvođenje novog ugovora i mehanizma plaćanja davalaca usluga,
- stvaranje adekvatnih profila zdravstvenih radnika,

(44). "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 56/02.g.

- uvođenje i primjena standarda kvaliteta s ciljem unapređenja, osiguranja i kontrole kvaliteta,
- razvoj i implementacija sistema praćenja i vrednovanja,
- jačanje učešća lokalne zajednice u obezbjeđivanju PZZ.

U cilju 6. Transformacija postojećih službi domova zdravlja i usklađivanje s modelom porodične medicine postoji dio koji govori o zaštiti zdravlja žena i djece u kojem se navodi: «Postojeća organizacija zdravstvene zaštite djece, trudnica i žena u domovima zdravlja mora se prilagoditi modelu porodične medicine. Dosadašnja organizacija je narušavala princip jednakosti u zdravstvu (urbano i ruralno stanovništvo). Konsultantsko-specijalističke usluge u oblasti zdravstvene zaštite djece i žena mogu se obavljati u domu zdravlja. Specijalisti konsultanti pedijatri i ginekolozi imat će obavezu da najmanje jednom mjesečno posjete ambulante porodične medicine i obave konsultacije s timovima porodične medicine, te da im pruže potrebnu stručnu pomoć.»

Ovakav način reorganizovanja ovakve službe na terenu je u urbanim dijelovima Republike Srpske doveo do nezadovoljstva roditelja, koji su peticijama, javnim nastupima tražili da se ostavi stari sistem „školskog i predškolskog dispanzera". U Banjoj Luci je npr. dogovoreno da dijete do polaska u školu može dolaziti na pregled kod pedijatra u predškolski dispanzer, koji predstavlja Specijalističko-konsultativnu službu Doma zdravlja.

U Republici Srpskoj, prema podacima iz 2005. godine, trenutno rade 122 pedijatra.

Prema podacima Fonda zdravstvenog osiguranja, u Republici Srpskoj djeluju:

- 54 doma zdravlja (Banja Luka 13, Prijedor 6, Doboj 7, Bijeljina 3, Istočno Sarajevo 7, Zvornik 6, Trebinje 6, Foča 6),
- 9 bolnica (Gradiška, Prijedor, Doboj, Bijeljina, Kasindo, Foča, Zvornik, Nevesinje i Trebinje),
- 2 klinička centra (Banja Luka i Foča),
- 8 specijalizovanih zdravstvenih institucija.

Procjenjuje se da je od ukupne populacije 30% djece. Ako imamo oko 1.300 000 stanovika u Republici Srpskoj (mada zvaničnog popisa nema), znači negdje oko 300 000 su djeca.

Iz toga se zaključuje da na jednog pedijatra otprilike dođe oko 2.500 djece (zvanični podaci za RS ne postoje).

Zdravstveno osiguranje djece u Bosni i Hercegovini

U Republici Srpskoj prema postojećim zakonima kompletna zdravstvena zaštita djece do 15 godina starosti je besplatna, bez obzira da li su roditelji osigurani ili nisu. U Federaciji BiH prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti (čl.26) svaki građanin, uključujući i djecu, u ostvarivanju zdravstvene zaštite ima neotuđivo pravo na pristupačnu zdravstvenu uslugu standardnog kvaliteta i jednakog sadržaja, utvrđenu pravilima zdravstvenog osiguranja. Također, u Federaciji BiH pravo na obavezno zdravstveno osiguranje imaju i članovi porodice osiguranika (čl.4), a članovima porodice osiguranika smatraju se, pored ostalog, djeca rođena u braku, izvan braka, posvojena djeca i pastorčad (čl.20). Djeca osiguranika su zdravstveno osigurana do navršene 15. godine, a ako su na

srednjem, odnosno visokom školovanju, do kraja redovnog školovanja, a najduže do navršene 26. godine (čl.22).

Zdravstveno osiguranje djece u Federaciji BiH

Stanovništvo Federacije BiH je formalno-pravno pokriveno zdravstvenim osiguranjem, odnosno obuhvata zaposlene osobe i članove njihovih porodica. Ipak, postoji određeni procenat stanovništva bez zdravstvenog osiguranja. Prema podacima Zavoda zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije BiH, u 2003.godini bilo je 17% neosiguranog stanovništva, a u 2004. godini 14% neosiguranog stanovništva.

Manjinske populacione skupine kao što su: Romi, raseljene osobe, povratnici, nezaposleni teže ostvaruju svoja prava na zdravstvenu zaštitu u odnosu na ostalo stanovništvo. Posebno je ugrožena romska populacija čije se radno-sposobne osobe ne prijavljuju u biro za zapošljavanje, čime bi ostvarili zdravstvenu zaštitu za sebe i članove svojih porodica. Zbog nedovoljne informisanosti roditelji ne ostvaruju zdravstveno osiguranje za svoju djecu i u slučaju kada nemaju status osiguranika, a što im zakon omogućava (redovne učenike i studente zdravstveno osigurava kantonalno ministarstvo obrazovanja, a djeca koja imaju dječiji dodatak ostvaruju zdravstveno osiguranje putem socijalne zaštite).

Zdravstveno osiguranje djece u Republici Srpskoj

Prema postojećim zakonima, kompletna zdravstvena zaštita djece do 15 godina starosti je besplatna, bez obzira da li su roditelji osigurani ili nisu. Zavisno od toga gdje je dijete nastanjeno, zdravstvena zaštita može biti manje ili više dostupna, zavisno od broja i blizine medicinskih ambulanti. Zdravstvena zaštita djece obuhvata sve zdravstvene usluge koje zdravstvene ustanove mogu da pruže, što opet zavisi od mjesta tj. položaja zdravstvene ustanove, kadra, broja stanovništva...

Imunizacija djece u Bosni i Hercegovini

Jedna od najznačajnih mjera u prevenciji bolesti i promociji zdravlja djece je imunizacija protiv zaraznih bolesti. U državi Bosni i Hercegovini u njena oba entiteta postoji Program obavezne imunizacije stanovništva protiv zaraznih bolesti, koji se dosljedno provodi. Procenat vakcinisane djece u oba entiteta je uglavnom zadovoljavajući. Međutim, probleme u procesu imunizacije predstavljaju djeca iz manjinskih skupina i djeca iz raseljenih porodica ili porodica povratnika. Na nivou države Bosne i Hercegovine postoji Protokol komunikacije o javnom zdravlju djece, koji se odnosi na komunikaciju u vrijeme krize sa imunizacijom, a izdat je od Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH i Instituta za zaštitu zdravlja Republike Srpske zajedno sa UNICEF-om.

Imunizacija djece u Federaciji Bosne i Hercegovine

Procenat vakcinisane djece u Federaciji BiH je uglavnom zadovoljavajući, naročito za BCG vakcinu i prve tri doze vakcine protiv difterije tetanusa i velikog kašlja (pertusisa) i poliomijelitisa (dječije paralize) i njihovih prvih revakcinacija. Najniži procenat vakcinacije je kod ženske djece protiv rubeole (u 2004. godini 59,8%, a u 2005.godini 67,0%).

Za održivost optimalne imunizacije djece neophodno je blagovremeno obezbjeđenje dovoljne količine vakcina prema naredbi o Programu obaveznih imunizacija stanovništva protiv zaraznih bolesti. Potrebna sredstva za nabavku vakcina

obezbjeđivala su se iz sredstava Zavoda zdravstvenog osiguranja i reosiguranja Federacije BiH i iz sredstava od drugih donatora kao što je WHO i UNICEF. Međutim, UNICEF je otkazao finansijsku podršku za nabavku vakcina u narednom periodu.

Vrsta vakcine	Procenat vakcinisane djece	
	2004. godina	2005. godina
BCG	93,4%	95,0%
DTP1	91,4%	94,4%
DTP2	88,0%	91,0%
DTP3	79,1%	88,0%
OPV1	93,6%	94,0%
OPV2	90,0%	92,0%
OPV3	81,7%	90,0%
MMR	85,3%	85,0%
HEP B1	89,8%	95,0%
HEP B2	71,0%	93,0%
HEP B3	90.5% ????????	86,0%
Hib1	86,1%	92,0%
Hib2	80,9%	88,0%
OPV I rev.	80,5%	86,0%
Hib rev.	60.5%	78,0%
DTP I rev.	69,8%	73,00%
OPV II rev.	78,4%	80,0%
MMR rev.	83,2%	77,0%
T d	80,8%	84,00%
OPV III	44,0%	82,0%
Ana Te	68,7%	85,0%
Rubeola	59,8%	67,0%

Tabela 9. Procenat vakcinisane djece u Federaciji BiH, 2004. – 2005.g.

Imunizacija djece u Republici Srpskoj

U Republici Srpskoj postoji program obavezne imunizacije koji je regulisan zakonom i koji se dosljedno provodi. U ekstremnim situacijama, pri pojavama epidemija i sl., organizuju se posebne kampanje kojima se javnost informiše o neophodnosti vakcinacije. Pored već propisanih vakcina, trenutno se pregovara o uvođenju još jedne obavezne vakcine.

Iz Instituta za zaštitu zdravlja dobili smo podatke za 2004. godinu. Možemo primijetiti da se Republika Srpska može pohvaliti dobrom stopom obuhvata djece vakcinacijom.

Mentalno zdravlje djece u Bosni i Hercegovini

Usluge iz oblasti mentalnog zdravlja za sve kategorije stanovništva u Republici Srpskoj obezbjeđuju se u javnim ustanovama sekundarnog i tercijarnog nivoa i u 12 centara za mentalno zdravlje u sastavu domova zdravlja. U Federaciji BiH zdravstvena zaštita mentalnog zdravlja pruža se na nivou primarne zdravstvene zaštite kroz rad centara za mentalno zdravlje kojih na području Federacije BiH ima 38, u kojima je standard 55.000 stanovnika na jedan radni tim.

Mentalno zdravlje djece u Federaciji BiH

Prema podacima Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH, mentalni i poremećaji ponašanja kod stanovništva utvrđeni u ambulantno-polikliničkoj djelatnosti nisu među prvih 10 oboljenja u rangu vodećih bolesti (14. mjesto 2004.g.). Kod djece predškolskog uzrasta mentalni i poremećaji ponašanja zauzimaju sedamnaesto mjesto u rangu vodećih oboljenja i stanja utvrđenih u ambulantno-polikliničkoj zdravstvenoj djelatnosti sa indeksom strukture od 0,02%.

Kod djece školskog uzrasta 7-18 godina mentalni i poremećaji ponašanja zauzimaju trinaesto mjesto u rangu vodećih oboljenja i stanja utvrđenih u ambulantno-polikliničkoj zdravstvenoj djelatnosti sa indeksom strukture od 0,3% i stopom obolijevanja od 35 na 10.000 stanovnika. Navedeni podaci odnose se na broj evidentiranih liječenih slučajeva.

Imajući u vidu mentalitet naših ljudi i tradicionalnu stigmatizaciju prema liječenju u ovoj oblasti, možemo pretpostaviti da postoji znatno veći broj odraslih i djece koji su ratom traumatizirani, a da nikada nisu bili terapeutski tretirani.

Važan indikator mentalnog zdravlja je broj samoubistava. U Federaciji BiH u 2001. godini registrovano je 5 samoubistava kod djece starosti 15-19 godina, a u 2003.godini registrovano je jedno samoubistvo kod muške osobe starosti 15-19 godina, 2004.g. nije bilo registrovanih samoubistava kod djece.

U povodu Dana mentalnog zdravlja (09. 10 .06. godine) održano je više manifestacija i ukazano na pojavnost sve većeg broja samoubistava, najčešće kao rezultat duševne boli, osjećaja bespomoćnosti, posljedica ugroženog ljudskog dostojanstva i egzistencije. Istraživanje o samoubistvima u Zenici ukazalo je da su socijalni faktori u visokoj korelaciji s brojem samoubistava.

U Federaciji BiH postoji 38 otvorenih centara za mentalno zdravlje u kojima je standard 55.000 stanovnika na jedan radni tim.

Mentalno zdravlje djece u Republici Srpskoj

Detaljna procjena širom regije Jugoistočne Evrope koja je preduzeta u okviru inicijative Pakta stabilnosti naglasila je potrebu za reformom postojećeg sistema liječenja i brige za ljude s mentalnim oboljenjima. Došlo se do konsenzusa da sistem brige o mentalnom zdravlju mora da zaštiti ljudska prava i da efikasno odgovori na raznovrsne potrebe populacije (naročito djece i adolescenata). Razvoj visokokvalitetnih usluga iz oblasti mentalnog zdravlja zahtijeva aktivno učešće i saradnju od Vlade, svih relevantnih profesionalnih disciplina, korisnika i organizacija koje obezbjeđuju usluge i udruženja građana koja imaju svoju kontinuiranu ulogu i akcije na ovom polju. Vlada mora osigurati da sistemi pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja budu adekvatno osposobljeni finansijski i ljudskim resursima. Potreba za reformom mentalnog zdravlja je nešto na čemu se treba već raditi.

Nacionalna politika i Zakon o zaštiti lica s mentalnim poremećajima je nešto što bi trebalo da da rješenje problema iz ove oblasti i dostigne standarde koji su takođe i indikatori, a preduslovi za odgovarajući i održivi razvoj. Usluge iz oblasti mentalnog zdravlja za sve kategorije stanovništva u Republici Srpskoj obezbjeđuju se u javnim institucijama sekundarnog i tercijarnog nivoa (Psihijatrijska klinika u Banjoj Luci u KC Banja Luka, psihijatrijska ustanova za dugoročno liječenje i rehabilitaciju u Jakešu, psihijatrijska bolnica u Sokocu, šest opštih bolnica s psihijatrijskim odjeljenjima i 12 centara za mentalno zdravlje u sastavu Domova zdravlja). Sistem je osnažen otvaranjem dviju zaštićenih kuća i jednom „kooperativnom". Tri udruženja korisnika su aktivna na teritoriji Republike Srpske.

Reformskim opredjeljenjima u Politikama i strategijama razvoja zdravstvenog sistema u RS (Narodna skupština 1996. i 2002.) RS se opredijelila za pružanje usluga iz oblasti mentalnog zdravlja kao ambulantne usluge na nivou primarne zdravstvene zaštite - kroz centre za mentalno zdravlje (12 centara). U preostalih 40 opština zdravstveni radnici u domovima zdravlja upućuju pacijente s problemima mentalnog zdravlja na viši nivo, obično u susjednu bolnicu. U nekim domovima zdravlja postoje psihijatri koji obezbjeđuju usluge u vidu ambulantnih aktivnosti. Nadamo se da će mreža centara za mentalno zdravlje zaživjeti i u ovim opštinama, kako bi servisi bili pristupačniji pacijentima, i da će kadrovska struktura u svim institucijama biti na zadovoljavajućem nivou koji bi obezbijedio potrebe djece koja imaju probleme s mentalnim zdravljem.

Dokumentom Nacionalna politika mentalnog zdravlja definisan je plan aktivnosti na ovom polju koji se sastoji od sljedećeg:

1. *Liječenje u primarnoj zdravstvenoj zaštiti,*
2. *Dostupnost lijekova,*
3. *Obezbjeđivanje usluga iz oblasti mentalnog zdravlja u zajednici,*
4. *Edukacija javnosti,*
5. *Razvoj politika i donošenje zakona,*
6. *Razvoj ljudskih resursa,*
7. *Uspostavljanje veza s drugim sektorima,*
8. *Razvoj informacionog sistema,*
9. *Unapređenje istraživačkih kapaciteta među zdravstvenim radnicima.*

U Republici Srpskoj je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite donijelo Pravilnik o obrazovanju, radu i finansiranju komisije za zaštitu lica sa mentalnim poremećajima. Ove komisije se obrazuju na regionalnom nivou. Komisija se sastoji od 5 članova (psihijatar, psiholog, socijalni radnik, predstavnik lokalne zajednice, predstavnik udruženja građana). Zadaci komisije su regulisani pravilnikom (npr. jedan od zadataka je ispitivanje pojedinačnih slučajeva prisilnog zadržavanja ili prisilnog smještaja u zdravstvenu ustanovu tj. smještaja djece, maloljetnih osoba, te osoba koje nisu sposobne dati pristanak.

Perinatalna i smrtnost dojenčadi u Federaciji BiH

Vrijednost stope perinatalne smrtnosti u Federaciji BiH je 9,0%, što je nešto iznad prosječne vrijednosti stope perinatalne smrtnosti u evropskom regionu koja iznosi 8,5%, ali je znatno iznad vrijednosti stope perinatalne smrtnosti zemalja Evropske unije (6,7‰). Perinatalna smrtnost je smrtnost koja se može izbjeći, prije svega kvalitetnom, dostupnom i pristupačnom prenatalnom/antenatalnom i perinatalnom/postneonatalnom zdravstvenom zaštitom, uključujući i obim korištenja zdravstvene zaštite.

Resursi u prenatalnoj/antenatalnoj zdravstvenoj zaštiti su zadovoljavajući u odnosu na preporučene Standarde i normative zdravstvene zaštite iz obaveznog zdravstvenog osiguranja, ali obim korištenja zdravstvene zaštite nije zadovoljavajući.

Perinatalna/postneonatalna zdravstvena zaštita u Federaciji BiH pruža se u porodilištima pri domovima zdravlja, opštim i kantonalnim bolnicama i kliničkim centrima. Jedan od indikatora za perinatalnu zdravstvenu zaštitu je porod uz stručnu pomoć u zdravstvenim ustanovama ili drugim mjestima. U Federaciji BiH izuzetno visok procenat žena, skoro 100% žena porađa se u zdravstvenim ustanovama ili izvan zdravstvenih ustanova, ali uz stručnu pomoć. Od 18 porodilišta na području Federacije BiH 13 su Bolnice prijatelj beba.

U Federaciji BiH i državi Bosni i Hercegovini ni do danas nije donesena niti usvojena populaciona politika koja je neophodna za daljnji demografski razvoj. Kanton Sarajevo, iako nema usvojenu populacionu politiku, ima mnogobrojne elemente populacione politike.

Stopa dojenačke smrtnosti u Federaciji BiH je niska, ali evidentne su razlike po kantonima i opštinama. Znatno veću stopu dojenačke smrtnosti od federalnog prosjeka imaju Srednjobosanski, Zeničko-dobojski i Unsko-sanski kanton, a opštine koje su najveći centri kantona s velikim porodilištima imaju visoku vrijednost stope dojenačke smrtnosti usljed neadekvatnog ažuriranja podataka o ovoj pojavi.

Morbiditet djece u Federaciji BiH

Morbiditet predškolske i školske djece i omladine u posljednjih 6 godina ne pokazuje značajnije varijacije. Djeca najčešće obolijevaju od bolesti respiratornog sistema, digestivnog sistema, oboljenja kože i potkožnog tkiva, određenih infektivnih i parazitarnih oboljenja, a kod školske djece i omladine u vodećem morbiditetu pojavljuju se uz naprijed navedene, povrede i trovanja, te oboljenja digestivnog sistema. Od zaraznih oboljenja djeca najčešće obolijevaju od influence, varicella, crijevnih infektivnih oboljenja i streptokoknih infekcija.

Povrede i trovanja kod djece u Federaciji BiH

Prema podacima Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH, povrede i trovanja kod stanovništva utvrđeni u ambulantno-polikliničkoj djelatnosti zauzimaju sedmo mjesto u rangu vodećih oboljenja, stanja i povreda u 2004. godini sa indeksom strukture od 3,2%. Kod djece predškolskog uzrasta povrede i trovanja zauzimaju deseto mjesto u rangu vodećih oboljenja i stanja utvrđenih u ambulantno-polikliničkoj zdravstvenoj djelatnosti sa indeksom strukture od 1,4%. Kod djece školskog uzrasta 7-18 godina povrede i trovanja zauzimaju četvrto mjesto u rangu vodećih oboljenja i stanja utvrđenih u ambulantno-polikliničkoj zdravstvenoj djelatnosti sa indeksom strukture od 4,7% i stopom povređivanja od 462 na 10.000 stanovnika. Djeca se najčešće povređuju u kući, školi, vrtiću i sportu.

Stanje uhranjenosti djece u Federaciji BiH

Posljednji podaci o stanju ishrane i stanju uhranjenosti su iz istraživanja MICS-a 2000 čiji su rezultati prikazani u prethodnom izvještaju. Novo istraživanje o ženama i djeci MICS je završeno u 2006.godini i do kraja tekuće godine očekuje se publikovanje rezultata ovog istraživanja.

Stanje uhranjenosti djece u Republici Srpskoj

Podaci u vezi s prevalencom pothranjene i gojazne djece uzrasne dobi do 5 godina, objavljeni su u publikaciji pod nazivom „Ispitivanje napretka u ostvarivanju ciljeva svjetskog samita za djecu putem višestrukih pokazatelja u Republici Srpskoj 2000. godine (RS MICS 2000)" koji predstavlja i izvještaj istoimenog istraživanja provedenog u organizaciji Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske uz pomoć i podršku UNICEF-a. Ovaj izvještaj prikazuje rezultate najvažnijih oblasti obuhvaćenih ovim istraživanjem koji se odnose na pokazatelje svjetskog samita za djecu. Ovaj dio smo imali u prethodnim izvještajima po indikatorima.

5.
Zdravlje i socijalna zaštita

Daljnja analiza rezultatata ovog istraživanja u RS predviđena je da se uradi i bude publikovana kao poseban izvještaj. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite trenutno radi na obradi podataka koji će, nakon detaljne obrade, u naredna dva do tri mjeseca, dati detaljne podatke o broju/procentu pothranjene i gojazne djece u Bosni i Hercegovini.

Treba da istaknemo da nismo mogli dobiti podatke, pošto baza podataka te programi prevencije ne postoje u Institutu za zaštitu zdravlja RS.

Natalitet u Federaciji BiH

U Federaciji BiH stopa nataliteta ima kontinuirani trend opadanja, od 11,0‰ u 2000. godini do 9,4%o u 2005. godini. U Federaciji BiH u posljednjih 5 godina rađa se godišnje oko 20.000-22.000 živorođene djece. Prije rata rađalo se godišnje od 35000 do 45000 djece. Najveći procenat žena-trudnica porađa se uz stručnu pomoć u zdravstvenoj ustanovi ili van zdravstvene ustanove. U posljednje tri godine taj procenat iznosi 99,9%. Stručnu pomoć pri porodu u zdravstvenim ustanovama pružaju doktori medicine-specijalizanti ginekologije i akušerstva, doktori medicine specijalisti ginekologije i akušerstva i babice, a izvan zdravstvenih ustanova stručnu pomoć pružaju babice.

Zdravstveni nadzor nad trudnicama iz populacije raseljenih osoba i povratnika u okviru primarne zdravstvene zaštite je nezadovoljavajući. Žene trudnice koje nisu osigurane same snose troškove za porod u zdravstvenoj ustanovi. (U KS neosigurane žene plaćaju porod u zdravstvenoj ustanovi-porodilištu u iznosu od oko 300 KM). Prosječna starost žena koje rađaju djecu iznosi 26,7 godina u Federaciji BiH. Procenat žena starosti do 15 godina koje rađaju djecu kreće se od 0,01% u 2000. godini do 0,03% u 2004. godini. Procenat žena starosti između 15 i 19 godina koje rađaju djecu u Federaciji BiH kreće se od 7,12% u 2000. godini do 6,27% u 2004.godini. Žene starosti između 20 i 34 godine u najvećem procentu rađaju djecu u Federaciji BiH (od 82,0% u 2000.godini do 82,9% u 2004.godini).

Niska porođajna težina kod novorođenčadi u Federaciji BiH

Podaci o težini pri rođenju, odnosno o niskoj porođajnoj težini koji su objavljeni u prethodnom izvještaju su rezultati istraživanja MICS 2000, a u pripremi je publikovanje rezultata istraživanja MICS 2006.

Informisanost roditelja o zdravlju djece i planiranju porodice u Federaciji BiH

Značajan nivo znanja o zdravlju, ishrani djeteta, prednostima dojenja i higijeni žene porodilje dobiju u porodilištima koja su Bolnice prijatelji beba (u Federaciji BiH 13 porodilišta su Bolnice prijatelji beba), a daljnje savjete mogu dobiti kod pedijatra u zdravstvenoj zaštiti predškolske djece 0-6 godina starosti.

U cilju informisanja budućih majki i roditelja o zdravoj trudnoći, o značaju poroda uz stručnu pomoć, o dojenju i ishrani male djece, te psiho-fizičkoj pripremi za sam porod pokrenuti su projekti u poslijeratnom periodu uz podršku UNICEF-a kao što su "Škola za trudnice " i "Škola za roditelje", koji se održavaju i danas kroz psiho-fizičku pripremu za porod i dojenje u zdravstvenoj zaštiti žena i materinstva na nivou primarne zdravstvene zaštite i to u većim gradovima (Sarajevo, Mostar, Sanski Most...).

Nivo informisanosti o zdravstvenoj sigurnosti i socijalnoj zaštiti kod porodica povratnika i raseljenih osoba u BiH izrazito je nepovoljan. Tako 64,9% ovih porodica nema nikakve informacije o pravu na zdravstvenu i socijalnu zaštitu.

U Federaciji BiH na području svih deset kantona postoje službe ili zavodi (Sarajevo) za zdravstvenu zaštitu žena koji imaju savjetovališta za planiranje porodice. Međutim, usluge u cilju planiranja porodice koristi samo oko 3% žena fertilne dobi. U planiranju porodice abortus i dalje ostaje dominantno sredstvo u sprečavanju neželjene trudnoće. Podaci o ovoj pojavi se ne obrađuju na nivou Federacije BiH i samo pojedini kantonalni zavodi za javno zdravstvo raspolažu podacima o abortusima.

Prirodna ishrana majčinim mlijekom-dojenje u Bosni i Hercegovini

Isključivo dojenje u prvih 6 mjeseci života s komplementarnom ishranom od 6 mjeseci uz nastavak dojenja do 2. godine, pa i više je optimalna ishrana za rast i razvoj dojenčeta i malog djeteta. U državi Bosni i Hercegovini, odnosno u oba njena entiteta provodi se Inicijativa WHO i UNICEF-a "Bolnica prijatelj beba" u porodilištima u kojima se primjenjuje "10 uspješnih koraka do dojenja" i u kojim je prirodna ishrana majčinim mlijekom standard.

Također, u oba entiteta obilježava se Međunarodna sedmica dojenja, a u RS usvojen je Internacionalni kodeks o marketingu - zamjena za majčino mlijeko, od strane Vlade RS 20.10.1999. godine, dok se u Federaciji BiH vode zagovaračke kampanje o neophodnosti usvajanja ovog dokumenta kao zakonske odredbe.

Jedini dokument na nivou države Bosne i Hercegovine u oblasti prirodne prehrane majčinim mlijekom je Protokol o ishrani djece koji su 2000. godine potpisali ministri zdravstva oba entiteta.

Dojenje u Federaciji BiH

Posljednji dostupni podaci o dojenju su podaci dobiveni putem istraživanja iz 1999. godine prema kojem je procenat isključivog dojenja do 6 mjeseci iznosio 5,5%. U Federaciji BiH nije usvojen kao zakonska odredba Internacionalni kodeks o marketingu - zamjena za majčino mlijeko.

Na području Federacije BiH već deset godina postoji Udruženje za unapređenje dojenja, koje je član mreže IBFAN-a (International Baby Food Action Network). Svake godine Udruženje za unapređenje dojenja obilježava Sedmicu dojenja (prva sedmica u mjesecu oktobru) izložbom dječijih radova o temi dojenja, a u saradnji s vrtićima na području Federacije BiH i uz pomoć UNICEF-a do ove godine. U ovoj godini obilježena je deseta Sedmica dojenja u Federaciji BiH pod motom "Pazimo na Kodeks-25 godina zaštite dojenja" bez podrške UNICEF-a. Na izložbi je bilo 200 dječijih radova iz vrtića Sarajeva, Visokog, Tuzle i Goražda. Šest najboljih crteža o temi dojenja, po ocjeni žirija, dobilo je posebne nagrade. Pored obilježavanja sedmice dojenja koja se u svijetu obilježava već 15 godina, Udruženje za unapređenje dojenja radi na edukaciji zdravstvenih radnika vezano za promociju, zaštitu i podršku dojenja, kao i edukaciju o Internacionalnom kodeksu o marketingu - zamjena za majčino mlijeko, zatim educira učenike u srednjim medicinskim školama na području Federacije BiH. Također, Udruženje je učestvovalo u implementaciji mnogobrojnih projekata najčešće u saradnji i uz finansijsku pomoć UNICEF-a. Najznačajniji projekti su bili u ranijem periodu "Škola za trudnice u izbjegličkim centrima u Federaciji BiH", "Prevencija toksikomanije pušenja kod žena trudnica i majki dojilja u Federaciji BiH", a u 2005. godini projekat "Grupe za podršku-Tribine za roditelje" koje su uključivale rad s romskom populacijom i izbjeglicama u izbjegličko-prihvatnim centrima u Federaciji BiH, a u 2006. godini projekat "Roditeljstvo" za majke Romkinje i povratnice koje imaju djecu predškolskog uzrasta, također na području Federacije BiH. Pri Ministarstvu zdravstva Federacije BiH ustanovljen je Inici-

jativni odbor za prirodnu prehranu (BF komitet) u koji su uključeni i određeni članovi Udruženja za unapređenje dojenja.

Neophodno je provesti novo istraživanje o zastupljenosti dojenja na području Federacije BiH u cilju evaluacije svih dosadašnjih aktivnosti na promociji dojenja, kao i za buduća planiranja u ovom području. Također, neophodno je uraditi monitoring kršenja Internacionalnog kodeksa o marketingu - zamjena za majčino mlijeko i isti usvojiti u zakonske odredbe Federacije BiH (u RS Vlada RS usvojila je 20.10.1999. godine Internacionalni kodeks o marketingu - zamjena za majčino mlijeko).

Dojenje u Republici Srpskoj

Zvanična kampanja dojenja tokom prvih šest mjeseci ne postoji na državnom, niti entitetskom nivou. Međutim, mi imamo tzv. „deseti korak" koji provode sve bolnice u programu prijatelji beba „baby friendly", a o ovome govore i savjetovališta za majke i bebe. Pa tako možemo reći da takvu vrstu kampanje dojenja imamo.

Na teritoriji BiH neophodno je formiranje jedne nevladine organizacije koja bi podržavala dojenje, koja bi pokrenula kampanju i koja bi pratila indikatore kada je dojenje u pitanju. Ovakva organizacija bi svakako bila dobra podrška kako vladinom sektoru tako i ostalim nevladinim organizacijama, kada bi u svom radu imala i tematike i kampanje od dojenju i krvno transmisivnim bolestima (HIV, Hep B C...).

Kampanja se trenutno provodi putem medijskih kanala, s posebnim akcentom tokom Svjetske nedjelje dojenja i svjetskog dana dojenja.

Poseban problem u provođenju kampanje dojenja, prema riječima nacionalnoig koordinatora, jeste nedostatak finansijskih sredstava, s obzirom da je i UNICEF koji je do sada izdvajao neka sredstava za ove kampanje ove godine prestao s finansiranjem.

Nacionalni koordinator za dojenje Dr. Branislav Lolić u narednom će periodu u svojoj privatnoj ordinaciji otvoriti besplatnu liniju – vrući telefon za majke koje će moći postavljati pitanja.

HIV/AIDS u Bosni i Hercegovini

Prije dvije godine u Sarajevu je osnovana Asocijacija za podršku oboljelim od HIV/AIDS-a "APOHA", koju je osnovala Asocijacija za seksualno i reproduktivno zdravlje "XY". Osnivanje asocijacije podržali su Ministarstvo zdravstva Federacije BiH, Ministarstvo zdravlja Republike Srpske, Ured za međunarodni razvoj DIFID (pri Ambasadi Velike Britanije), švedska organizacija SIDA, te Project HOPE-a kao glavni donator. Acosijacija broji 26 članova, radi na prevenciji i pružanju pomoći oboljelim od HIV-AIDS-a. U povodu 1. decembra, Dana borbe protiv AIDS-a, održano je niz aktivnosti širom Bosne i Hercegovine uz učešće aktivista Crvenog krsta i drugih NVO koje realizuju projekte prevencije i edukacije o HIV-AIDS-u. Protiv ove bolesti mora se dugoročno boriti znanjem, svjesnošću i humanošću.

Prvi slučaj obolijevanja od ove bolesti na našim prostorima zabilježen je 1986. godine. Od 1996. do 2006. godine u Bosni i Hercegovini registrovane su 122 HIV inficirane osobe, a prošle godine zabilježeno je 15 novih slučajeva. Prema polu 70% je muškaraca, a 30% žena. U 2006. godini evidentirano je jedno dijete od 4 godine koje je inficirano preko majke, za vrijeme ili nakon trudnoće. Značajno je istaći da je osigurana terapija za sve pacijente. Kada je u pitanju ova bolest, potrebno je dosta rada na podizanju znanja o HIV/AIDS-u; informisanje o riziko faktorima, načinu prevencije i podršci oboljelim.

Kod nas postoji izuzetno jaka stigmatizacija prema oboljelim. Posljednji je primjer djeteta čiji je roditelj obolio i problemi koji su nastupili za dijete i porodicu kada su lje-

kar i socijalni radnik neprofesionalno postupili i nisu poštovali pravo pacijenta i obavezu liječnika. Edukacijom onih koji to dijete okružuju stanje se djelimično smirilo. Jedan čovjek je nakon što mu je ustanovljeno oboljenje ostao bez porodice koja je ostala da živi u inostranstvu. Po povratku u Bosnu on se zaposlio, ali čim je otkriveno njegovo oboljenje, ostao je bez posla, stana i minimalnih uslova za život. Sve navedeno ukazuje da je potrebno puno raditi da se razbiju strahovi prije svih kod zdravstvenih radnika, pa onda kod ostalih građana. Mnoge NVO rade projekte prevencije širom Federacije BiH.

U okviru Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH određen je glavni koordinator. Od WHO su odobrena sredstva za prevenciju i liječenje od HIV/AIDS-a, koja će se realizirati preko UNDP-a u narednih 5 godina. Svi koji to žele mogu se anonimno i besplatno testirati u domovima zdravlja.

Zloupotreba duhana i alkohola

Pušenje je jedan od vodećih faktora rizika po zdravlje školske djece i omladine u Federaciji BiH, što potvrđuju rezultati Globalnog istraživanja pušenja kod mladih (GYTS) koji je proveo Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH u 2003. godini. Prema rezultatima ovog istraživanja, 13,8% djece starosti 12-15 godina stalno puši cigarete. Skoro svi učenici - nepušači i pušači su izjavili da su izloženi svakodnevno duhanskom dimu u svojoj kući i na javnom mjestu. Njihova visoka izloženost duhanskom dimu u kući i na javnim mjestima, agresivno reklamiranje duhanskih proizvoda, kao i laka pristupačnost mjestima gdje se mogu kupiti cigarete omogućavaju porast prevalencije pušenja kod ove populacione skupine.

Neophodna je zdravstvena edukacija kroz školske programe u nastavi, ali i implementacija postojećeg zakonodavstva u Federaciji BiH, posebno odredbi koje se odnose na zabranu reklamiranja duhanskih proizvoda, zabranu prodaje cigareta maloljetnim osobama i zabranu pušenja na javnim mjestima.

Preporuke

- Raditi na trajnom rješenju ostvarenja prava na zdravstvenu zaštitu iz obaveznog zdravstvenog osiguranja djece i žena u periodu trudnoće, poroda, poslije poroda i djece dok se školuju.
- Uticati na Vladu Federacije BiH da što prije donese osnovni paket prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja.
- U cilju osiguranja slobodnog kretanja pacijenata preko kantonalnih i entitetskih granica i postizanja veće jednakosti i pravednosti u pružanju zdravstvene zaštite učiniti dodatni napor i uticati na vlasti u zdravstvu u oba entiteta, Distriktu Brčko, kantonima i regijama za potpunu realizaciju Sporazuma o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite izvan područja kantonalnog zavoda zdravstvenog osiguranja kome osiguranik pripada i Sporazuma o načinu i postupku korištenja zdravstvene zaštite osiguranih osoba na teritoriji Bosne i Hercegovine izvan područja entiteta, odnosno Brčko Distrikta, kome osigurane osobe pripadaju.
- Zastupati univerzalni koncept razvoja porodične medicine na području cijele Federacije BiH, prema kojem bi kompletna zdravstvena zaštita djece 0-14 godina starosti ostala u domenu pedijatara.
- Jačati svijest i nivo znanja stanovništva, naročito žena reproduktivne dobi o značaju kontrole trudnoće, poroda u zdravstvenoj ustanovi, prirodnoj ishrani majčinim mlijekom i kontrole rasta i razvoja i imunizacije djece.

- Osigurati bolji kvalitet podataka u mortalitetnoj statistici i uspostaviti zdravstveno-statističku obradu podataka o abortusima na nivou Federacije BiH.
- U cilju boljeg demografskog razvoja raditi na zagovaranju donošenja i usvajanja populacione politike najmanje na nivou entiteta, ali i države Bosne i Hercegovine.
- Podržati inicijativu da sva porodilišta u Federaciji BiH budu Bolnice prijatelji beba.
- Uraditi monitoring kršenja Internacionalnog kodeksa o marketingu zamjena za majčino mlijeko i isti usvojiti kao zakonsku odredbu u Federaciji BiH.
- Neophodno je provesti novo istraživanje o zastupljenosti dojenja na području Federacije BiH u cilju evaluacije svih dosadašnjih aktivnosti na promociji dojenja, kao i za buduća planiranja u ovom području.
- Raditi na jačanju zdravstvene zaštite školske djece i omladine starosti 15-18 godina, naročito u pogledu preventivne zdravstvene zaštite (sistematski pregledi i imunizacija, te kroz rad savjetovališta (juvenilna ginekologija i mentalno zdravlje).

6

Socijalna zaštita

Prema Ustavu Bosne i Hercegovine, socijalna sigurnost - socijalna zaštita građana, nije propisana kao oblast koja se nalazi u nadležnosti državnih institucija Bosne i Hercegovine, tako da se u izvještajnom periodu, na nivou Bosne i Hercegovine, nisu donosili zakoni iz ove oblasti.

Obim prava koja se obezbjeđuju za korisnike usluga socijalne zaštite na nivou Federacije BiH i kantona, nije se mijenjao u odnosu na prethodni izvještaj. Nije došlo do značajnijeg povećanja materijalnih davanja, posebno onih koja se tiču porodice s djecom, još uvijek su isuviše mala u poređenju s potrebama koje se svakim danom povećavaju zbog povećanja troškova života, nezaposlenosti i opšte loše ekonomske situacije u entitetima, a posebno u nekim njegovim dijelovima.

Prema dokumentu »Ekonomska politika za 2006. godinu«, koji je usvojila Vlada Republike Srpske u decembru 2005. godine, izdvajanja za socijalnu zaštitu variraju od 1 do 10% od opštine do opštine u RS. *Evidentna su i dugovanja koja centri za socijalni rad imaju prema drugim ustanovama socijalne zaštite kao što su domovi za djecu bez roditeljskog staranja, institucije za djecu s posebnim potrebama i za odrasle osobe i stare. Ove institucije takođe imaju problem da obezbijede adekvatnu zdravstvenu zaštitu za svoje štićenike jer usluge i lijekovi koji nisu na listi besplatnih se plaćaju, a centri nisu u situaciji da refundiraju ovaj novac niti su institucije u prilici da ga na drugi način obezbijede. Fond dječije zaštite svojom organizacijom dovodi svu djecu u Republici Srpskoj u istu situaciju bez obzira na to gdje žive.*

Briga o djeci sa smetnjama u razvoju

U odnosu na prethodni izvještaj novinu predstavlja primjena Zakona o izmjenama i dopunama zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom(45).

Ovim zakonom je propisano da osobe sa invaliditetom i osobe ometene u fizičkom i psihičkom razvoju imaju sljedeća prava:

1. ličnu invalidninu,
2. dodatak za njegu i pomoć druge osobe,
3. ortopedski dodatak,
4. pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala,
5. osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, prekvalifikacija i dokvalifikacija),
5. prioritetno zapošljavanje.

Osobe sa invaliditetom i osobe ometene u fizičkom i psihičkom razvoju su pored odraslih i djeca, koja su:

- *slijepa i slabovida,*
- *gluha i nagluha,*

(45). „Službene novine FBiH", br.36/99 i 54/04.

- *s poremećajima u govoru i glasu (lakog, umjerenog, težeg i teškog stepena),*
- *s kombiniranim smetnjama (višestruko ometena u razvoju).*

Radi ostvarivanja prava utvrđenih ovim zakonom osobe sa invaliditetom razvrstavaju se prema utvrđenom procentu oštećenja organizma u pet grupa i to:

I grupa *osobe sa invaliditetom sa 100% oštećenja organizma,*
II grupa *osobe sa invaliditetom sa 90% oštećenja organizma,*
III grupa *osobe sa invaliditetom sa 80% oštećenja organizma,*
IV grupa *osobe sa invaliditetom sa 70% oštećenja organizma,*
V grupa *osobe sa invaliditetom sa 60% oštećenja organizma.*

Aktuelni sistem socijalne zaštite nije doživio značajnije promjene u funkcionalnom smislu. Promjene su vidljive u kvalitativnom smislu u proširivanju obima prava na civilne žrtve rata, kao što su: pravo na ličnu invalidninu, dodatak za njegu i pomoć druge osobe i ortopedski dodatak, a ostvaruju se pod uslovima, na način i po postupku utvrđenim spomenutim Zakonom, dok se pomoć u troškovima liječenja i nabavci ortopedskih pomagala, pravo na osposobljavanje za rad (profesionalna rehabilitacija, prekvalifikacija i dokvalifikacija) i pravo na prioritetno zapošljavanje ostvaruju u skladu s propisima o zdravstvenom osiguranju, zdravstvenoj zaštiti i zapošljavanju.

Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom prvi put se omogućava korištenje gore navedenih prava, odnosno radi se o pravima koja do donošenja Zakona ova kategorija osoba nije mogla ostvariti. Sredstava za ostvarivanje osnovnih prava osoba sa invaliditetom iz ovog zakona osiguravaju se u Budžetu Federacije BiH, čime je obezbijeđena jednakost svih osoba koje ostvare prava, bez obzira na to gdje žive.

S obzirom na veliki broj podnesenih zahtjeva, u ovom trenutku nije moguće dobiti podatke o broju djece koja su ostvarila prava po ovom osnovu.

Vrsta onesposobljenja	2004. godina	2005. godina
UKUPNO	5.022	5.740
Slijepa i slabovidna	401	491
Gluha i nagluha	395	431
S poremećajima u govoru i glasu	404	542
S tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u fizičkom razvoju	742	921
Sa smetnjama u psihičkom razvoju (teško, teže, umjereno, lako i nekategorisano)	2.025	2.124
S kombinovanim smetnjama	1.073	1.231

Tabela 10. Djeca sa smetnjama u duševnom ili tjelesnom razvoju (46)

Iz podataka je vidljivo da je došlo povećanja broja korisnika u svim kategorijama. U odnosu na vrijeme kada je pisan prethodni izvještaj nema mnogo izmjena u načinu brige o djeci sa invaliditetom u Federaciji BiH koja se, kao i do sada, smještaju u institucije i dnevne centre ili ostaju u kućama.

Podaci Federalnog zavoda za statistiku(48) govore da je 1.127 djece smješteno u ustanove socijalne zaštite/skrbi za invalidnu djecu i omladinu sa smetnjama u duševnom ili tjelesnom razvoju. Znatan broj djece s posebnim potrebama pohađa dnevne centre, koji se obično nalaze u gradskim sredinama.

I dalje postoji potreba za ustanovama socijalne zaštite u ruralnim sredinama, kao i potreba za institucijama podrške u maloljetničkoj delikvenciji i institucija za izdržavanje kaznenih mjera maloljetnih osoba oba spola.

(46). Federalni zavod za statistiku, Socijalna zaštita/skrb u FBiH, 2005. godina

(47). Federalni zavod za statistiku, Socijalna zaštita/skrb u FBiH, 2005. godina

U Republici Srpskoj u izvještajnom periodu je donesen novi Zakon o Radio-televiziji RS(48), koji propisuje da je RTRS dužna prilagoditi praćenje informativnog, kulturnog, obrazovnog i zabavnog programa potrebama osoba oštećenog sluha i drugih osoba s posebnim potrebama.

Pored davanja od Fonda dječije zaštite koja su jednaka za svu djecu, daje se i materijalno - novčana pomoć za djecu s posebnim potrebama, u zavisnosti od socijalnog stanja porodice i materijalnih mogućnosti lokalnih centara za socijalni rad. Ova pomoć je time neuravnotežena i ne isplaćuje se svuda, npr. pravo na tuđu njegu i pomoć. Takođe, u poboljšanju rada centara za socijalni rad radi se na profesionalnom osposobljavanju i rehabilitaciji invalida i ostalih korisnika. Dio ovih aktivnosti se realizuje u saradnji s nevladinim organizacijama i podržan je propisima koji regulišu ove aktivnosti. U RS djeluje 20 udruženja za pomoć mentalno nedovoljno razvijenih osoba.

U 2004. godini, prema posljednjim podacima kojima raspolaže zvanična statistika, ustanove za socijalni rad bilježe sljedeće kategorije korisnika u RS(49) :

Kategorija	2004. godina
Djeca sa oštećenjima vida	59
Djeca sa oštećenjima sluha	47
Djeca s poremećajima u glasu i govoru	64
Fizički invalidne osobe	103
Mentalno nedovoljno razvijena djeca	289
S poremećajima u ponašanju ličnosti	35
Djeca s kombinovanim smetnjama	238
UKUPNO	835

Tabela 11. Djeca sa smetnjama u razvoju

Napominjemo da su ovo samo brojevi registrovanih sličajeva koji su korisnici socijalne zaštite, mada je stanje na terenu takvo da nisu sva djeca s posebnim potrebama obuhvaćena socijalnom pomoći što zbog neizvršene kategorizacije, što zbog činjenice da nekim porodicama nije potrebna socijalna pomoć za dijete s posebnim potrebama.

Prema istom izvoru, u ustanovama socijalne zaštite za invalidnu djecu i omladinu ometenu u psihičkom i fizičkom razvoju u 2004. godini bilo je ukupno 347 korisnika (od tog broja 189 ih je preko 21 godine). Oni u tim institucijama pohađaju školu. I dalje je primjetna nesrazmjernost između muških i ženskih korisnika (304 muških i 43 ženskih). Podatke za 2005. godinu nismo uspjeli da dobijemo, jer objedinjavanje statističkih podataka za oblast socijalne zaštite očito ide sporo, pa su u 2006. godini objavljeni podaci za 2004. godinu.

Fond za dječiju zaštitu RS iznosi podatak da 1,6% djece u RS nema zdravstveno osiguranje i da je ovaj problem ranije postojao i što se tiče zaštite trudnica. Trudnice sada imaju besplatnu zdravstvenu zaštitu za vrijeme trudnoće i besplatno liječenje do jedne godine starosti djeteta.(50)

U Fondu za dječiju zaštitu procjenjuju da je oko 10% dječijih dodataka dodijeljeno djeci ometenoj u razvoju(51) . Fond dječije zaštite svake godine organizuje i ljetovanje radi socijalizacije i rehabilitacije djece iz RS, i u to ljetovanje se uključuju i djeca s posebnim potrebama. U 2004. godini u Komoru je u ljetovanje bilo uključeno 433 djece s posebnim potrebama. Pokrenut je još jedan projekat - "Igraonički program u funkciji pripreme djece za polazak u školu" u 2005. godini, koji se realizovao u 51 opštini RS od trećeg do šestog mjeseca 2004. godine. Interesantno je da je ove godine više od 51%

(48). "Službeni glasnik RS", broj 49/06

(49). "Statistika socijalne zaštite", br.3, Republički zavod za statistiku RS, 2006

(50). Izvještaj Fonda dječije zaštite RS

(51). "Dječija zaštita u RS", bilten Javnog fonda za dječiju zaštitu, br. 4, oktobar 2005.

djece iz ruralnih područja.

U okviru ovog programa u 2004. godini pri Republičkom pedagoškom zavodu otvoren je Centar za dokumentaciju čiji je cilj da okuplja razne stručnjake, predstavnike škola, nadležnih institucija koji će zajedno raditi na razvoju inkluzije i uvođenju novih metoda u školama, istraživati, razmjenjivati informacije i iskustva, izrađivati dokumente, a sve radi zaštite djece s posebnim potrebama. Dakle, ovaj centar je resurs za podršku refomi obrazovanja u dijelu koji se tiče uključivanja djece s posebnim potrebama u redovni proces obrazovanja. U toku su i napori da se revidiraju pravilnici za rad Komisije za razvrstavanje osoba sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju na području cijele RS, jer se dešavalo da su djeca i omladina s lakšim poremećajima svrstavana kao djeca s posebnim potrebama. Pravilnik koji je donesen prije dvije godine nije bio ujednačeno korišten pa su u toku ujednačavanja kriterija i primjene ovog pravilnika.(52)

Odlukom Vlade Republike Srpske u Banjoj Luci otvorena je Specijalna biblioteka za slijepa i slabovida lica(53), a 8.9.2006. godine zvanično je otvoren i jedini vrtić za djecu s posebnim potrebama u RS, vrtić »Marija Mažar«. Ovaj vrtić će biti otvoren i za zdravu djecu, ali je grad Banja Luka sa 1.300.000 KM opremio ovaj vrtić tako da zadovoljava potrebe djece s posebnim potrebama do 15 godina starosti. I u drugim gradovima u RS prisutna je želja da se ovakvi dnevni centri za djecu s posebnim potrebama otvore, ali su potrebna velika sredstva za opremanje ovakvih centara. Neki centri za socijalni rad (kao, naprimjer, Centar u Bijeljini i drugi) organizuju radionice za djecu nekoliko puta sedmično da se djeci pruži bar neki sadržaj, a njihovim roditeljima prilika da uključe svoje dijete s posebnim potrebama u ove korisne programe. Ipak, ostaje problem novca za didaktičke i druge materijale za ove radionice, kao i problem prevoza djece koja ne žive u blizini ovih centara gdje se aktivnosti organizuju.

Udruženje defektologa RS u saradnji s Gradom Banja Luka realizuje projekat savjetovališta za djecu s posebnim potrebama. Trenutno usluge savjetovališta koristi 20 mališana sa Daunovim sindromom, djeca s naznakama autizma i djeca s lakšom mentalnom retardacijom, a projekat se realizuje do kraja godine(54) .

Nevladine rganizacije koje su se bavile monitoringom dječijih prava u lokalnim zajednicama u sklopu naprijed navedenog projekta navode da i pored pozitivnih pomaka u smislu zaštite i poštovanja prava djece s posebnim potrebama još uvijek postoji problem prava na adekvatno obrazovanje i rehabilitaciju, a što se tiče omladine s posebnim potrebama navodi se problem prava na rad. Takođe se preporučuje formiranje udruženja roditelja djece s posebnim potrebama u onim sredinama u kojima ih nema jer se pokazalo da ovakva udruženja mogu bitno da unaprijede život djece u lokalnoj sredini, posebno kroz zagovaranje za ostvarenje prava njihove djece, organizaciju dnevnih centara ili sličnih aktivnosti koje pomažu cijeloj porodici.

U svjetlu preporuke UN Komiteta za djecu potrebno je naglasiti da se u RS ulažu napori za podizanje kvaliteta života djece sa onesposobljenjima (inkluzija, igraonički program Fonda za dječiju zaštitu, vrtić itd.), ali da oni moraju proširiti svoje djelovanje i na ruralna i manja gradska jezgra, jer su za sada svi pomaci uglavnom koncentrisani na veće gradske centre. Svijetli primjer je i Opština Gacko, koja je na inicijativu Udruženja roditelja i prijatelja djece »Rastimo zajedno« i Centra za socijalni rad izgradila Centar za djecu i omladinu. Ovaj objekat je izgrađen isključivo sredstvima lokalne zajednice i angažovat će u svom radu omladince s posebnim potrebama kao saradnike, takođe i roditelje djece i stručne volontere(55).

U Palama će predstavnici italijanskog SIMIC centra tj. Vlada Italije finansirati izgradnju centra za dnevno zbrinjavanje djece i omladine s posebnim potrebama. Projekat je predložilo Udruženje za pomoć djeci i omladini s posebnim potrebama »Sunce«, i Udruženje će biti odgovorno za aktivnost i rad ovog centra. Radovi bi trebalo da počnu na proljeće 2007.godine(56).

(52). „Glas Srpske", 25. oktobar 2006.g., str 3.

(53). Odluka vlade RS o osnivanju Specijalne biblioteke, „Službeni glasnik RS" 72/06.g.

(54). "Glas Srpske", 25.septembar, 2006. godine, str.4.

(55). "Glas Srpske", 12.septembar , 2006. godine, str.15

(56). "Glas Srpske«, 7.novembar 2006. godine, str.13

Primjena standardnih pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba sa onesposobljenjem – nediskriminacija, pristup obrazovanju, adekvatna medicinska zaštita

U Bosni i Hercegovini trenutno se radi na dokumentu „Podrška razvoju politike u oblasti invalidnosti". Ovaj dokument će definisati dodatne parametre koji će izjednačiti mogućnosti osoba sa onesposobljenjem.

Osobe sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju u skladu sa zakonom na nivou Federacije BiH imaju odgovarajuću zaštitu i pristup obrazovanju nakon što se izvrši razvrstavanje osoba sa onesposobljenjem. Troškove smještaja u institucije snose centri za socijalni rad pripadajuće opštine.

Pomoć za osposobljavanje i privređivanje u Federaciji BiH primile su 242 mlade osobe, pomoć za rehabilitaciju 186 osoba, pripremljeno je za uključivanje u radni odnos 12 osoba, uključivanje u ostale oblike rehabilitacije 14 osoba. Potrebe za ovom vrstom podrške znatno su veće. Najveći broj roditelja nije informiran o mogućnostima i pravima, naročito osobe iz ruralnih područja.

Podaci o broju i rasprostranjenosti škola u Federaciji BiH nalaze se u poglavlju o obrazovanju. Trenutno postoji 21 pravilo za izjednačavanje mogućnosti osoba sa onesposobljenjem. Osobe sa onesposobljenjem, prema zakonu o invalidnosti u RS, imaju pravo na adekvatnu zdravstvenu zaštitu, kao i na (besplatna) pomagala koja su im neophodna. U Banjoj Luci, u Domu »Rada Vranješević«, 24. oktobra 2006. godine organizovan je Okrugli sto o ujednačavanju rada prvostepenih stručnih komisija u skladu s Pravilnikom o razvrstavanju osoba sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju.

U Republici Srpskoj postoji 13 komisija koje se bave ocjenjivanjem sposobnosti djece i omladine ometene u razvoju u RS.

Mjere koje će olakšati inkluziju u obrazovni sistem – ovo pitanje obrađeno je u oblasti obrazovanja

Programi rehabilitacije

U Federaciji BiH realizira se niz projekata rehabilitacije i mogli bismo reći da je njihov trend u porastu. Jedan od njih je: "Pomoć djeci oboljeloj od Daunovog sindroma"; Centar za obrazovanje »Vladimir Nazor« u saradnji sa NVO »Christin Vitkaf« pokrenuo je projekat patronažne službe stručnog tima (psihologa, defektologa i fizioterapeuta) koji će djeci s posebnim potrebama koja ne mogu odlaziti u Centar pružati podršku u kući. Istovremeno, u Centru će se graditi bazen. Kantonalno ministarstvo obrazovanja izdvojilo je 80.000 KM za funkcioniranje specijalnih mobilnih timova. Primljena je defektologinja koja će raditi kao asistent učitelju razredne nastave. U Tržnom centru »Otoka« organizovana je stalna izložba radova djece s posebnim potrebama (Mjedenica), koji u okviru svojih programa rehabilitacije proizvode predmete za upotrebu. Prikupljena sredstva koriste se za nabavku repromaterijala za dječije radove.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite nema posebno definisane programe. Programi rehabilitacije u zajednici u odnosu na Strategiju PZZ odvijaju se u Centru za fizikalnu rehabilitaciju u zajednici i Centru za mentalno zdravlje. Organizaciona struktura ova dva centra neće se mijenjati u odnosu na sadašnju. U prelaznom periodu i dalje će biti dijelovi domova zdravlja. Dugoročno, ovi centri bi trebali da budu institucije kao zasebna pravna lica. U oba slučaja je potrebna izrada vodiča koji sada nedostaje, gdje bi se precizno utvrdila područja rada između timova porodične medicine i ova dva centra.

Nismo mogli doći do preciznih podataka o broju korisnika u obje vrste centara na teritoriji RS, što nam govori o potrebi i nužnosti uspostavljanja informacionih sistema

u zdravstvu za sve vrste i kategorije usluga i korisnika (cilj 10 u Strategiji PZZ-a).

Neki od projekata nevladinog sektora usmjerenih ka specifičnoj populaciji djece je pilot projekat za razvoj dnevnog boravka za djecu sa hendikepom koja se školuju u Zavodu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „dr. Miroslav Zotović". Cilj ovog projekta je organizovati dnevni boravak za djecu sa invaliditetom koja su iz Banje Luke, a rehabilituju se i školuju u Zavodu „dr. Miroslav Zotović". U pitanju su djeca koja imaju teški tjelesni hendikep i kombinovane smetnje i moraju biti pod kontrolom fizijatra u djetinjstvu. Dnevni boravak će poslužiti i djeci koja privremeno moraju na vježbe, a roditelji su im zaposleni. Uporedo se radilo na edukaciji roditelja za samozastupanje.

Projekat „Rano otkrivanje djece s posebnim potrebama i njihovi razvojni problemi" – podrazumijeva razvoj preventivnih mjera i aktivnosti koje podrazumijevaju sprečavanje ili smanjenje svih oblika poremećaja razvoja kod djece, ranu detekciju i dijagnostiku različitih vrsta poremećaja u razvoju djece, obavezno evidentiranje i epidemiološko praćenje svih vrsta poremećaja.

Servis za personalnu asistenciju HO „Partner" finansira se proz projekte, humanitarne aktivnosti (koncerti, aukcije i slično) i od institucija kao redovna zakonska obaveza. Kroz servis se obezbjeđuju usluge drugih ljudi za osobe sa invaliditetom koje se ne mogu same kretati. U procesu obuke su deset personalnih asistenata koji se mogu po potrebi koristiti. Servis za personalnu asistenciju pruža sljedeće usluge: prijevoz djece s posebnim potrebama, prijevoz odraslih osoba sa invaliditetom ljekaru, pomoć u kući, pomoć u obavljanju svakodnevnih aktivnosti.

Kampanje za promjenu svijesti prema osobama sa onesposobljenjem

Odnos prema osobama sa onesposobljenjem u Bosni i Hercegovini je takav da još uvijek postoji potreba organizovanja kampanja za promjenu svijesti prema osobama s posebnim potrebama

Životni standard djece – podrška porodici i djeci u oskudici – smanjenje diskriminacije

Prema Sistemu ranog upozoravanja, Izvještaj za drugi kvartal 2006. godine, u Bosni i Hercegovini se broj porodica sa niskim prihodom (ispod 500 KM) smanjio sa 59% u prethodnom kvartalu na 48,8%. Situacija se ipak razlikuje po entitetima: u FBiH se ovaj broj smanjio sa 56,8% na 42% a u RS sa 61,5% na 57,4% porodica.

Životni standard u Federaciji BiH je i dalje veoma ugrožen, ali bilježi trend rasta bruto društvenog dohotka i ličnih dohodaka, što se vidi iz podataka koji slijede.

Bruto domaći proizvod po stanovniku je 3.550 KM ili 2.257$. Prosječna plata u Federaciji BiH u 2005. godine je 601,50 KM, u kantonima iznosi od 472,36 KM u Zeničko-dobojskom kantonu do 758,87 KM u Kantonu Sarajevo.

Indeks troškova života u 2005. godini je u poređenju sa 2004. godinom zabilježio rast od 2,9%. Potrošačka korpa u kantonima kreće se od 448,37 KM u Bosansko-podrinjskom kantonu do 546,63 KM u Zapadnohercegovačkom kantonu(57).

Prosječna novembarska plata u Federaciji BiH iznosila je 618,96 KM, a penzija 248,61 KM(58). Istovremeno prehrambena korpa u decembru iznosila je 490,80 KM. U odnosu na prošlu godinu 7% porasle su cijene na malo, a isto toliko rasle su i penzije i plate zaposlenika.

Najviše neto-plate bile su u Kantonu Sarajevo 781,94 KM, a najniže u Srednjobosanskom kantonu 501,59 KM. Potrošačka korpa najskuplja je u Širokom Brijegu 540,62 KM, a najjeftinija u Goraždu 451,02 KM.

(57). Federalni zavod za statistiku. Statistički podaci o privrednim/gospodarskim i drugim kretanjima, sept. 2006.godine

(58). "Dnevni avaz", 16. januar/siječanj 2007.g., str. 6

Iz podataka Federalnog zavoda za statistiku se vidi da je u 2005. godini smanjen broj djece roditelja koji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje.

Prava iz socijalne zaštite se i dalje ostvaruju na nivou kantona i zavise od finansijske moći kantona. Podaci govore da su djeca najviše ugrožena porodičnim prilikama, da raste broj odgojno zanemarene i zapuštene djece, te da je porodica u krizi i traži stručnu i finansijsku pomoć.

Status ugrožene djece	2003. g.	2004. g.	2005. g.
Djeca roditelja koji nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje	14.647	14.089	13.687
Djeca bez oba roditelja	1.013	778	934
Djeca nepoznatih roditelja i djeca napuštenih roditelja	-	94	85
Djeca roditelja lišenih porodičnog/obiteljskog prava	388	39	205
Djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama	2.837	2.289	2.393
Djeca sa smetnjama u duševnom i tjelesnom razvoju	5.745	5.022	5.740
Djeca koju roditelji zanemaruju i zlostavljaju	759	862	997
Djeca raseljenih osoba	48.598	38.547	10.820 *
* Djeca do 15 godina - do tada priznatog statusa raseljene osobe			

Tabela 12. Djeca u F BiH ugrožena porodičnom/obiteljskom situacijom u 2005.godini (59)

Kada je u pitanju novčana pomoć na nivou Federacije BiH, stanje je nepromijenjeno u odnosu na prethodni izvještaj, kada su u pitanju finansijske mogućnosti kantona i trendovi u njima.

Mjere koje su preduzete za ublaživanje posljedica uvođenja PDV-a nisu postigle cilj. Veliki broj socijalno ugroženih penzionera zbog simboličnog povećanja penzija izgubio je mogućnost primanja subvencija kao posljedica uvođenja PDV-a.

Federacija BiH	Stalna novčana pomoć	Izuzetna novčana pomoć	Jednokratna novčana pomoć	Pravo na doplatak za pomoć i njegu od druge osobe	Pomoć za opremu u dj. samohranom nezaposlenom roditelju
USK	65	6	171	304	34
PŽ	14	-	-	-	-
TK	69	66	185	469	87
ZDK	150	193	352	479	277
BPK	8	-	-	24	-
SBK/Ž	43	56	333	97	17
HNK/Ž	56	30	1.762	2	-
ZHŽ	91	2	84	-	-
KS	-	-	-	249	-
K10	41	2	42	-	3
UKUPNO	537	355	2.929	1.624	418

Tabela 13. Podaci o novčanoj pomoći u Federaciji BiH u 2005.godini

U Republici Srpskoj Vlada je donijela odluku da usvoji Program za ublažavanje posljedica uvođenja PDV-a na socijalne kategorije za fiskalnu 2006. godinu(60). Prema ovom programu izdvojena su ukupna sredstva u iznosu od 2.310.000 KM. Ova sredstva se upućuju Ministarstvu rada i boračko-invalidske zaštite, Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite i u programsku rezervu, koji će uputiti pomoć prema krajnjim korisnicima.

(59). Federalni zavod za statistiku, Socijalna zaštita/skrb u FBiH, maj/svibanj 2006. godina

(60). Odluka Vlade RS o usvajanju Programa za ublažavanje posljedica PDV-a,"Službeni glasnik RS", br.39/06

Ova odluka se primjenjuje od 1. aprila 2006.

U septembru 2006. godine prosječna plata u RS je bila 538 KM (neto), a iznos potreban za potrošačku korpu bio je u istom mjesecu 465,63 KM(61).

Ukupan budžet planiran za Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u budžetu RS za 2006. godinu je planiran u iznosu od 32.48 253.00 KM.

Djeca o porodici, zamjenskoj porodici i svojim potrebama

- "Koliko je djece koja nemaju dom, spavaju po klupama i na ulicama? Koliko njih provodi noći pod vedrim nebom, smrzavajući se od zime? Zato, izgradite neki objekat, sobu ili kuću za njih. Pomozite im, kad su im život i sreća već okrenuli leđa." *(Ivana,14 godina, Srbac*)
- „Želim da moja mama nekad bude nježnija." *(Alen, 11 godina, Travnik);*
- „Ne moram uvijek znati da puno radite kako biste zaradili za mene." *(Arnela, 14 godina, Tuzla);*
- "Moje razmišljanje je da trebate djecu, koja su ugrožena od strane roditelja, prijatelja, škole, uvažiti i obezbjediti im onoliko koliko možete, tako da i ona budu kao i sva ostala djeca, a ne da se osjećaju tužno i odbačeno. A i mi kao djeca ćemo ako im to obezbijedite, pomoći, a ako ne onda ćemo se mi potruditi bez ičije POMOĆI!" *(Aleksandra, 12 godina, Srbac)*

Preporuke

Postignut je značajan napredak u nivou i oblicima zbrinjavanja korisnika dječije zaštite i kada su u pitanju institucionalni oblici i ujednačavanje socijalnih davanja u pojedinim kantonima. Međutim, još uvijek postoje kantoni i regije, odnosno opštine čiji odnos nije u skladu s principom najboljeg interesa djeteta i s geslom "Staviti djecu na prvo mjesto".

- Potrebno je pokretati aktivnosti za ujednačavanje dječije zaštite na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine i obezbijediti podizanje nivoa dječije zaštite.
- Potrebno je razvijati vaninstitucionalne oblike zbrinjavanja djece sa invaliditetom, a kod institucionalnog smještaja podržavati razvoj objekata manjeg kapaciteta koji će biti bolje integrisani u lokalnu zajednicu.
- Obezbijediti uspostavljanje sistema evidencije svih korisnika socijalne i dječije zaštite u centrima za socijalni rad u Bosni i Hercegovini i razmjenu podataka između kantona, opština, entiteta, državnog nivoa.
- Operacionalizirati primjenu Standardnih pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba te izgraditi mrežu dnevnih centara za djecu s posebnim potrebama u ruralnim područjima.
- Potrebno je širiti mrežu dnevnih centara za djecu s posebnim potrebama.
- Unaprijediti stomatološku zaštitu djece s posebnim potrebama.

(61). Web-stranica Zavoda za statistiku

7

Obrazovanje

Za realizaciju Srednjoročne razvojne strategije BiH donesen je Akcioni plan. Ostvarivanje Srednjoročne razvojne strategije izvršila je Jedinica za monitoring i implementaciju Srednjoročne razvojne strategije BiH u periodu avgust 2005. – juli 2006. godine, koja je ponudila javnosti „Izvještaj o implementaciji Akcionog plana Srednjoročne razvojne strategije BiH".

Analizom zacrtanih ciljeva i mjera konstatovano je da je u implementaciji mjera učinjen odgovarajući progres, ali zbog nepostojanja političkog konsenzusa i problema u sferi međunacionalnih odnosa i etničkih podjela, stepen implementacije je nedovoljan.

Stoga je neophodno:

- revizijom Srednjoročne razvojne strategije utvrditi prioritetne mjere u oblasti obrazovanja;
- ojačati javnu administraciju u obrazovanju na državnom nivou, uspostaviti nove institucije, te kadrovski ojačati te institucije;
- to podrazumijeva jačanje obrazovnog sektora pri Ministarstvu civilnih poslova formiranjem:
    - agencije za obrazovanje,
    - nezavisnog inspektorata na entitetskom nivou te,
    - nezavisnog pedagoškog biroa;
- jedna od prioritetnih mjera je obezbijediti potrebne uslove za uvođenje devetogodišnjeg osnovnoškolskog obrazovanja;
- ukinuti praksu „dvije škole pod jednim krovom";
- osnovati fond solidarnosti za osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje;
- osnovati fondove za visoko obrazovanje na entitetskom nivou.

Implementacija predloženih mjera zavisi od uspostave održivog sistema finansiranja na nivou Bosne i Hercegovine, osigurane implementacije obrazovnih jezgri na prostoru cijele Bosne i Hercegovine, osiguranja implementacije obrazovnih jezgri na prostoru cijele Bosne i Hercegovine, što je neophodno za uvezivanje i uvođenje zajedničkih obrazovnih standarda u Bosni i Hercegovini.

Predškolsko obrazovanje – dostupnost predškolskog obrazovanja za djecu u ruralnim područjima, obuhvat djece predškolskim obrazovanjem - trendovi

Strategija razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja na nivou Bosne i Hercegovine je usvojena, ali, i pored aktivnosti koje su vođene oko izrade sistemskog Okvirnog zakona o

predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini, zakonski dokument još nije donesen. To znači da se u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja primjenjuju propisi koji su doneseni u periodu od 1996. do 2001. godine.

U 2005. godini u 129 predškolskih ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine obuhvaćeno je 8.081 djece. Zaposlene su 1.352 osobe, od kojih je 647 odgajatelja i 133 zdravstvena zaposlenika. U Kantonu Sarajevo evidentirano je 1.686 djece, Tuzlanskom kantonu 1.416, Unsko-sanskom kantonu 1.073, Zeničko-dobojskom kantonu 952 i Kantonu 10 342 djece(62).

Obuhvat djece predškolskim ustanovama i dalje stagnira (cca 5%), čak se može ustvrditi da je u padu, zbog uvođenja devetogodišnjeg obaveznog osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja, kojim je obavezno pohađanje nastave uvedeno za svu djecu uzrasta od šest godina.

Osim u predškolske ustanove, djeca uzrasta do šest godina uključena su u razne oblike privremenog okupljanja. Tako je 770 djece obuhvaćeno raznim oblicima rekreacije, 856 je uključeno u stvaralačke radionice, 847 u lutkarsko pozorište, 1.167 u igraonice, 1.175 djece je uključeno u aktivnosti zaštite prirodnog okoliša (ekološke aktivnosti) i 1.003 djece je uključeno u ostale aktivnosti. (Ukupno 5.818 djece.)

Na prostoru Hercegovačko-neretvanskog kantona ove aktivnosti su zastupljenije nego na prostoru drugih kantona: 386 - rekreacija, 400 - stvaralačke aktivnosti, 529 - lutkarsko pozorište, 573 - igrokazi, 529 - ekološke i 20 djece u ostalim aktivnostima.(63)

Aktivnosti koje se provode u predškolskim ustanovama u skladu su sa savremenim odgojno-obrazovnim programima, čiji je sadržaj propisan pedagoškim standardima prilagođenim uzrastu djeteta i zasnovan je na savremenim pedagoškim principima. Međutim, loš materijalni položaj, još uvijek prisutne posljedice ratnih razaranja, način finansiranja (roditelji i opštinski budžet socijalne zaštite), doprinijeli su činjenici da ova oblast stagnira.

Predškolski odgoj i obrazovanje u nadležnosti je između Ministarstva za rad, zdravlje i socijalnu politiku i Ministarstva za prosvjetu i kulturu Republike Srpske. Ova djelatnost je regulisana djelimično Zakonom o dječijoj zaštiti (osnivanje i finansiranje, standardi o broju djece u grupama i najvažnija pitanja o organizaciji rada i funkcioniranju). Osim toga, na oblast predškolskog odgoja i obrazovanja primjenjuju se pravilnici o pedagoškom nadzoru, ocjenjivanju i napredovanju kadrova, stručnom usavršavanju, koje je propisalo Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske. Generalno je mišljenje da ova djelatnost nije adekvatno regulisana, ne poštuju se postojeći propisi, a donošenje okvirnog zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BiH bezrazložno se odgađa. Čitav sistem se održava na improvizovanim i paušalnim viđenjima i odlukama lokalnih samouprava. Uočene su smetnje i u funkcioniranju Fonda dječije zaštite RS, koji je prema odredbama Zakona o dječijoj zaštiti obavezan organizovati pripremu djece za školu u godini pred polazak u školu. U Republici Srpskoj je evidentirano 45 predškolskih ustanova, od čega su: 39 javne ustanove, (osnivač opština), četiri ustanove – koje su osnovala udruženja ili organizacije, pravoslavna crkva, te dvije privatne ustanove.

Jaslice		Vrtić						Ukupno	
Br. grupa	Broj djece	Primarni program		Kraći programi, igraonice		Ostali programi		Broj grupa	Broj djece
55	859	132	3020	15	344	253	4221	455	8438

Tabela 14. Obuhvat djece predškolskim odgojem i obrazovanjem

(62). Federalni zavod za statistiku, 2005. godina

(63). Federalni zavod za statistiku 2005. godina

Prema procjenama, u RS ima 69.800 djece od 0-6 godina. Predškolskim odgojem i obrazovanjem (svim oblicima) je obuhvaćeno 12,08 %. Cjelodnevnim boravkom obuhvaćeno je 6,59% djece, a kraćim programima 5,49%.

U vaspitno-obrazovni proces uključeno je na početku godine 32 djece s posebnim potrebama, pretežno s kombinovanim smetnjama ili lakšom mentalnom retardacijom. Za djecu s fizičkim smetnjama u razvoju ne postoje uslovi za smještaj. U septembru ove godine otvoren je prvi vrtić u Banjoj Luci za djecu s posebnim potrebama, opremljen po svjetskim standardima.

Pedagoški zavod ne raspolaže podacima o broju djece pripadnika nacionalnih manjina. Svi kapaciteti predškolskih ustanova uglavnom su koncentrisani u urbanim područjima u kojima je, prema procjenama Nacionalnog vijeća za demografiju i populacionu politiku, približno 60% stanovništva (42 000 predškolske djece). U ruralnim područjima živi 40% stanovništva i 28 000 predškolske djece(64).

Dostupnost obrazovanja svoj djeci (naročito djeci povratnicima, Romima, djeci s posebnim potrebama, izbjeglicama)

U BiH se prati primjena Privremenog sporazuma o djeci povratnicima te Akcionog plana o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini.

U vezi s tim doneseni su:

a) Strategija Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma (septembar 2005. god.)

b) Kriteriji o upotrebi školskih naziva i simbola, te uputstva za provedbu Kriterija. Implementacija Kriterija započela je u školskoj 2004./05. godini i uspješno se provodi.

c) Izvršeno je prikupljanje podataka o djeci povratnicima, organizaciji nastave na maternjem jeziku, u cjelini ili samo iz nacionalne grupe predmeta, angažovanju nastavnika prema nacionalnoj pripadnosti djece i formiranju školskih odbora.

Prema podacima Centra za obrazovne inicijative „Step by Step", koji se odnose na Bosnu i Hercegovinu, nema podataka da ima i jedno romsko djete u predškolskim ustanovama, samo 20-24% djece Roma obuhvaćeno je osnovnoškolskim obrazovanjem, 12% Roma nastavlja srednjoškolsko obrazovanje(65).

U Federaciji BiH u školskoj 2006./07. godini u TK zaposlio se prvi nastavnik Rom.

Da bi se promijenilo zatečeno stanje, nadležne obrazovne vlasti, uz pomoć međunarodne zajednice donijeli su Plan akcije o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u BiH (2004. godina), a period od 2005. do 2015. godine proglašen je „Dekadom Roma".

Prema podacima dobivenim od kantonalnih ministarstava obrazovanja, broj djece povratnika je stalno u porastu (u Federaciji BiH u 2002./03. – 26.959 uč./ u 2003/04. god. 27.147 i u 2004./05. god. – 30.606 učenika. Najveći broj povratnika zabilježen je na području Srednjobosanskog kantona – oko 20%, od ukupnog broja povratnika, Kanton Sarajevo, oko 10% i Unsko-sanskom kantonu, skoro 15%)(66).

Izvršena je revizija udžbenika kako bi se uklonili svi uvredljivi sadržaji iz udžbenika, a učenici su, zahvaljujući preduzetim mjerama, upisivani u najbliže škole. Međutim, još uvijek na područjima Srednjobosanskog kantona, Zeničko-dobojskog i Hercegovačko-neretvanskog ima primjera da su u nekim osnovnim i srednjim školama djeca razdvojena prema nacionalnom sastavu (dvije škole pod jednim krovom). Urađeni su kriteriji koji se odnose na uklanjanje neprimjerenih naziva i obilježja škola i pored ostvarenog

(64). Podaci korišteni iz Analize stanja u predškolskom vaspitanju i obrazovanju u RS, Republičkog pedagoškog zavoda

(65). Podaci Centra za obrazovanje „Step by Step", Sarajevo

(66). Izvještaj o provođenju Privremenog sporazuma o zadovoljavanju posebnih potreba i prava povratnika, 2005.g.

značajnog napretka na osiguranju upisa djece unutar njihovog upisnog područja, još uvijek ima slučajeva gdje roditelji šalju djecu u škole izvan tog područja, pomažući na taj način stvaranju jednonacionalnih škola. Na svim nivoima vlasti nisu doneseni kriteriji i uputstva za podjednako provođenje Privremenog sporazuma na cijelom području Federacije BiH i BiH.

Djeca s posebnim potrebama – inkluzija

U cilju povećanja obuhvata djece s posebnim potrebama u redovan školski sistem (tzv. inkluzija), u toku 2005. godine urađen je nastavni plan i program za prva tri razreda devetogodišnje osnovne škole, koji obuhvata i rad s djecom s posebnim potrebama. Ovakav pristup omogućava da svaki učitelj može uspješno organizovati nastavni čas i nastavno gradivo primjeriti intelektualnim i fizičkim mogućnostima djeteta.

Prijedlog modela inkluzivnog pristupa odgojno-obrazovnom radu s djecom u prvom (I), drugom (II) i trećem (III) razredu devetogodišnje osnovne škole.

Ovaj NPP treba da obezbijedi podjednake uslove obrazovanja za svako dijete i u tom pogledu veoma je bitna inkluzija i opservacija djece s posebnim potrebama. U školi je potreban timski rad kako bi zajedno pedagog, učitelj, roditelj, psiholog mogli da prate razvoj djeteta i pomažu mu. Stoga Prijedlog modela obuhvata ne samo sadržaj, već metodologiju rada, uputu da se takvo dijete prepozna i učitelj osposobi za pojedinačan pristup. Ovaj dokument je usvojen na sjednici Koordinacionog tijela ministara za reformu obrazovanja u Federaciji BiH pod nazivom «Djeca s posebnim potrebama u mlađim razredima osnovne škole». *Usvajanjem i primjenom ovog materijala započeo je i zvanično proces inkluzije u osnovnim školama u Federaciji BiH. Istovremeno, objavljen je priručnik „Nastavnik u inkluzivnom obrazovanju"* što će biti od značajne pomoći nastavnicima u nastavnom procesu. (67)*

Inkluzivna nastava u Republici Srpskoj koja je uvedena u osnovne škole odvija se sa poteškoćama, te je zbog toga pri Republičkom pedagoškom zavodu otvoren i Dokumentacioni centar koji, uz 12 mobilnih timova, ima za cilj da pruža podršku školama po ovom pitanju. U škole se takođe od ove godine više uključuju mladi tek svršeni pedagozi-psiholozi, socijalni radnici i defektolozi, koji volonterskim radom pomažu školi, što im se priznaje kao stažiranje.

U RS postoji i praksa tzv. "poluinkluzije", tj. postoje specijalna odjeljenja u osnovnim školama u RS. Ovakvih odjeljenja ima 30(68).

Ministarstvo obrazovanja i kulture Republike Srpske do sada nije ispunilo obavezu obezbjeđenja besplatnog prijevoza za učenike koji su udaljeni od škole 4 km. Početkom školske godine 2006./07. škole su ponovo na zahtjev Ministarstva dostavile podatke o učenicima putnicima.

U Republici Srpskoj su i u ovoj godini preduzete značajne mjere na implementaciji Privremenog sporazuma o posebnim potrebama djece povratnika. Sve škole koje su zadovoljavale kriterije za ogranizaciju nastave na bosanskom jeziku to su i uradile. Nastava na romskom jeziku za učenike Rome nije uvedena ni u jednoj školi u Republici Srpskoj. Razlog je nedostatak kadrova koji znaju romski jezik i stručnu spremu nastavnika. Ministarstvo obrazovanja i kulture nije podržalo praksu Roma asistenata koji je u okviru projekta u Modriči radio na povezivanju škole i romske zajednice sve sa ciljem da djeca Romi završe započeto osnovno obrazovanje.

Što se tiče djece povratnika u školama Republike Srpske, prema Izvještaju o provedbi privremenog sporazuma iz 2005. godine, broj te djece je rastao. U školskoj 2002./2003. godini bilo je 3,93 % povratničke djece u školama u RS, u školskoj 2003./2004. taj broj je bio 3,59% i u školskoj 2004./2005. godini bilo ih je 4,12%.

Takođe, rastao je i procenat zaposlenih nastavnika povratnika i domicilnih nastavni-

(67). "Nastavnik u inkluzivnom obrazovanju", Sadeta Zečević, Sarajevo

(68). Izvještaj organizacije «Udruženje za pomoć mentalno nedovoljno razvijenim licima» iz Banje Luke, za oktobar 2006 u sklopu projekta "Capacity building of children/youth, officials and NGOs to participate in monitoring of child rights implementation" u saradnji ZDS i UNICEF

ka iz reda manjinskog naroda. U RS, školske 2002./2003. godine bilo je 1,39% ovih nastavnika, školske 2003./2004. godine bilo ih je 2,69% i 2004./2005. bilo ih je 2,56%.

U više od 25 škola u BiH organizovana je nastava iz tzv. «nacionalne grupe predmeta», po nastavnom planu i programu koji su odobrili učenici i roditelji.

U toku 2004. i 2005. godine na nivou BiH izrađeno je i nekoliko značajnih dokumenata koji obezbjeđuju veća prava učenika povratnika i domicilnih pripadnika manjinskih naroda. To su u prvom redu Smjernice za pisanje udžbenika istorije i geografije (potpisan od svih ministara obrazovanja, sa sljedećim korakom raspisivanja konkursa za ove udžbenike za školsku 2007./2008.), zatim prototip Pravilnika o formiranju i radu školskih odbora, prototip Pravilnika o kriterijima za nazive i simbole škola i organizaciju školskih manifestacija. Posebna komisija koju je formiralo Vijeće ministara BiH izradila je nastavne planove i programe za predmete dopunske nastave za djecu državljane BiH koja žive u inostranstvu.

Osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje

U 2005. godini nastava se u Federaciji BiH realizira u 401 osnovnoj školi sa 251.764 učenika i 11.694 nastavnika. Novčana izdvajanja domaćeg sektora u 2006. godini u obrazovanju iznose cca 214 miliona KM, a za 2007. godinu planirano je 218 miliona KM. (69)

Ustavno pravo i pravo utvrđeno zakonskim propisima iz oblasti obrazovanja omogućavaju svakom djetetu pravo na školovanje u osnovnim i srednjim školama, na jednom od jezika tri konstitutivna naroda. Pravo na obrazovanje obuhvata i djecu – pripadnike nacionalnih manjina, kao i djecu stranih državljana ili azilanata, pod uslovima koji su utvrđeni pozitivnim zakonskim propisima.

U odnosu na stanje koje je izneseno u prethodnom izvještaju nevladinih organizacija došlo je do određenih pozitivnih pomaka, posebno kada je u pitanju devetogodišnje obavezno osnovnoškolsko obrazovanje, uključivanje Roma u osnovne i srednje škole, te stvaranje boljih uslova za školovanje djece koja su na jednom području pripadnici manjinskog naroda.

Devetogodišnje osnovnoškolsko obrazovanje je prošireno na Kanton 10. i na Posavski kanton, tako da je obavezno devetogodišnje obrazovanje zastupljeno u sedam kantona (Unsko-sanski, Posavski kanton, Zeničko-dobojski kanton, Tuzlanski kanton, Bosansko-podrinjski, Kanton Sarajevo i Kanton 10). Iako je Ministarstvo obrazovanja Hercegovačko-neretvanskog kantona u junu 2006. godine donijelo naredbu da se od školske 2006./07. godine na prostoru cijelog kantona uvede devetogodišnje obrazovanje, ni ove godine ta naredba nije ispoštovana, tako da se nastava po programu devetogodišnje osnovne škole realizira samo na području s većinskom bošnjačkog stanovništvom. Devetogodišnja osnovna škola nije uvedena u Srednjobosanskom i Zapadnohercegovačkom kantonu.

Opšta ocjena koja karakteriše reformisanu osnovnu školu je: primjena nastavnog plana i nove koncepcije devetogodišnje osnovne škole i novih nastavnih planova i programa, koji je rađen u skladu sa evropskim standardima, novi udžbenici i druga didaktička sredstva za I., II. i III. razred; Izvršena je edukacija nastavnog kadra, obnovljeni i prilagođeni školski prostori gdje god je bilo moguće. Uz ovo, ne treba zanemariti činjenicu da uslovi za primjenu novih nastavnih programa na prostoru cijele Federacije nisu u potpunosti u skladu sa zahtjevima nove nastave. Primjetan je nedostatak školskog prostora, naročito u područnim školama u Zeničko-dobojskom kantonu, Unsko-sanskom kantonu, Kantonu 10. i Tuzlanskom kantonu, pa se i odjeljenja sa učenicima devetogodišnje osnovne škole kombinuju s višim razredima, što utječe na kvalitet nastave. Škole su osiromašene i još nisu otklonjene posljedice rata, naročito u ruralnim sredinama; opšti budžetski način finansiranja škola i opšte siromaštvo stanovništva, česte

(69). Federalni zavod za statistiku, početak 2005./06. godina).

obustave rada (Zapadno-hercegovački kanton, Hercegovačko-neretvanski kanton i Srednjobosanski kanton,) u školama, imaju uticaja na uspješnu realizaciju nastavnog procesa i ostvarivanje prava djeteta utvrđenih Konvencijom o pravu djeteta.

Kao pozitivan primjer zalaganja obrazovnih vlasti, i pored teškog materijalnog položaja obrazovanja zbog velikog broja škola, njihove razuđenosti, udaljenosti škola od domova učenika (veliki dio sredstava ide na plaćanje prijevoza učenika), treba istaći aktivnosti koje se provode na području Zeničko-dobojskog kantona. Učinjeni su značajni napori da se i djeci hrvatske nacionalnosti obezbijede uslovi potrebni za upotrebu maternjeg jezika u nastavi. Štampan je nastavni plan i program na hrvatskom jeziku, školska dokumentacija i udžbenici, što je postavljeno kao uslov za prelazak na devetogodišnje osnovnoškolsko obrazovanje. Tako je u Žepču od školske 2006./07. godine dobivena saglasnost roditelja i opštinskih organa da se započne s devetogodišnjim obrazovanjem. Danas Zeničko-dobojski kanton na cijelom prostoru vrši upis učenika u devetogodišnje obrazovanje.

Da li se preduzimaju mjere za eliminaciju pojave „Dvije škole pod jednim krovom“

Pitanje administrativno-pravnog ujedinjavanja tzv. «dvije škole pod jednim krovom«, i pored napora kantonalnih obrazovnih vlasti i međunarodne zajednice ne odvija se po utvrđenoj dinamici. Od 52 osnovne škole, u 2005. godini stanje je sljedeće: na području Hercegovačko-neretvanskog kantona, od 11 škola samo je Gimnazija u Mostaru izmijenila strukturu, tako da je sada jedan pravni subjekt s jednim direktorom i zajedničkim nastavnicima. Međutim, i ovdje hrvatska djeca idu u jednu smjenu, a bošnjačka u drugu smjenu. Ostale škole objedinile su neke aktivnosti kao što su zajednička oprema, sala za fizičko, zajednički ulaz. Gledano u cjelini, stanjem na području ovog kantona ne možemo biti zadovoljni.

Na prostoru Srednjobosanskog kantona niti jedna od 20 osnovnih i 8 srednjih škola nije pravno objedinjena. Sve škole imaju duplu administraciju, direktora, odvojene školske odbore, zbornicu. Jedino u nekim osnovnim školama djeca imaju zajedničku opremu, pohađaju nastavu u jednoj smjeni, imaju zajednički ulaz.

Na prostoru Zeničko-dobojskog kantona učinjen je značajniji napredak, tako osim osnovne škole u Maglaju (OŠ «Fojnica» i OŠ «Bradići») sve druge osnovne škole objedinile su potpuno svoju upravu, školski prostor, učila, smjene i ulaz.

Problem organizacije nastave po sistemu „dvije škole pod jednim krovom“ i dalje ostaje kao jedan od prioritetnih zadataka obrazovnih vlasti. Stoga je, na inicijativu zastupnika Doma naroda Parlamenta Federacije BiH, u oktobru 2005. godine zaključeno da članovi Odbora za obrazovanje, nauku, kulturu i sport i pitanja mladih Doma naroda Parlamenta Federacije BiH obiđu sve kantone u Federaciji BiH i da se konkretno upoznaju s problemima u oblasti obrazovanja, posebno kada se radi o radu „dvije škole pod jednim krovom“. Nakon završenih konsultacija i obilazaka terena, sačinjena je Informacija o stanju i organizaciji odgojno-obrazovnog procesa na području Federacije BiH 14. 06. 2006 (ali se Parlament nije izjasnio o toj Informaciji) sa sljedećim konstatacijama: da je sistem obrazovanja određen Ustavom Federacije BiH (13 ministarstava obrazovanja), obrazovni sistem je neefikasan i podložan političkim uticajima i kao takav u mnogome otežava osiguranje dobrih uslova i savremen rad u odgojno-obrazovnim institucijama, njihovu međusobnu povezanost, kadrovsku osposobljenost, finansiranje, zakonodavnu regulativu i druge preduslove za uspješno funkcioniranje odgojno-obrazovnog sistema u Federaciji BiH. U takvom sistemu moguće su pojave različitih oblika

diskriminacije po nacionalnoj, vjerskoj, socijalnoj i drugoj osnovi. Učenici često ističu potrebu značaja jednakopravnosti u školi što ukazuje da su različiti oblici diskriminacije u školi prisutni.

- "Nastavnici trebaju da nas saslušaju. Da gledaju sve učenike ravno i da imaju iste odnose prema svim učenicima.» *(Ahmedina, 14 godina, Zenica);*
- « Ne ponižavajte učenike.» *(Eldin, 11 godina, Mostar);*
- Nastavnici treba da uključe sve učenike, jer neki učenici imaju želju da nauče. I zato molim nastavnike da vole sve učenike.» *(Kenan, 13 godina, Zenica)*

Stoga je prijedlog Odbora da se oblast osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja uredi na nivou države i u skladu s tim, formiraju državne institucije. Na ovaj način bi se osigurao opšti interes društva, njegova usaglašenost sa savremenim sistemima obrazovanja evropskih zemalja, te osigurala posebnost svake regije, lokalne zajednice, škole i učenika i roditelja.

Uz konstataciju da su nastavni planovi i programi u osnovnom i srednjem obrazovanju preobimni, predlaže se rasterećenje nastavnih sadržaja. Poštujući princip zadovoljavanja prava svakog djeteta na obrazovanje, potrebno je na nivou kantona propisima osigurati, gdje je to moguće, cjelovitu nastavu na maternjem jeziku, ili nastavu iz nacionalne grupe predmeta, za djecu koja su u manjini na prostoru škole, odnosno opštine.

Zbog lošeg položaja obrazovanja, osjeća se potreba da se na nivou Federacije formira fond kojim bi se materijalno potpomogli kantoni u kojima, zbog nedostatka sredstava, standard prosvjetnih radnika je veoma nizak, pa je uzrokovao obustave rada u osnovnim i srednjim školama.

Odbor Parlamenta Federacije BiH također je potcrtao činjenicu da se u mješovitim kantonima (Hercegovačko-neretvanski, Kanton 10 i Srednjobosanski kanton) nastava izvodi po različitim nastavnim planovima i programima na bosanskom i hrvatskom jeziku, a u Kantonu 10 i po srpskom NPP. Još uvijek na području Stoca djeca jedne nacionalnosti pohađaju nastavu dopodne, a druga poslijepodne, ali tenzije među učenicima nisu tako očite, tako da se postepeno i smiruju. Nastavni planovi i programi su odobreni od kantonalnih nadležnih ministarstava, što znači da je njihova primjena legalna. Kantonalni ministar donosi rješenje o upotrebi NPP, u skladu sa nadležnostima koje su utvrđene Ustavom i kantonalnim propisima.

U Srednjobosanskom kantonu nastava se izvodi na bosanskom i hrvatskom jeziku, prema dva nastavna plana i programa. Upis učenika je vršen prema željama roditelja. Trenutno u Kantonu u 14 škola se radi po principu «dvije škole pod jednim krovom». Problema ima dosta i potrebno je vrijeme da bi se razriješili. Upliv politike je značajan. Istican je problem prostora, opremljenosti škola, nedostatka školskih igrališta, fiskulturnih sala i dr.

U Tuzlanskom kantonu u primjeni je jedinstven NPP, a prema potrebi nastava se organizuje i na hrvatskom jeziku i srpskom jeziku (94,3% je bošnjačke djece, 3,3 % hrvatske djece i 0,5% srpske djece i Roma 1%).

U Posavskom kantonu nastava se izvodi na hrvatskom jeziku. Roditelji djece bošnjačke nacionalnosti (gdje u pojedinim školama njihov broj iznosi i do 50%) zahtijevali su da se nastava organizuje i na bosanskom jeziku.

Na području Unsko-sanskog kantona, nastava se izvodi na bosanskom jeziku. Za djecu u graničnom području prema Hrvatskoj, organizuje se nastava na hrvatskom jeziku, ali po jedinstvenom NPP kao i za bošnjačku djecu. Za djecu srpske nacionalnosti nastava se organizuje po NPP RS. Istaknuto je teško stanje u Opštini Bužim, jer su školski objekti u ruševnom stanju, prostor, učila nedostaju. Nedostaju sredstva za

obnovu škola.

Članovi Odbora su jednoglasno zaključili da je potrebno štampati udžbenike na sva tri jezika što bi obezbijedilo ravnopravnost u organizaciji nastave svoj djeci. Stanje u pogledu zadovoljavanja potreba djece za organizacijom nastave na maternjem jeziku sada je bolje.

Srednjoškolsko obrazovanje – povećati dostupnost stručnog obrazovanja i obrazovanja u skladu s potrebama tržišta rada

U školskoj 2005./06. godini srednjoškolsko obrazovanje u Federaciji BiH realizuje se u 208 srednjih škola sa 110.175 učenika i 7.907 nastavnika. (70)

Opšte srednjoškolsko obrazovanje (gimnazije), za sada podliježe pojedinačnim promjenama koje se provode u kantonima, zavisno od zakonskih propisa. Uvedeni su razni oblici izborne nastave (treći i četvrti razred), u nekim školama eksterna matura (Tuzlanski kanton, a pripreme vrši i Kanton Sarajevo), te uvođenje međunarodne mature. Kvalitet nastavnog procesa ima pozitivan trend, što omogućava učenicima uspješan nastavak obrazovanja na visokoškolskim ustanovama, koje su započele organizaciju nastave prema Bolonjskom procesu.

Reforma srednjoškolskog stručnog obrazovanja, u odnosu na prethodni izvještaj, zabilježila je određene pomake. Usvojena je Klasifikacija zanimanja za srednje stručno obrazovanje na nivou Federacije BiH, a i RS. Klasifikacija zanimanja obuhvata 13 porodica za 100 stručnih zanimanja. U toku je izrada Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, a tekst zakona upućen je u parlamentarnu proceduru Parlamenta Bosne i Hercegovine. Prema novim zanimanjima, u toku je izrada nastavnih planova i programa za 22 zanimanja. Stručnu i materijalno-finansijsku pomoć procesu reforme stručnog obrazovanja pruža Evropska unija, kroz projekte EU -Vet. Zabilježeno je i angažovanje i GTZ (Njemačko društvo za tehničku pomoć), koje učestvuje u izradi nastavnog plana i programa i opremanju stručnih škola.

Kao pomoć svršenim osnovcima da dobiju sve informacije za izbor profesije, urađen je Vodič kroz zanimanja, prema novoustrojenoj Klasifikaciji zanimanja. Uz to, mnoge škole u namjeri da privuku što veći broj učenika snimale su kasete kojim su promovisale zanimanja koja se izučavaju u njihovoj školi.

Ono što treba istaći je to da se ni u Federaciji BiH, a ni u Republici Srpskoj još nisu stekli uslovi (pravne, kadrovske i materijalne pretpostavke), da se stručno obrazovanje reformiše u skladu sa novom Klasifikacijom zanimanja i da bude primjenljivo u svim srednjim stručnim i tehničkim školama na prostoru Bosne i Hercegovine.

Osnovno i srednje obrazovanje u RS

Kao što smo nekoliko puta spomenuli, osnovno obrazovanje je obavezno za svu djecu. Komentari u našim dosadašnjim izvještajima, a ni u ovom izvještaju se situacija nije mnogo promijenila, govore u prilog činjenici da iako je obavezno, čak ni osnovno obrazovanje nije do kraja dostupno svoj djeci. Razloge smo takođe navodili (udaljenost škola i prijevoz učenika, materijalna sredstva potrebna za školovanje djeteta, različite obrazovne potrebe djece itd). Što se tiče dostupnosti višeg obrazovanja, srednje, više i visoko obrazovanje je dostupno svim učenicima ukoliko zadovolje na kvalifikacionim ispitima prilikom upisa i ukoliko postoje materijalne mogućnosti za nastavak školovanja, jer više i visoke škole nalaze se uglavnom u većim gradskim centrima i mladi iz ruralnih sredina često su time ograničeni kada se radi o nastavku njihovog školovanja poslije osnovne škole. Većina srednjih škola ne naplaćuje školarinu, osim nekih privatnih, ali su roditelji obavezni da u većini srednjih škola za svaki razred uplaćuju sredstva za

(70). Federalni zavod za statistiku početak 2005/06. godina)

"održavanje škole" koja se uglavnom kreću oko 50 KM za učenika, na početku svake školske godine. Udžbenici i ostali materijali potrebni za odabranu školu, domovi, internati i prijevoz također se plaćaju. Postoje i neke olakšice za pojedine ranjive grupe djece kao i opštinske stipendije, ali one nisu dovoljne da se srednje obrazovanje učini dostupnim baš svakom djetetu. Ali i pored toga možemo reći da velika većina djece koja završi osnovno školovanje nastavlja obrazovanje u nekoj od srednjih škola.

U Republici Srpskoj nema sistematskog informisanja za srednjoškolce, dok se za buduće studente u Republici Srpskoj izdaje vodič. Neke srednje škole imaju svoje web-stranice putem kojih se djeca i roditelji mogu upoznati s programom i radom određene srednje škole, ali one su još rijetke. Aktivnosti koje su usmjerene na profesionalnu orijentaciju još uvijek su na skoro nepostojećem nivou u Republici Srpskoj. Razlog za ovo tražimo u nedostatku stručnog kadra koji bi se bavio ovim aktivnostima, naime, psiholozi nisu obavezan kadar u osnovnim i srednjim školama te ih zbog toga ima vrlo malo i u opštoj neinformisanosti roditelja i djece o tome šta bi ovakva usluga mogla značiti u odabiru budućeg zanimanja. Srednje obrazovanje nije obavezno, ali postoje tendencije da se i u ovom pravcu razmišlja drugačije. Naime, u Banjoj Luci je u toku septembra i oktobra provedena kampanja prikupljanja potpisa građana za obavezno i besplatno srednje obrazovanje. Ovu inicijativu su pokrenuli sami roditelji. U budžetu Republike Srpske za 2006. godinu predviđeno je ukupno 1,098,600,000 KM, a za osnovno obrazovanje izdvaja se 114,518,062 KM ili oko 10,4 % budžeta. Ovaj procenat je otprilike isti kao i prošle godine (prošle godine je bio nešto manji, a bio je nešto manji i budžet). Za srednje obrazovanje iz budžeta RS izdvojeno je za 2006. godinu 46 935,334 KM. ili 4.27% budžeta, otprilike isti procenat kao i prošle godine. Ovaj iznos sredstava koji se dodjeljuje školama predstavlja samo dio budžeta srednjih škola, on je dopunjen sredstvima iz opštinskih budžeta, ali mi nemamo objedinjenog podataka o visini iznosa koji opštine izdvajaju za srednje obrazovanje.

Iz komentara zaposlenih u školama, školskog menadžmenta, roditelja i djece saznajemo da su budžeti osnovnih i srednjih škola nedovoljni za ostvarivanje postavljenih ciljeva i zadataka ovih ustanova. Na početku 2005./2006. školske godine devetogodišnju osnovnu školu upisalo je 119 405 učenika, (od toga 58 070 učenika ženskog pola). Nastavu je u istom periodu izvodilo 7659 nastavnika. Devetogodišnje osnovno obrazovanje uvedeno je u osnovne škole u RS 2004. godine po Zakonu o osnovnoj školi. Nastava se po ovom programu organizuje po trijadama i uvedena je istovremeno na čitavoj teritoriji RS 2004. godine.

Što se tiče srednjih škola, u RS je na početku školske 2005./2006. godine radila 91 srednja škola koju je pohađalo 50 754 učenika, od tog broja 25 419 bile su učenice. U nastavi je ukupno angažovano 3083 nastavnika(71). Sve srednje škole dijele se na dvije osnovne skupine. U školama za stručno obrazovanje nastava se izvodi uglavnom na klasičan način, ovdje se reforma obrazovanja generalno manje osjeti. Učenici priželjkuju više praktičnog rada koji će ih bolje pripremiti za buduće zanimanje, posebno u srednjim školama proizvodnog, tehničkog i uslužnog tipa. Zbog toga je potrebno stalno raditi na modernizaciji nastavnih pristupa i metoda koji bi više uključivali praktične zahtjeve zanimanja i bolju pripremljenost srednjoškolaca za savremeni privredni i društveni život zajednice. Veliki problem predstavlja i nedostatak bilo kakve analize tržišta rada koja bi bila predočena učenicima pred upis u srednje škole i pružila im neophodne informacije o tome šta mogu očekivati nakon završene srednje škole.

Efikasnost školovanja i broj djece koja napuštaju školu, mjere koje se preduzimaju - Nepismenost stanovništva – da li se preduzimaju neke mjere?

Analize kantonalnih ministarstava koje se tiču prolaznosti u osnovnom obrazovanju

(71). Srednje obrazovanje, Statistički bilten br. 5, Republički zavod za statistiku, Banja Luka, 2006. godine

govore da je ona visoka – oko 99 do 100%. Prolaznost u srednjim školama je od 75 do 80%. Osipanje učenika je zanemarivo u osnovnoj školi do četvrtog razreda osnovne škole. Javlja se u višim razredima osnovne škole u određenim područjima, najčešće ruralnim, dok je znatno veća u srednjim školama. Ne raspolažemo sumarnim podacima za nivo Federacije BiH. Ministarstvo obrazovanja Kantona Sarajevo vršilo je analizu kretanja učenika osnovnih i srednjih škola. Utvrđeno je da je 1.508 ili 2,43% učenika mijenjalo školu iz različitih razloga i to 399 učenika koji su izgubili pravo školovanja, 643 učenika koji su se ispisali iz škole, 148 učenika koji su napustili školu, 271 učenik koji se upisao u novu školu i 47 učenika koji su isključeni iz škole.

Pozitivno je to što od 37 srednjih škola u KS, 13 škola nema učenika koji su zbog navedenih razloga napustili školu.

Vladine institucije još uvijek ne preduzimaju organizovane aktivnosti na edukaciji djece koja su napustila školovanje, niti na opismenjavanju nepismenih osoba. I u ovoj oblasti prednjače nevladine organizacije. Tako već nekoliko godina u Unsko-sanskom i Srednjobosanskom kantonu Save the Children Norway realizuje projekat edukacije osnovnoškolaca koji su napustili školu, a u Kantonu Sarajevo aktivnost „Budi moj prijatelj" provodi s Romima.

Što se tiče napuštanja obrazovnog procesa u Republici Srpskoj, nemamo precizne podatke koliko djece je upisano, a koliko završava u okviru pojedine generacije, te je teško pratiti ovu pojavu. Činjenica je da je nešto veće osipanje djece iz srednje škole prije dobijene diplome, nego iz osnovne i da se ova pojava češće sreće u populaciji djece Roma. Kako je ovaj problem prisutan, NVO i zvanične institucije preduzimaju aktivnosti da se romskoj djeci pomogne da ostanu do kraja u redovnom procesu obrazovanja. Ipak, prema zvaničnoj statistici, ova pojava nije problematična. To se vidi i na primjeru školske 2004./05. kada je 9. razred upisalo 14 324 učenika u RS, a u školskoj 2005./06. njih 14 323 je upisalo prvi razred srednje škole.

Da li postoje odgovarajući prostori za odmor, slobodno vrijeme, igru, rekreaciju i kulturne aktivnosti?

Zakonskim propisima u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj regulisano je pitanje organizovanja slobodnih aktivnosti učenika. Pod ovim aktivnostima se podrazumijevaju izleti, ekskurzije, kampovanja, društveno koristan rad i sl. Ove aktivnosti se organizuju na dobrovoljnoj osnovi, učenici u njima učestvuju po vlastitoj odluci.

U osnovnim školama u nedjeljni broj časova ulaze i časovi dodatne i dopunske nastave i vannastavne aktivnosti. Iako je u pravilnicima o prostorima za rad iz 1993. godine za vannastavne aktivnosti naznačeno da otvoreni prostor po učeniku iznosi 25-30 metara kvadratnih za osnovne škole, i škole nisu mogle biti otvorene ukoliko ovakvi uslovi nisu bili ispunjeni, to ipak ne znači da su ovi prostori dostupni djeci u svako doba ili kad je vrijeme školskih raspusta. Ovi vanjski prostori često su nesigurni za igru, jer nemaju osvjetljenje, ograde, ili ih koriste lokalne grupe mladih rizičnog ponašanja.

Ono što je još i danas problem, i to problem koji će se teško riješiti, jesu prostori koji su prije rata namjenski građeni za djecu i omladinu (igrališta, domovi i sl.), a poslije su prešli u privatno vlasništvo i još nisu vraćeni svojoj prvobitnoj namjeni. Još uvijek nema finansijske podrške i dovoljno organizovanog rada s djecom i mladima u slobodnom vremenu. Učenici osnovnih škola se žale da škole ne rade ništa na organizovanju života djece u slobodnom vremenu i, što je takođe loše, ne dozvoljavaju da učenici koriste školske prostore i igrališta u slobodnom vremenu. Neke grupe djece su već pokrenule lokalne akcije da uz pomoć škole i gradskih vlasti urede školska dvorišta tako da postanu sigurna mjesta za igru, a imaju namjeru da se takva mjesta organizuju

i u cijeloj lokalnoj zajednici (npr. u okviru projekta «Izgradnja kapaciteta djece i mladih, zvaničnika i NVO-a za učešće u monitoringu implementacije dječijih prava», koji se realizuje u partnerstvu UNICEF-a i organizacija "Zdravo da ste", "Naša djeca", "Svjetionik" i "Budimo aktivni").

Škole su nedostatkom materijalnih sredstava limitirane u organizaciji vannastavnih aktivnosti, iako postoji svijest o potrebi organizovanog rada s djecom i mladima u njihovo slobodno vrijeme. Uspješno organizovane vannastavne aktivnosti i dalje se najčešće svode na entuzijazam pojedinaca, nastavnika koji, uprkos svemu, rade uspješno sa učenicima. U ranijim izvještajima podrobno smo opisali potrebu i pozitivne efekte organizovanih slobodnih aktivnosti za djecu i mlade kao preventive različitim oblicima devijantnog ponašanja i u isto vrijeme put za potpuniji i svestraniji dječiji razvoj.

Potrebno je domove za mlade koji su građeni u više mjesta u BiH vratiti njihovoj izvornoj namjeni, a kako ovo ide teško, neke od zajednica, npr. Banja Luka, odlučuju se za adaptaciju nekih drugih prostora koje će mladi koristiti. Iznosi koji se u opštinskim budžetima izdvajaju za ove namjene zanemarljivo su mali i ne uspijevaju ni približno da odgovore postojećim potrebama.

Resurs koji se nudi u okviru nevladinih organizacija i udruženja za djecu i mlade je takođe nedovoljan da obezbijedi sve ono što je djeci potrebno da bi na smislen, koristan i kreativan način ispunili svoje slobodno vrijeme.

Tokom 2006. godine Fond dječije zaštite RS organizovao je besplatno ljetovanje za 1454 djece u mjestu Kumbor na crnogorskom primorju. Ljetovanje je trajalo deset dana. Na realizaciji programa ljetovanja bila su angažovana 262 profesionalca.

- «.....prvo da se napravi igralište, tj. sportski teren da bi djeca tu provodila slobodno vrijeme, da ne hodaju po ulici.» *(Eldin, 12 godina, Goražde);*
- «....u našem gradu fali dječji dom i mjesto gdje bi djeca provodila slobodno vrijeme, a potrebna nam je i bezbijednost.» *(Radislav, 12 godina, Srbac)*

Uloga nevladinih organizacija u reformi obrazovanja

Nevladine organizacije su već godinama aktivne u provođenju reformi u oblasti obrazovanja, u uvođenju metodologija i standarda usaglašenih sa evropskim standardima, obezbjeđujući sredstva kroz projekte finansirane od Evropske unije i drugih međunarodnih organizacija CIVITAS - oko uvođenja predmeta „Demokratija i ljudska prava" u sve osnovne i srednje škole i obuku nastavnika „Duga"; "Svjetlo" - na jačanju stručnih kapaciteta nastavnika, radnika u socijalnim, zdravstvenim i opštinskim službama uključivanja djece s posebnim potrebama u redovan obrazovni sistem; Odjel za obrazovanje Misije OSCE-a, Schuler Helfen Leben, Omladinski centar Gornji Vakuf/Uskoplje, OŠ Posušje i Čitluk - na razvoju mehanizama za veće uključivanje učenika u vijeća/savjete učenika; NVO „Step BY Step" radi na kontinuiranom stručnom usavršavanju nastavnika, modernizaciji i podizanju kvaliteta nastavne prakse; Fond otvoreno društvo BiH implementira programe usmjerene na razvoj obrazovne politike, profesionalnu obuku i usavršavanje nastavnika; „Obrazovanje gradi BiH" i "Ikre" - stipendiranje učenika slabijeg materijalnog stanja i djece bez roditelja; Naša djeca Sarajevo i Zenica, Budimo aktivni, Forum mladih, Sunce - edukacija nastavnika i učenika o Konvenciji o pravima djeteta; Djeca monitori prava djeteta – participacija učenika u školi, aktivizam učenika i osnaživanje učenika. Da bi ove aktivnosti imale stvarnog djelovanja u procesu reforme, potrebno je utvrditi mehanizme za saradnju i dijalog između nevladinih organizacija i institucija vlasti - ministarstava i pedagoške službe.

Republika Srpska

Osim slobodnog vremena, NVO su u ovom izvještajnom periodu, pod inicijativom Step by Step-a pokušale da sistematizuju i ponude obrazovnim institucijama resurse za edukaciju nastavnika, školskog menadžmenta i ostalih u obrazovnom procesu. Kao rezultat nastao je katalog, koji još nije završen, ali do sada obuhvata ponudu organizacija "Interaktivne otvorene škole", Genesis, Amica Educa, Zdravo da ste, Duga i Step by Step. Ove organizacije nude obuku iz oblasti demokratskog razvoja škole, interaktivne nastave, interkulturalne nastave, projektne nastave, inkluzije, ekologije, mina, rodne jednakosti, art terapije, ličnog razvoja i prevencije stresa, sagorijevanja, svjetske religije, prava djeteta, formiranja, integracije i funkcioniranja grupa, prevencije anksioznosti kod djece, metodologije usmjerene na dijete, čitanjem i pisanjem do kritičnog mišljenja, unapređenja djelotvornosti škola, obrazovanja za društvenu pravdu, obuke za rad s roditeljima, realizacije istraživanja u obrazovanju i dr.

Ovaj katalog još nije završen, ali ima tendenciju da sabere sve resurse nevladinog sektora koji mogu da stoje na raspolaganju obrazovnom sistemu u naporima za realizaciju reforme i unapređenje rada s djecom. Katalog će biti dostavljen odgovornim institucijama kako bi mogao biti proslijeđen školama na uvid, a škole i školski kolektivi bi mogli da biraju edukacije po potrebi.

Nevladine organizacije su takođe vrlo aktivne i u pružanju pomoći djeci sa onesposobljenjima, u formi neformalnog obrazovanja, slobodnih aktivnosti, dodatne pomoći njihovim roditeljima i porodicama, zagovaranja za ostvarenje prava na obrazovanje i ostalih prava, predškolsko obrazovanje itd. Ove nevladine organizacije su postigle značajne uspjehe.

Nevladine organizacije su takođe veoma aktivne u organizaciji aktivnosti koje se tiču slobodnog vremena i kulturnih aktivnosti za djecu. Ove aktivnosti se organizuju kroz omladinske centre ili klubove, saradnju sa školama, volonterske akcije, organizaciju događaja i kulturnih manifestacija i sl. Neke organizacije su posebno usmjerene na organizaciju ovih aktivnosti za posebno ranjive grupe djece (npr. kamp za djecu Rome, organizacija predavanja o istoriji Roma i sl.).

Edukacija djece u pogledu ostvarivanja njihovih prava u školi i lokalnoj zajednici - Vijeće/Savjet učenika

Zakonima iz oblasti osnovnog i srednjeg obrazovanja i u Federaciji BiH i u RS propisano je da svaka škola formira vijeće učenika čiji je cilj:

- *predstavljanje stavova i interesa učenika u školskom odboru,*
- *angažovanje učenika u radu škole,*
- *inoformisanje školskog odbora o svojim stavovima kada ocijeni da je to potrebno i kada se pitanja odnose na rad i upravljanje školom,*
- *promoviranje interesa škole u lokalnoj zajednici na čijem području se škola nalazi.*

Način i procedura osnivanja i rada vijeća/savjeta učenika utvrđuje se opštim aktima škole.

Vijeće učenika predstavlja i zastupa stavove učenika i o tome informiše direktora, odnosno nastavničko vijeće, a kada se raspravlja o realizaciji nastavnog procesa i upravljanju školom, vijeće učenika ima pravo da upozna školski odbor sa stavovima učenika. Škola će opštim aktom (pravilima škole) utvrditi način osnivanja i rad vijeća učenika.

Također, vijeće učenika će podsticati angažovanje učenika u radu sekcija, vanškolskih aktivnosti, izleta, javnih nastupa i dr.

Kantonalni zakoni iz oblasti obrazovanja utvrdili su obavezu osnivanja vijeća učenika u osnovnim i srednjim školama. Sve osnovne i srednje škole imaju vijeće učenika, ali njegove aktivnosti su različite. Da bi se pomoglo školama i učenicima da vijeće učenika ima ulogu koja mu je data zakonskim propisima, Odjel za obrazovanje Misije OSCE-a u Bosni i Hercegovini i predstavnici škola koje su bile uključene u projekat izradili su Priručnik za rad vijeća učenika srednjih škola. Priručnik – „Uključi se i ti" promovisan je u 2006. godini.

Preporuke

- Potrebno je donijeti Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini i programe predškolskog odgoja i obrazovanja na nivou entiteta, te uskladiti zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju u Republici Srpskoj i u kantonima Federacije BiH.
- Okončati proceduru i donijeti Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju u BiH i Okvirni zakon o visokoškolskom obrazovanju u BiH.
- Formirati državne institucije u skladu sa Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju i Srednjoročnom razvojnom strategijom u BiH (Agencija za nastavne planove i programe, Agencija za utvrđivanje standarda i normativa u osnovnom i srednjem obrazovanju).
- Osnovati nezavisni inspektorat i pedagoški biro.
- Sveobuhvatna reforma obrazovnog sistema ima svoju cijenu i nije moguća bez dodatnih sredstava.
- Bosna i Hercegovina, sa svoje strane, treba obezbijediti potrebna sredstva, kadrovski ojačati institucije i usredsrediti ih na prioritete.

8

Posebne mjere zaštite

Djeca izbjeglice

Da li se ulažu napori za realizaciju povratka izbjegličke i raseljene djece i njihovih roditelja?

U 2005. godini usvojen je Zakon o raseljenim osobama i povratnicima u Federaciji BiH i izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine i usklađen s državnim zakonom. Ovim zakonom dodatno se stimulira povratak i obezbijeđeno je pravo povratnika da u roku od 6 mjeseci apliciraju za rekonstrukciju kuće.

U 2006. godini završen je proces Revizije statusa raseljenih osoba u Bosni i Hercegovini. Re-registracijom je utvrđeno brojno stanje raseljenih osoba u Bosni i Hercegovini.

Entitet	Broj porodica	Broj osoba	Broj djece do 15. g
Federacija BiH	20.370	58.616	12.498 ili 21,32%
Republika Srpska	20.524	72.805	10.870 ili 14,93%
Brčko Distrikt BiH	402	1.258	198 ili 15,73%
Bosna i Hercegovina	41.296	132.679	23.566 ili 17,76%

Broj raseljenih osoba u BiH sa 31.12.2006.godine

Od 58.616 raseljenih osoba u Federaciji BiH je 12.498 ili 21,32% djece, u RS 10.870 ili 14,93% djece i u Brčko Distriktu od 1.258 raseljenih osoba je 15,73% djece do 15 godina. (72).

Kako se zadovoljavaju prava raseljene osobe u skladu sa zakonom i CRC?

Djeca dijele sudbinu svojih roditelja i često žive u veoma teškim uslovima. Jedan broj raseljenih osoba ima alternativni smještaj, drugi žive kao podstanari, dok su neki u kolektivnim centrima. U toku 2006. godine, u saradnji s međunarodnim organizacijama, u prvom planu za rješavanje bile su porodice koje žive u kolektivnim centrima.

Država još uvijek nije u mogućnosti da pitanje raseljenih osoba riješi u kratkom roku. Na nivou Bosne i Hercegovine još uvijek ima 41.296 raseljenih porodica. Imajući u vidu da su preostalim raseljenim osobama njihove kuće uglavnom totalno uništene, to podrazumijeva izgradnju kuće za svaku raseljenu porodicu. Vlada FBiH godišnje rekonstruira oko 1.000 stambenih objekata, što znači da bi povratak raseljenih porodica mogao da se završi za 20 godina.

Djeca raseljene osobe uz djecu povratnika i dalje predstavljaju najugroženiju katego-

(72). Podaci Federalnog ministarstva raseljenih osoba i izbjeglica i Ministarstva raseljenih lica RS, 31. decembar, 2006.g.

riju djece. Sva djeca raseljene osobe načelno ostvaruju svoja prava na obrazovanje i zdravstvenu zaštitu. U praksi možemo reći da se to ostvaruje zavisno od kantona/županije i materijalnih mogućnosti istih, kao i kada su u pitanju druga prava. Posebno su ugrožena djeca, raseljene osobe u ruralnim područjima, koja su daleko od škola. Opštine u pravilu ne obezbjeđuju prijevoz do škola, a i ako postoji međumjesni prijevoz, on je skup i nedostupan za izbjegličke porodice.

Od 20.524 raseljeničkih i izbjegličkih porodica u Republici Srpskoj u alternativnom smještaju žive 6.324 porodice, među njima 570 porodica živi u kolektivnom smještaju i oni su u najlošijim uslovima. Ispod egzistencijalnog minimuma nalazi se 1.590 porodica, a 410 porodica nisu u stanju da se brine o sebi(73).

Izuzetno je teška situacija djece koja se još uvijek sa svojim roditeljima nalaze u kolektivnim izbjegličkim i azilantskim centrima, čiji su smještajni kapaciteti i uslovi ispod ljudskog dostojanstva. Djeca, posebno u ruralnim sredinama, nemaju obezbijeđen prijevoz do škola. Često pješače i više od sedam kilometara (selo Branjevo – Opština Zvornik – 350 učenika), što je svakako činjenica koja itekako utiče na bezbjednost najmlađih i pohađanje nastave.

Žive u neadekvatnim uslovima, u drvenim montažnim barakama. I pored truda korisnika i zaposlenog osoblja, objekti djeluju zapušteno. Oprema je neodgovarajuća i stara. Svaka baraka ima po jednu zajedničku kuhinju i po jedno kupatilo za muškarce i žene.

Ishrana je jednolična i nedovoljna, posebno za samce koji, kao i ostali u Centru, sami sebi pripremaju obroke. Prema utvrđenim standardima, svaki pojedinac mjesečno dobije jednolično i količinski skromno sledovanje u vrijednosti manjoj od 17 eura, plus 7,5 eura za vlastite potrebe. Djeca i dojilje dobijaju mjesečno od 5 do 7 litara mlijeka. Dnevno svaki korisnik dobije po jedan hljeb.

Šesnaest kilometara od Bijeljine, u Novom naselju kod Janje, nastanilo se oko 700 porodica, koje su formirale jedno od najvećih izbjegličkih naselja u Republici Srpskoj. Većina ovih porodica su izbjeglice i raseljena lica iz 28 opština Federacije BiH koje su odlučile da ovdje grade kuće na zemlji koju im je dodijelila Opština Bijeljina. Neki su sagradili kuće, ali 30 porodica živi u improvizovanim šupama i kontejnerima. Sve su ove porodice s velikim brojem djece, a imaju mala ili nikakva primanja. Svi su oni korisnici javne kuhinje. Školu u Novom naselju pohađa 120 učenika iz ovog izbjegličkog centra.(74)

Kako se zadovoljavaju prava raseljene djece vezana za socijalnu i profesionalnu reintegraciju?

Ne postoje programi za socijalnu i profesionalnu reintegraciju raseljene djece. Na pitanjima reintegracije raseljenih osoba najčešće rade nevladine organizacije, ti projekti su pojedinačni i predstavljaju kap u moru potreba.

Istražiti problem djece čiji roditelji traže azil u situaciji u kojoj ni roditelji ni dijete nemaju odgovarajuće dokumentacije. Da li im je obezbijeđen nesmetan pristup pravima propisanim za ovu kategoriju osoba?

U Bosni i Hercegovini postoji zakonska regulativa kojom se garantuju prava strancima u Bosni i Hercegovini u skladu s međunarodnim standardima, uključujući i pravo na azil. Ona su utvrđena Ustavom, Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu od 2003. i Pravilnikom o azilu od 2004.

Dijete koje nije državljanin Bosne i Hercegovine uživa ista prava na brigu i zaštitu kao i djeca koja su državljani Bosne i Hercegovine.

(73). Podaci Ministarstva raseljenih lica RS, decembar, 2006.g

(74). Glas Srpske, 16.11.2006. godine

Postupci u kojima se razmatraju prava i interesi djece smatraju se hitnim. Sva djeca u smislu definicije iz Pravilnika o azilu imaju pravo na "specijalni tretman i zaštitu."

Ako postoji opravdana sumnja da se radi o žrtvi trgovine, dijete ostaje u skloništu sve dok se ne pronađe trajno rješenje.

Na zahtjev nadležnog službenika organizacijske jedinice ministarstva privremenog staratelja postavlja organ uprave nadležan za poslove socijalne zaštite u mjestu gdje se sklonište nalazi. Privremeni staratelj zastupa interese djeteta u postupku do nalaženja trajnog rješenja.

8.
Posebne
mjere
zatite

Shodno članu 35. tačke 3. Zakona, stranac kojem je iz humanitarnih razloga odobren boravak u Bosni i Hercegovini ima pravo na rad, omogućeno mu je obrazovanje, zdravstvena i socijalna zaštita pod istim uslovima kao državljanima Bosne i Hercego vine. Prema zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, oni se ne mogu proizvoljno lišiti života, ne smiju biti izloženi mučenju, okrutnom, nehumanom ili degradirajućem postupanju ili kažnjavanju.

Sektor za imigraciju i azil institucionalno je zadužen za regulisanje statusa, kretanja i boravka stranaca, dodjelu azila, zaštitu žrtava trgovine. U skladu s navedenim, ministarstvo svoje aktivnosti provodi u skladu s posebnim zakonskim propisima o zaštiti žtrava trgovine i azilanata. Ove aktivnosti provode se i u saradnji s nevladinim organizacijama koje djeluju u Bosni i Hercegovini.

U okviru ovog ministarstva u toku je formiranje imigracijske službe koja će pokrivati prostor Bosne i Hercegovine i preuzeti nadležnosti od entitetskih ministarstava unutrašnjih poslova koji su do sada djelovali u odjelu za strance.

Službenici koji su zaposleni u ovim odjelima uključeni su u edukaciju s ciljem osposobljavanja za rad s posebnim kategorijama stranaca (azilanti, ilegalni imigranti) radi prevencije trgovine ljudima, a posebno zaštite djece.

U Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoji specijalna ustanova za prihvat tražitelja azila. Do kraja 2005. Rakovica je trebala postati isključivo azilantski centar, ali to se nije desilo. Prema podacima s kraja novembra 2005. godine, tu su smještene 133 osobe, 70 muškog i 63 ženskog spola. Među njima je 61 osoba tražilac azila, na privremenom prihvatu 60 i 12 osoba sa izbjegličkim statusom. Status većine osoba na privremenom prihvatu traje već sedam godina, a odlukom Vijeća ministara, privremeni prihvat im je produžen do 30.06.2006. godine. Dolaze iz različitih zemalja: SCG, Makedonije, Bangladeša, Tunisa, Obale Slonovače, Moldavije i Etiopije.

Kada su u pitanju djeca, mogu se registrovati povrede Konvencije o pravima djeteta, tj. nepostupanja u najboljem interesu djeteta. Posjetom kampu u Rakovici Helsinški komitet uočio je neadekvatnost uslova života. Iako imaju pristup obrazovnim institucijama, te najveći broj njih pohađa školu i ima obezbijeđen prijevoz do školskog objekta, djeca iz rakovičkog kampa žive u montažnim objektima, sa zajedničkim kupatilima, gdje je ostvarivanje prava na privatnost djeteta i pravilan razvoj dječije ličnosti uveliko ometeno. Igraona za djecu predškolskog uzrasta organizovana je u kontejneru površine manje od 10 m², memljivom i prljavom, bez vode i toaleta. Socijalna radnica također boravi i radi, uglavnom sa ženama, u jednom takvom kontejneru(75).

Djeca izbjeglice iz drugih zemalja u Federaciji BiH smještena su u azilantskim centrima Hadžići, Salakovac kod Mostara i Bosanski Petrovac. Prema njima se primjenjuje Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH i Porodični zakon F BiH.

Sektor za imigracije i azil vodi brigu o smještaju i drugim uslovima života u centrima i ostvarivanju prava na školovanje i zdravstvenu zaštitu djece, bez obzira da li je roditelju odobren statusu ili ne. Za iste je obezbijeđeno pohađanje škole. Moramo istaći da su za djecu uslovi života veoma teški, djeca nisu integrisana u zajednicu. Povremeni projekti nevladinih organizacija nedovoljni su i ne mogu bitnije pozitivno uticati na razvoj djeteta.

(75). Izvještaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini

U narednom periodu planira se izgradnja Azilantskog centra sa svim potrebnim sadržajima za kvalitetniji i humaniji život.

Preporuke

- Obezbijediti uslove za raspuštanje kolektivnih centara i osigurati uslove za povratak raseljenih osoba.
- Dok se to ne desi, obezbijediti djeci sva prava koja im pripadaju.
- Država treba da obezbijedi programe reintegracije djece raseljenih roditelja, dok se ne steknu uslovi za njihov povratak.
- Obezbijediti uslove za ostvarenje prava djece azilanata u skladu sa zakonom.

9

Djeca u oružanom sukobu

Odlukama Parlamenata Federacije BiH i Republike Srpske poslovi odbrane preneseni su iz nadležnosti entiteta u nadležnost države Bosne i Hercegovine, a takođe su donesene i odluke o moratoriju na upućivanje regruta na odsluženje vojnog roka na neodređeno vrijeme. Reformom odbrane u Bosni i Hercegovini ukinuta su ministarstava odbrane na nivou entiteta i stvoreno je jedinstveno Ministarstvo odbrane na nivou države Bosne i Hercegovine, stvorene su profesionalne oružane snage što je dovelo do ukidanja služenja vojnog roka, te je prestala potreba za praćenje primjene načela "prigovor savjesti".

Da li se provodi edukacija i kampanja za podizanje svijesti o minama?

U pogledu podizanja svijesti o opasnostima od neeksplodiranih minsko-eksplozivnih sredstava, kroz obrazovni proces u osnovnim školama i dalje se provodi projekat "Svijest o minama", a intenzivirana je i javna kampanja putem medija čiji je cilj podizanje svijesti građana, a prvenstveno djece, kao najugroženije kategorije(76) o opasnostima od mina.

Mladi u borbi protiv mina – NVO Borba protiv mina Prenj, provela je projekat „Sigurnije sutra" – od drugog do osmog razreda pomoću lutkarskih predstava učenici su educirani o opasnosti od mina. Američka privredna komora donirala je 163.268 KM Centru za uklanjanje mina, a sredstva su prikupljena na „Noći 1.000 večera". Nevladina organizacija «Genesis» iz Banje Luke je u ovoj godini održala lutkarske predstave u 150 osnovnih škola, za učenike nižih razreda, koje obrađuju teme iz ekologije, a upozoravaju i na opasnost od mina. Ovim programom je u 2006. godini obuhvaćeno 13.000 učenika iz zapadnog dijela RS i Unsko-sanskog kantona.

Kako se provode programi deminiranja i da li se provodi podrška kroz psihološku i socijalnu pomoć djeci koja su nastradala od mina ili trpe druge posljedice oružanog sukoba?

Na prostoru Bosne i Hercegvoine i dalje je prisutan problem velikog broja neidentificiranih minskih polja i obilježenih prostora zaprečenih minama koji još nisu deminirani. U 2005. godini nastavljene su aktivnosti na deminiranju, kao i implementacija „Strategije protivminskog djelovanja" koju je donijelo Ministarstvo civilnih poslova – Komisija za deminiranje.

Tokom 2006. godine završena je osma faza. Federalna Vlada je na svojoj posljednjoj sjednici razmatrala Prijedlog programa deminiranja u narednoj 2007.godini u fazi IX, koji je pripremila Federalna uprava civilne zaštite, a finansirat će se u cijelosti iz domaćih izvora. Za finansiranje ove faze iz budžeta treba osigurati 6,17 miliona KM. Timovi za uklanjanje i uništavanje neeksplodiranih ubojitih sredstava uništili su više od 225.000 komada

(76). Od ukupnog broja stradalih od mina, oko 20% žrtava su djeca.

različitog NUS-a, 17.867 protivpješadijskih i 2.789 protivtenkovskih mina. Deminiranje predstavlja veliki doprinos u stvaranju uslova za povratak izbjeglih i raseljenih osoba, te stvaranju sigurnog okruženja za djecu i građane Bosne i Hercegovine. Program deminiranja ugrožava obaveza da se za opremu prilikom uvoza uplaćuje PDV, jer humanitarni rad nije oslobođen plaćanja PDV-a.

I pored uloženih značajnih napora i sredstava, ne možemo biti zadovoljni dinamikom i ukupnim sadržajem aktivnosti na deminiranju. Svjedoci smo svakodnevnih žrtava od zaostalih mina kako u populaciji odraslih, tako i kod djece. Iz ovih razloga potrebno je uložiti dodatne napore da se poslovi deminiranja intenziviraju da bi se od mina očistila teritorija Bosne i Hercegovine.

Za sada ne postoje programi koji bi se bavili pružanjem pomoći osobama stradalim u minskim poljima, a smatramo da je za populaciju najmlađih stradalih neophodna pomoć u pogledu zdravstvenog, socijalnog, a naročito psihološkog zbrinjavanja da se posljedice ovih događaja umanje u najvećoj mogućoj mjeri.

Preporuke

- Obezbijediti programe podrške, rehabilitacije i reintegracije u zajednicu za djecu stradalu od mina.
- Obezbijediti veća izdvajanja iz Budžeta države i entiteta za programe deminiranja.
- Osloboditi plaćanja PDV-a NVO i vladine programe koji imaju humanitarni karakter.

10

Pravo djeteta na zaštitu od eksploatacije

U proteklom periodu nije bilo promjena u pogledu unapređenja zakonodavstva u oblasti zaštite djece od ekonomske eksploatacije.

Djeca koja žive na ulici, djeca Roma

I dalje je prisutna ekonomska eksploatacija djece, a posebno u porodicama sa izraženim socijalnim potrebama. Najčešći oblici ekonomske eksploatacije su: zapošljavnje maloljetnih osoba i djece izvan zakonom utvrđenih normi ("rad na crno"), navođenje na prosjačenje, angažiranje djece u vlastitom biznisu roditelja i dr. U Bosni i Hercegovini nisu uspostavljeni mehanizmi za praćenje ove pojave.

Ne postoji evidencija o radnom angažiranju djece, o broju djece koja prosjače ili koja su bila predmetom nekog drugog oblika ekonomske eksploatacije. Na osnovu raspoloživih pokazatelja, može se zaključiti da u navedenom periodu nije došlo do značajne eskalacije ove negativne pojave. Međutim, ne možemo biti zadovoljni postignutim rezultatima u ovoj oblasti jer ekonomska eksploatacija djece je i dalje prisutna, a mjere koje preduzima društvena zajednica su nedovoljne.

U Izvještaju Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima nadležne službe podnijele su 7 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka protiv 10 osoba zbog navođenja na prosjačenje maloljetnih osoba(77).

Službe za provođenje zakona su nadležnim sudovima za prekršaje podnijele 7 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka protiv 10 osoba, a zbog počinjenih prekršaja navođenja na prosjačenje maloljetnih osoba.

U Republici Srpskoj u 2005. godini evidentirana su 263 maloljetnika sklona skitnji, što je za 13,7 % više u odnosu na prethodnu godinu. U istoj godini je evidentirano 154 djece sklone prosjačenju, što je za 17% više u odnosu na prethodnu godinu(78).

U Bosni i Hercegovini ne postoje ustanove koje bi se bavile prihvatanjem i osiguranjem smještaja za djecu koja su žrtve ekonomske eksploatacije, a posebno prosjačenja. Za sada je jedini način staranja o ovoj djeci putem centra za socijalni rad i određenog broja NVO-a koje se bave pružanjem pomoći na zbrinjavanju ovih kategorija djece.

Mjere koje država preduzima za sprečavanje i eliminaciju ekonomske eksploatacije djece

Vijeće Roma Bosne i Hercegovine je organizovalo konferenciju «Romi i trgovina ljudima: prosjačenje i eksploatacija djece» na kojoj su se pokušali identifikovati uzroci problema prosjačenja, s posebnim akcentom na eksploataciju djece i mjere koje se trebaju preduzeti za sprečavanje ovih pojava.

(77). Izvještaj Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima za 2006.g., Sarajevo,2006.g.

(78). Statistika socijalne zaštite, br. 3, Republički zavod za statistiku, 2006.

Zaključak ove konferencije je da se mjere i aktivnosti za borbu protiv trgovine Romima uvrsti u Operativni plan za borbu protiv trgovine ljudima za 2006. godnu, te druge akcione planove u sklopu „Strategije za rješavanje problema Roma u Bosni i Hercegovini".

Država nije uspostavila evidenciju djece koja su eksploatirana, inspekcijske službe nedovoljno su posvećene ovom problemu, nema institucija za smještaj djece ulice, niti preventivnih programa.

Preporuke

- Ustanoviti evidenciju djece/roditelja čija djeca rade na ulici, djece koja su eksploatisana i u saradnji s nadležnim službama obezbijediti provođenje mjera u skladu sa zakonom (prevencija i resocijalizacija).

11

Djeca u sistemu maloljetničkog pravosuđa

U 2006. godini je usvojena Strategija borbe protiv maloljetničke delikvencije u Bosni i Hercegovini

«Cilj ovog strateškog dokumenta jeste da se u Bosni i Hercegovini u narednih pet godina na osnovu pristupa koji u većoj mjeri uvažava prava djeteta u sukobu sa zakonom unaprijedi rad u oblasti maloljetničkog prijestupništva dovodeći ga u što je moguće veći sklad s međunarodnim standardima za ovu oblast. Pri tome bi savremeni koncepti poimanja šta je to odgovarajući odgovor društva na kriminalitet mladih trebali biti široko prihvaćeni u javnosti, a operativno provođenje strategije trebalo bi uzeti u obzir razvojne mogućnosti na državnom, entitetskom i lokalnom nivou.»(79)

U 2005. godini u Federaciji BiH nije bilo promjena u pogledu postojećeg zakonodavstva koje reguliše oblast maloljetničkog pravosuđa. Naime, u ranijim izvještajima je konstatovano da je donošenjem novog Krivičnog zakona (KZ) BiH i Zakona o krivičnom postupku (ZKP) BiH, kao i KZ u FBiH i ZKP u FBiH, uspostavljen poseban sistem zaštite maloljetnika u postupku pred sudom. Vidljivo je da donošenje zakona samo po sebi ne znači mnogo, ako se ne donesu podzakonski akti i obezbijede uslovi za primjenu zakona.

Mlađi maloljetnici	2004. godina	2005. godina
Mlađi maloljetnici - ukupno	53	69
Sudski ukor	4	-
Upućivanje u disciplinski centar za maloljetnike	-	-
Pojačan nadzor roitelja/staratelja	26	42
Pojačan nadzor u drugoj porodici	1	-
Pojačan nadzor od organa starateljstva	19	22
Upućivanje u odgojnu ustanovu	3	5
Stariji maloljetnici	105	164
Maloljetnički zatvor od 1 do 10 godina	3	4
Odgojne mjere	102	162
Sudski ukor	6	-
Upućivanje u disciplinksi centar za maloljetnike	2	5
Pojačan nadzor roditelja/staratelja	50	98
Pojačan nadzor u drugoj porodici	-	6
Pojačan nadzor organa starateljstva	38	44
Upućivanje u odgojnu ustanovu	6	8
Upućivanje u ustanovu za invalidne maloljetnike	-	1
Ukupno	158	233

Tabela 15. Struktura krivičnih sankcija izrečenih maloljetnicima u F BiH

(79). Nacrt strategije „Djeca u sukobu sa zakonom"

Društvo još uvijek nije našlo rješenje za sve veći broj mladih osoba koje su bez nadzora na ulici, koje čine veća i manja krivična djela i koje zbog neadekvatne reakcije institucija sistema postaju izgubljene i onemogućene da se integrišu u društvo.

U Federaciji BiH nisu uspostavljeni posebni sudovi za maloljetnike, već se u okviru postojećih sudova određuju posebne sudije koji vode postupke u predmetima maloljetničkih prijestupnika. Statistički podaci o osuđenim maloljetnim osobama za krivična djela prema izrečenim sankcijama u 2005. godini ukazuju da je nivo maloljetničke delikvencije u porastu. Naročito je značajno povećanje kaznenih mjera prema starijim maloljetnicima. Kod mlađih maloljetnika preovladava povećanje mjere pojačanog nadzora roditelja/staratelja za 39%, a kod starijih maloljetnika za 32% povećan je broj mjera, a najveće povećanje primjetno je kod odgojnih mjera – 37% i kod mjere pojačanog nadzora roditelja/staratelja za 30%.

Maloljetnici	2004. godina	trend
Sudski ukor	137	+28,5%
Upućivanje u disciplinski centar za maloljetnike	3	66,7%
Pojačan nadzor roditelja/staratelja	160	-1,1%
Pojačan nadzor u drugoj porodici	3	-40%
Pojačan nadzor od organa starateljstva	161	+10%
Upućivanje u vaspitno-popravnu ustanovu	6	+50%
Upućivanje u odgojni zavod	10	+50%
Upućivanje u ustanovu za invalidne maloljetnike	-	
Maloljetnički zatvor	-	
Ukupno	480	

Tabela 16. Struktura krivičnih sankcija izrečenih maloljetnicima u RS(80)

U Bosni i Hercegovini su u ovoj godini otvorena dva centra za maloljetnike. U Kantonu Sarajevo Centar je od decembra spreman da primi prve korisnike. Ovim su se stekli uslovi za primjenu povećanog broja izrečenih mjera prema maloljetnim osobama i poboljšanje uslova za odgojno djelovanje i integraciju mladih u zajednicu.

U Banjoj Luci je 20. septembra otvoren prvi Dnevni centar za maloljetne prijestupnike. Centar će djelovati u okviru proširenih usluga Centra za socijalni rad Banja Luka i u njemu će se primjenjivati savremeni i alternativni modeli rada s djecom i maloljetnicima koji su došli u sukob za zakonom.

Da li su u praksi osobe mlađe od 18 godina u zatvorima odvojene od odraslih zatvorenika?

Kada je u pitanju izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora u Federaciji BiH, još nije osnovana kazneno-popravna ustanova zatvora za maloljetnike, već se u okviru postojećih kazneno-popravnih ustanova formiraju odjeljenja za izdržavanje kazne maloljetnika što nije dobro, jer su maloljetnici kroz kontakte sa osuđenicima izloženi raznim oblicima ugrožavanja kao i negativnim uticajima u pogledu njihove resocijalizacije. Krajem septembra 2006. godine u Banjoj Luci je otvoren prvi vaspitno-popravni zavod za maloljetnike u Bosni i Hercegovini kapaciteta 35 mjesta. Maloljetnici su raspoređeni u dvije grupe, mlađi od 14 do 16 godina i starije maloljetnike od 16 do 18 godina. Izrečena mjera suda za boravak u Zavodu ne može biti manja od godinu, ni veća od pet godina. Na taj način se ostvaruju uslovi da maloljetni zatvorenici budu odvojeni od odraslih. Do sredine jula 2006. godine na području Centra javne bezbjednosti Banjaluka više od 180 maloljetnika je prijavljeno nadležnim tužilaštvima zbog

(80). „Statistika socijalne zaštite", br. 3, Republički zavod za statistiku, 2006. god.

raznih krivičnih djela, od kojih su uglavnom u pitanju imovinski delikti - provale i krađe. I dalje ostaje problem poslije okončavanja krivičnih postupaka jer i ako dobiju kazne, nema vaspitno-popravnog doma za maloljetnike(81). A samo u Banjoj Luci, od početka godine pa do sredine novembra registrovano je 110 maloljetnih počinilaca krivičnih djela. Od toga broja 37, ili 30% ih je počinilo krivična djela u vezi s vršnjačkim nasiljem. Ta djela su:

- tjelesne povrede	-	*18 maloljetnika*
- učestvovanje u tučama	-	*11 maloljetnika*
- teške tjelesne povrede	-	*6 maloljetnika*
- nasilničko ponašanje	-	*2 maloljetnika*

Da se jasnije definišu uslovi za nadzor maloljetnih zatvorenika krivičnog postupka?

Ne postoji sistem kontrole izvršenja zatvorskih kazni za maloljetnike. Ne postoje programi prihvata maloljetnika nakon izdržavanja kaznenih mjera, zbog čega je prisutan veliki broj recidiva.

Preporuke

- Uspostaviti posebne sudove za maloljetnike.
- Obezbijediti dobru koordinaciju vladinih institucija u rješavanju pitanja maloljetničke delikvencije.
- Potrebno je donijeti izdvojene, posebne zakonske propise koji će se više naslanjati na međunarodne pravne standarde koji se tiču mladih koji su u sukobu sa zakonom.
- Potrebno je osnovati institucije i razviti mehanizme vaninstitucionalnih oblika za provođenje kaznenih mjera za maloljetnike.
- Ubrzati provođenje sudskog postupka prema maloljetnim izvršiocima krivičnih djela.
- Gdje se ne formiraju posebne institucije za maloljetnike obezbijediti odvajanje maloljetnika zatvorenika od odraslih, te obezbijediti uslove za djevojke.
- Razmotriti mogućnost osnivanja maloljetničkih sudova, kao izdvojenih odjeljenja prvostepenih sudova.
- Zakonski čvršće regulisati obavezu zapošljavanja stručnih saradnika pri sudovima.
- Osigurati primjenu zakonskih odredbi koje regulišu obavezu redovnog nadzora maloljetnika u pritvoru, ali i u zatvorskim institucijama od strane sudija.
- Obezbijediti adekvatan prihvat maloljetnika koji su izdržali kaznu kako bi se smanjio recidiv.
- Pratiti pojavu recidivizma i analizirati njegove uzroke zajedno s drugim institucijama sistema.
- Nastojati obezbijediti sredstva za rad specifične službe za maloljetničko prijestupništvo u većim gradovima i stručnjake odgovarajućeg profila za manja mjesta.
- Obezbijediti specifične obuke za policiju iz oblasti prava djeteta i komunikacije s djecom, posebno o prvom kontaktu maloljetnika s policijom.
- Organizovati obuku za osoblje svih nadležnih institucija o međunarodnim instrumentima iz oblasti maloljetničkog pravosuđa.

(81). "Glas Srpske", 19.7.2006. godine

12

Pravo na zaštitu od zloupotrebe narkotika i psihotropnih supstanci

Bosna i Hercegovina je zemlja u tranziciji, koja je prošla rat i suočava se s nizom posttraumatskih problema u društvu, koji su uzrok mnogih trauma i frustracija, naročito kod mlađe populacije. Brojna istraživanja pokazuju da ovakva područja predstavljaju zone najvišeg rizika za porast incidencije i prevalencije narkomanije. Iako je u 2005. godini inicirana izrada Strategije za borbu protiv droge u Bosni i Hercegovini i u tu svrhu je formirana radna grupa, do pisanja ovog izvještaja na ovom planu nije urađeno ništa.

Narodna skupština Republike Srpske je u decembru 2005. godine donijela «Nacionalnu strategiju borbe protiv narkomanije» (82)

Vlada Republike Srpske je 20. oktobra 2006. godine donijela Uredbu o zabrani prodaje i upotrebe alkoholnih pića na javnim mjestima osobama mlađim od 18 godina. Više od dvije godine je kako je „Zdravo da ste", Omladinski centar «Kastel» organizovao veliku kampanju za zaštitu maloljetnika i jedan od zahtjeva je bio i donošenje ovog zakona. Ovom uredbom se, u cilju provođenja preventivnih mjera na unapređenju i zaštiti zdravlja osoba mlađih od 18 godina od štetnog djelovanja alkoholnih pića, uređuje:

a) zabrana prodaje, upotrebe i poklanjanja alkoholnih pića osobama mlađim od 18 godina,

b) preventivno djelovanje obrazovnih ustanova i ostale zabrane u vezi s prodajom alkoholnih pića. (83)

U članu 6. regulisane su obaveze svih odgojno-obrazovnih ustanova (osnovnih i srednjih škola, sportskih organizacija itd.). Obavezne su staviti na vidno mjesto postere koji sadrže tekst, slike ili druge vizuelne grafikone koji ukazuju da je upotreba alkoholnih pića maloljetnicima zabranjena i obilježje štetnosti alkohola na zdravlje ljudi. Istim članom je regulisana i obaveza nadležnih institucija da uključe temu «Rizici upotrebe alkohola» u svoje programe za osnovne i srednje škole, kako bi se o ovoj temi držala predavanja i razgovaralo najmanje jednom mjesečno u toku redovne nastave. Nadzor nad provođenjem ove uredbe vrše tržišni i prosvjetni inspektor, komunalna policija i policija. U Republici Srpskoj je donesen Pravilnik o načinu i mjestu provođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i opojnih droga. (84)

U odnosu na prethodni izvještaj u Federaciji BiH nema promjena u pogledu inovacije postojećih zakona ili donošenja novih zakonskih rješenja u vezi sa opasnom i štetnom upotrebom narkotičnih droga i psihotropnih supstanci. Naime, još uvijek ne postoji organizovani sistem sveukupnog djelovanja društva u pogledu smanjenja potražnje i smanjenja snabdijevanja droga, tj. ne postoji institucionalni okvir u obliku državne strategije za smanjenje opasne i štetne upotrebe droga.

Vlada Fedracije BiH usvojila je Srategiju prevencije narkomanije i drugih ovisnosti, a od deset kantona u Federaciji BiH samo Kanton Sarajevo ima Strategiju koju je usvojila Vlada KS. Inoviran je program prevencije narkomanije, alkoholizma i drugih ovisnosti za period

(82). "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 108, 2005. godne

(83). "Službeni glasnik Republike Srpske", br.106/2006.

(84). "Službeni glasnik RS", br. 97, 6. 10. 2006

2004.-2007. godina. Vlada Kantona Sarajevo imenovala je Stručno vijeće za implementaciju kantonalnog programa prevencije narkomanije, alkoholizma i drugih ovisnosti, a Vijeće je odredilo Zavod za javno zdravstvo KS za stručnu ustanovu koja u okviru javno-zdravstvenih aktivnosti implementira već 6 godina *Program prevencije zloupotrebe droga kod školske djece i omladine Kantona Sarajevo*. U odnosu na prethodni izvještaj nije se povećao broj terapijskih zajednica za liječenje ovisnika.

U nevladinom sektoru mnoge organizacije se bave problemom zloupotrebe droga (prevencijom i radom sa samim ovisnicima). Ovom prilikom istaći ćemo "Udruženje roditelja za borbu protiv zloupotrebe droga", Sarajevo – koje radi već sedam godina i za to vrijeme 1.500 roditelja je prošlo kroz Udruženje. Rad Udruženja proširio se i na Zenicu, Maglaj, Tuzlu, a trenutno je u formiranju udruženje u Bihaću. Udruženje daje podršku roditeljima u načinima nošenja sa problemom droge, utiče na mlade ovisnike da pristanu na program detoksikacije i preventivno djeluju u školama, mjesnima zajednicama i gradovima putem organizovanih predavanja, radionica, okruglih stolova ili panel diskusija. U navedenom periodu Udruženje je uputilo 115 ovisnika u terapeutsku zajednicu, od toga 25 je pozitivno završilo program, 4 osobe su umrle, neki od njih su promijenili sredinu. U programske aktivnosti udruženja uključena su 4 volontera – bivši korisnici. Tokom 2006. godine udruženju se obratilo 380 roditelja koji nastoje da svoju djecu što prije pripreme da prihvati program odvikavanja.

Ispitati pojavnost upotrebe droga i drugih nedozvoljenih supstanci

U Federaciji BiH nema preciznih podataka o broju uživalaca narkotičnih droga i psihotropnih supstanci, jer se ovi podaci ne evidentiraju i ne prikupljaju na jednom mjestu. Poređenjem podataka o prijavljenim krivičnim djelima u vezi sa zloupotrebom droga može se konstatovati da je u 2005. godini došlo do porasta slučajeva zloupotrebe droga u odnosu na prethodne godine. Također se sa zabrinutošću može konstatirati da su evidentirani uživaoci droga sve mlađi.

U 2005. godini registrovana su 203 liječena uživaoca opojnih droga na području Kantona Sarajevo od čega su 30 ili 14,8% recidivisti, a 2 ili 1,0% višestruki recidivisti. Među liječenim uživaocima opojnih droga u ovom periodu bilo je 24 djece starosti 15-19 godina što čini 11,8% svih liječenih uživalaca opojnih droga u 2005. godini. Nažalost, i tokom 2006. godini evidentirano je više smrtnih slučajeva kao posljedica predoziranosti (2 mladića su smrtno stradala, a 2 su spašena). Također, Zavod za javno zdravstvo KS izdao je dvije brošure u okviru Programa prevencije narkomanije i drugih ovisnosti. To su Vodič za roditelje i Vodič za roditelje i nastavnike.

U 2005. godini podneseno je 698 krivičnih prijava zbog posjedovanja ili proizvodnje droge, procesuirano je 109 osoba koje trguju drogom, 60% osuda su uslovne osude, što nikako ne može da bude u funkciji prevencije. U oktobru 2006. na telefon Krivolovac prispjelo je 117 informacija, od toga za narkotike 13 dojava. (85)

Ispitivanje u Republici Srpskoj pokazalo je da je toksikomanija i toksikomansko iskustvo kod mladih evidentno:

- oko 8,4% mladih ima iskustvo s marihuanom i drugim drogama,
- oko 41,5% mladih ima običaj da se ponekad, često i stalno zabavi uz alkohol,
- oko 22,2% mladih puši cigarete. Ispitani ovisnici u 49% slučajeva prvi kontakt sa drogom ostvaruju u srednjoškolskom uzrastu, a samo u 9% slučajeva nakon stečenog punoljetstva. (86)

U Republici Srpskoj je u 2004. godini evidentirano 135 narkomana ili 18,6% više u odnosu na prethodnu godinu. U istom periodu su registrovana 53 maloljetna alkoholičara, što je za 35,4% manje nego prethodne godine. (87)

(85). Dnevnik u 22h, 08.11.2006.godine

(86). Mr Sonja Lovrić: Mladi, socijalna kontrola i stranputice, Udruženje psihologa RS, 2006. god.

(87). Statistika socijalne zaštite, br. 3, Republički zavod za statistiku, 2006. god.

Od dvadeset problema koje su procjenjivali mladi, kao veoma veliki problem u društvu i kao prvi u rangu, navode problem «droge, narkomana svuda oko nas» (Lovrić, 2006.)

Sve su češći slučajevi otkrivanja plantaža marihuane i improvizovanih laboratorija za proizvodnju sintetičkih droga. Tako je u okolini Trebinja otkriveno i uništeno osam plantaža marihuane, sa 2.653 stabljike indijske konoplje i zaplijenjene izvjesne količine heroina, hašiša i drugih opojnih droga. (88)

Da li postoje programi prevencije među mladima, centri za metadonsko liječenje, rehabilitacija u zajednicama?

Kampanja «Izaberi život, ne drogu» koju su organizovali Evropska policija i agencija za provođenje zakona u Bosni i Hercegovini organizovana je u toku godine na teritoriji čitave Bosne i Hercegovine. Završna ceremonija održana je 15. decembra pod pokroviteljstvom Predsjedništva BiH.

U Federaciji BiH realizovani su programi prevencije pod motom "Narko ne"... U toku školske godine 2005./2006. pet osnovnih i pet srednjih škola kreiralo je i implementiralo svoje projekte prevencije zloupotrebe droga po metodološkom uputstvu Zavoda za javno zdravstvo Kantona Sarajevo.

Nažalost, u svim kantonima ne postoje mjere prevencije upotrebe droga već se sporadično organizuju razne manifestacije, medijske promocije kao što je "Stop drogama", "Sportom protiv droge" itd.

Kada je u pitanju preduzimanje preventivnih mjera na zaštiti djece, valja posebno istaći mjere na zaštiti učenika u osnovnim i srednjim školama, koji su u posljednje vrijeme bivali izloženi raznim oblicima ugrožavanja, od fizičkih napada, do vršenja raznih krivičnih djela. U mnogim školskim dvorištima instalirani su video nadzorni sistemi što je značajno doprinijelo sigurnosti djece za vrijeme boravka u školi. Policija istovremeno obezbjeđuje dežurstva oko škola u vrijeme izvođenja nastave.

Dana 26. 06. 2006. obilježen je dan borbe protiv droga širom BiH, okrugli stolovi, kampanje i sl.

Omladinski centar Bijeljina realizovao je projekat "Prevencija narkomanije na području Opštine Bijeljina". Registar liječenih uživalaca opojnih droga uspostavljen je 2001. godine.

NVO-a „Viktorija" iz Banje Luke otvorila je krajem 2006. godine drugu zajednicu za liječenje narkomana. Zajednica je otvorena na Manjači u osnovnoj školi koja nije više u funkciji. U ovom entitetu trenutno rade tri zajednice za liječenje narkomana.

- «Učinite sve da naš grad bude grad bez droge i kriminala i svega onog što šteti djeci.» *(Jasmina, 12 godina, Vogošća);*
- «Željela bih da malo više pomognete u rješavanju problema u vezi droge i prostitucije.» *(Emina, 12 godina, Mostar);*

Preporuke

- Obezbijediti donošenje programa prevencije na nivou svih kantona.
- Obezbijediti dobru koordinaciju svih aktera u borbi protiv bolesti ovisnosti.
- U gradovima, naseljima i mjesnim zajednicama podržati otvaranje centara za mlade sa nizom aktivnosti (edukativni, sportski, rekreaktivni i dr.).
- Podržati rad NVO u radu sa mladima u slobodno vrijeme.

(88). Glas Srpske, 3. 11.2006.

13

Pravo na zaštitu od seksualnog iskorištavanja

Na nivou Bosne i Hercegovine od strane Vijeća ministara, a na prijedlog Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije, usvojen je Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalne migracije u BiH, te je donesen Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije u BiH za period 2005. – 2007. godina. Operativnim planom aktivnosti za 2005. godinu i Akcionim planom za borbu protiv trgovine djecom postavljena je strategija za djelovanje vladinih predstavnika u saradnji s nevladinim i međunarodnim partnerskim organizacijama u ovoj oblasti.

Uspostavljeni institucionalni okvir i resursi za rješavanje pitanja seksualnog iskorištavanja i trgovine iskorištavanja maloljetnih osoba, koji je prezentiran u prethodnom izvještaju, funkcionira u skladu sa Akcionim planom i planom podgrupe za djecu.

«Priručnik za istražitelje seksualne zloupotrebe djece» preveden je sa engleskog jezika i bit će dostavljen nadležnim policijskim i drugim organima u BiH. Namijenjen je pripremi obuke za radnike agencija za zaštitu zakona uključenih u zaštitu djece i vođenje istraga o kriminalcima koji vrše seksualnu zloupotrebu djece.

U toku 2005. godine nadležne službe u Bosni i Hercegovini su tužilaštvima dostavile ukupno 36 izvještaja protiv 59 osoba o počinjenim krivičnim djelima trgovine ljudima i krivičnim djelima u vezi s trgovinom ljudima. Službe za provođenje zakona su u 36 predmeta utvrdile postojanje osnova sumnje da su 54 osobe žrtve trgovine ljudima. Od toga:

- 15 izvještaja trgovine ljudima, BiH- sa 35 osoba i 27 žrtava,
- 10 izvještaja navođenja na prostituciju, FBiH– sa 10 osoba i 14 žrtava
- 6 izvještaja trgovine ljudima radi vršenja prostitucije, RS – sa 8 osoba i 6 žrtava
- 1 navođenje na prostituciju, Brčko D. BiH – 2 osobe i 3 žrtve
- 1 iskorištavanje djeteta radi pornografije, Brčko D.BiH – 1 osoba i 1 žrtva
- 3 član 188. KZ BiH - 3 osobe i 3 žrtve

Podnesen je i jedan izvještaj o počinjenom krivičnom djelu zapuštanja i zapostavljanja maloljetne osobe. Prijavljene su dvije osobe (roditelji) koje su prisiljavale svoje troje maloljetne djece na prosjačenje.

Službe za provođenje zakona su nadležnim sudovima za prekršaje podnijele sedam zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka protiv 10 osoba, a zbog počinjenih prekršaja navođenja na prosjačenje maloljetnih osoba.

Izrečene kazne zatvora za navedena djela su vrlo niske i često ispod zakonskog minimuma predviđenog za takvu vrstu krivičnog djela. Zabilježen je jedan slučaj izrečene kazne zatvora u trajanju od 4 godine i 6 mjeseci, koja je izrečena za počinjeno krivično djelo

posredovanja u prostituciji.

U odnosu na prethodnu 2004. godinu broj vođenih istraga za navedena krivična djela veći je za 20 u odnosu na 48 podignutih optužnica. Broj podignutih optužnica veći je za 6.

Tokom 2006. godine zabilježani su i slučajevi silovanja maloljetnih osoba, a procesuirani silovatelji osuđeni su na jednogodišnje kazne, što je žalosno, jer navedeni slučaj sadržavao je napad na osobu koja je pokušala odbraniti žrtvu sa teškim povredama branitelja. U protekloj 2006. godini zabilježeni su i slučajevi pedofilije. Stariji čovjek, javna ličnost zlostavljao je maloljetne djevojčice osnovne škole. Identificiran je slučajno, ali je zabrinjavajuće što je i policija pokušala da zataška slučaj i što je vršila pritisak na lokalni radio koji je obavijestio javnost. Centar za socijalni rad potvrdio je da su u vezi sa krivičnim djelom zlostavljanja i bludničenja obavljeni razgovori s tri djevojčice iz siromašnog sela udaljenog 5 kilometara od grada, koje su dale izjave da su zlostavljane. Nevladine organizacije još uvijek su glavni nosioci aktivnosti zbrinjavanja i rehabilitacije žrtava nasilja. Istovremeno rade na podizanju svijesti među stanovništvom, djecom i mladima, organizuju kampanje, edukaciju, radionice, razgovore, emisije – Ambasada lokalne demokratije-Sarajevo, Žena BiH-Mostar, La Strada-Mostar, Međunarodni forum solidarnosti-Gračanica, Kuća spasa-Bihać, Medica- Zenica, Vive žene Tuzla, Vaša prava-16 kancelarija...

U Republici Srpskoj svakodnevno novinski naslovi svjedoče o porastu seksualnog nasilja nad djecom. «Da su djeca sve češće žrtve seksualnog nasilja svjedoči i podatak da je u Osnovnom sudu u Doboju određen pritvor sedamdesetosmogodišnjem starcu iz Đulića kod Teslića, koji je takođe optužen zbog krivičnog djela polnog nasilja nad djetetom.»(89) U članku se navodi da je u istom sudu potvrđena optužnica protiv još jednog silovatelja maloljetne djevojčice koja je nakon silovanja i torture ostala trudna, kao i optužba još jednom odraslom muškarcu za seksualno zlostavljanje djeteta.

„U informaciji objavljenoj na web-stranici Okružnog suda u Doboju piše da je sud odredio pritvor jednom tridesetogodišnjaku i muškarcu starom 64 godine koji su osumnjičeni za polno nasilje nad djecom. U pritvoru su već 78-godišnji starac i 28-godišnji muškarac takođe zbog seksualnog zlostavljanja djece. U istom sudu je počeo postupak protiv dvojice odraslih muškaraca za isto djelo". (90)

„Okružni sud u Doboju uvažio je žalbu Okružnog tužilaštva i Nenadu Radojčiću (41) iz Jošave kod Doboja povećao kaznu zatvora sa jedne i po na tri godine zatvora, zbog toga što je počinio krivično djelo silovanja maloljetne osobe. Silovanje maloljetne osobe zaprijećeno je kaznom od tri do 15 godina zatvora." (91)

„Prema saopštenju bijeljinske policije, kriminalni inspektori su uzeli izjavu od maloljetne B.R.(15) koja je izjavila da ju je očuh silovao tokom protekle četiri godine, ali je izjavila da je u tom periodu isto to radio i njenoj starijoj sestri A.R., koja to više nije mogla podnositi i odlučila se na bjekstvo u Hrvatsku." (92) U Doboju je pokrenuta istraga protiv tri maloljetnika koji su silovali maloljetnu djevojku. (93)

„Okružni sud u Doboju juče je odredio jednomjesečni pritvor za šestoricu osumnjičenih za silovanje 14-godišnje djevojčice, učenice Osnovne škole 'Nikola Tesla' u Derventi." U grupi osumnjičenih su i dvojica maloljetnika. Prije nego je policija dobila prijavu od roditelja nesretnog djeteta, objavljeni su video-snimci s pornografskim detaljima na kojima se jasno vidi lice djevojčice." (94)

U Okružnom sudu u Doboju tokom godine potvrđeno je sedam optužnica za krivična djela silovanja maloljetnika (predviđena kazna od 3 do 15 godina), obljuba nad nemoćnim osobama kao i polno nasilje nad djetetom (za koje je predviđena najmanja kazna od 5 godina). Trenutno je osam osoba u pritvoru za ista djela.(95)

Nastavnik matematike u osnovnoj školi «Sveti Sava» u Novom Gradu uhapšen je zbog sumnje da je počinio više krivičnih djela spolnog nasilja nad djetetom. Optužnica

(89). Fokus,
17. i 18. juni 2006. godine

(90). Glas Srpske, 23. 06. 2006.

(91). Glas Srpske 7.7. 2006.

(92) Blic, 25.avgust 2006.

(93). Glas Srpske, 28. avgust 2006.

(94). Fokus, 14. i 15. 10. 2006.

(95). Glas Srpske, 17.10. 2006.

(96). Glas Srpske, 30. 11. 2006.

ga tereti da je počinio više krivičnih djela spolnog nasilja nad svojim učenicama. Radi se o sedam učenica koje su napastvovane u prošlih devet godina. (96)

Ne postoje posebne ustanove za zbrinjavanje iskorištene djece ni uslovi za njihovu rehabilitaciju. U postojećim sigurnim kućama za žene žrtve nasilja smještena su i njihova djeca. U Republici Srpskoj postoje četiri sigurne kuće: u okviru organizacija Lara iz Bijeljine, Budućnost iz Modriče, Udružene žene Banje Luke i Ženski centar Trebinje. U prvih 7 mjeseci 2005. godine u ovim sigurnim kućama za žene boravilo je i njihovih 17 djece. NVO Udružene žene iz Banje Luke uskoro će otvoriti prvi SOS telefon za djecu žrtve nasilja.

Štaviše, bilježi se da maloljetnici kontaktiraju osobe putem interneta i pružaju im seksualne usluge za 6 KM (oko 3 EURA), kako bi skupili pare da kupe drogu. Poznat je i slučaj gdje predsjednik jednog udruženja Roma upozorava da se romske djevojčice između 10 i 15 godina starosti prodaju i do 50.000 KM (oko 25.000 EURA).

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, u posljednje dvije godine prijavljeno je 100 slučajeva nasilništva nad djecom. Od toga je 37 bilo seksualnih zlostavljanja, 53 nasilja u porodici, 7 zapuštanja i zlostavljanja maloljetnika, 2 nasilnička ponašanja i jedno napuštanje djeteta. (97)

Prema pisanju „Glasa Srpske" dvanaestogodišnja djevojčica iz Ivanjske kod Bosanske Krupe je 31. maja ove godine prijavila da su je četiri osobe, uključujući i njenog oca, napastvovale i silovale. Poslije prijave inspektori policije odveli su djevojčicu u Opštu bolnicu u Prijedoru. Gotovo dva mjeseca poslije, djevojčica se ponovo obratila policiji i prijavija oca zbog nasilja. (98)

Djeca žrtve seksualnog nasilja mogu dobiti psihosocijalnu pomoć samo u Zavodu za mentalno zdravlje u Banjoj Luci.

Preporuke

- Obezbijediti kvalitetniju saradnju vladinih institucija koje su u procesu zaštite i razmjenu informacija u interesu korisnika.
- Obezbijediti primjerenije mjere za počinioce kaznenih djela.
- Obezbjediti finansijsku podršku vladinog sektora za skloništa i centre za pomoć djeci i ženama žrtvama seksualnog zlostavljanja.
- U oblasti zdravstva obezbijediti klasificiranje nasilja nad djetetom i obavezu ljekara da evidentira i prijavi sumnju na nasilje.
- Obezbijediti kvalitetniju multidisciplinarnu saradnju svih aktera u lancu pružanja podrške i rehabilitacije žrtvama zlostavljanja, što je svakako veliki doprinos nevladinih organizacija i pružene ruke vladinog sektora (za sada bez finansijske podrške).

(97). Glas Srpske, 16. i 17. decembar 2006.

(98). Glas Srpske, 13. 09. 2006.

14

Pravo djeteta na zaštitu od otmice i trgovine

Postojanje mjera prema odgovornim za trgovinu ženama i prisilnu prostituciju žena i djevojaka mlađih od 18 godina

«Komitet UN protiv torture je pored priznanja koja su učinjena na polju sprečavanja trgovine ljudima u svojim zaključcima izrazio zabrinutost da je u Bosni i Hercegovini zapravo vrlo mali broj slučajeva trgovine istražen i procesuiran, a za one koji jesu procesuirani, da su izrečene uglavnom novčane i male kazne. Takođe je izrazio zabrinutost o navodnoj korumpiranosti policije i granične policije, kao i neharmoniziranost entitetskog zakonodavstva s državnim(99)» i u skladu tim date preporuke za otklanjanje navedenih problema.

«.......mi nemamo zajednički pravilnik koji bi se odnosio na okvir zaštite domaćih žrtava koji je daleko zahtjevniji nego kada su u pitanju strane žrtve trgovine... jer bi trebao tretirati pitanja zdravstvene i socijalne zaštite, npr.» (100)

U 2005. godini urađen je Izvještaj o stanju trgovine ljudima i legalnoj imigraciji u BiH za 2005. godinu. Od 66 identifikovane žrtve 13 je maloljetnih.(101)

Trenutno se u (septembar 2006.) skloništu «Lara» iz Bijeljine nalaze tri domaće djevojke, maloljetnice. (102)

Da li je neobavezni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, a koji se tiče prodaje djece, dobio adekvatan tretman u sistemu krivičnog pravosuđa u BiH?

Državni kordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije je u 2006. godini izdao dva značajna dokumenta. Prvi: Pregled i analiza nacionalnih mehanizama u cilju sprečavanja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini - Trgovina djecom u svrhu eksploatacije. U okviru Državne grupe za sprečavanje trgovine ljudima oformljena je i Podgrupa za sprečavanje trgovine djecom, urađen je operativni plan aktivnosti za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije za 2006.

Obilježen je 26. juni kao međunarodni dan borbe protiv trgovine ljudima.

Izrađen je i publikovan Pregled i analiza nacionalnih mehanizama u cilju sprečavanja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini - Trgovina djecom u svrhu eksploatacije.(103) Ovim dokumentom je predstavljen pravni okvir za zaštitu i borbu protiv trgovine ljudima, dakle, međunarodni i domaći pravni izvori, kao i struktura i nadležnosti institucija koje su uključene u aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima. Također je izrađen Pregled djelovanja nadležnih institucija za zaštitu djece žrtava trgo-vine ljudima - referalni mehanizam. (104) Ovim dokumentom prikazan je referalni mehanizam, odnosno identifikovane su relevantne institucije, njihove nadležnosti, način saradnje i prikupljanje statističkih po-

(99). Izvještaj o stanju trgovine ljudima i ilegalnoj imigraciji u BiH, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH

(100). Nezavisne novine, Sve više seks robinja iz komšiluka, 24. 09. 2006.

(101). Pregled i analiza nacionalnog mehanizma u cilju sprečavanja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini- Trgovina djecom u svrhu eksploatacije, Vijeće ministara BiH i Save the Children Norveške, 2006.

(102). Ibid

(103). Vijeće ministara BiH i Save the Children Norveške, 2006.

(104) Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije i SC Norveške, 2006.

dataka, te drugih informacija, kao i način njihove razmjene i njihovo postupanje po službenoj dužnosti u situacijama kada postoji sumnja ili saznanje da je dijete predmet trgovine ljudima ili kada je dijete identifikovano kao žrtva trgovine ljudima.

Da li se provodi obuka svih profesionalnih kadrova zaduženih za provođenje zakona?

Seminari pod nazivom Primjena međunarodnih mehanizama za procesuiranje predmeta trgovine ljudima" ogranizovani su u Banjoj Luci, Sarajevu i Mostaru u septembru 2006. godine, a namijenjeni su tužilaštvima BiH. Povodom toga je ocijenjeno da je najčešća trgovina ženama radi prostitucije, a da je sve češće iskorištavanje djece za prosjačenje, prisilne brakove i slično.

U toku je izrada udžbenika za nastavnike osnovnih i srednjih škola BiH «Obuka za nastavnike u oblasti trgovine ljudima», za koji je planirano da bude dostupan početkom 2006/07. školske godine. Njegovom primjenom na časovima odjeljenskih zajednica osigurala bi se prevencija, edukacija i informisanje mladih, školskog uzrasta kontinuirano, iz generacije u generaciju.

Uključenost NVO

U nedostatku državnih kapaciteta za smještaj te pružanje zaštite i pomoći za žrtve trgovine ljudima, Ministarstvo sigurnosti je u aprilu 2005. godine potpisalo Protokol o saradnji i osiguravanju adekvatnog i sigurnog smještaja i zbrinjavanja stranaca žrtava trgovine ljudima, sa pet nevladinih organizacija, koje regulišu međusobna prava i obaveze u saradnji, a u skladu sa Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Te organizacije upravljaju sa šest skloništa, a to su: Međunarodni forum solidarnosti (Gračanica i Sarajevo), Lara (Bijeljina), La Strada (Mostar), Medica Zenica (Zenica) i Žena BiH (Mostar).

Da li se organizuju kampanje za podizanje svijesti i preventivni programi namijenjeni djeci?

Pored navedenih organizacija za zbrinjavanje žrtava nasilja, prevenciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima realizira i Fondacija lokalne demokratije koja je na lokalnom nivou educirala adolescente o nasilju i trgovini ljudima. Oni imaju otvorenu telefonsku liniju - Zelena linija za dobijanje informacija o pravima žrtava na osnovu pola, te permanentnu kampanju putem BH radija o životu bez nasilja i trgovine ljudima.

Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja «Ženski centar» Trebinje bavi se i edukacijom tinejdžera iz oblasti trgovine ljudima, rade i na medijskoj kampanji za prava žrtava trafikinga i njihovoj socijalizaciji u društvo.

Organizacija žena «Lara» iz Bijeljine radi na asistenciji žrtava trgovine ljudima, edukaciji u cilju prevencije, podizanju svijesti javnosti putem medijskih kampanja, zastupanju žrtava na sudu.

Udružene žene iz Banje Luke dugoročno rade na razvoju i implementaciji aktivnosti na podizanju javne svijesti o problemu trgovine ljudima u BiH, posebno žena i djece, kao najranjivije populacije izložene uticaju kriminalnih mreža trgovaca ljudima u zemlji.

Krajem 2005. godine počela je s radom Radna grupa OSCE-a za borbu protiv trgovine ljudima na regiji Banja Luka, a njen cilj je implementacija dugoročne strategije, prevencije i borbe protiv trgovine ljudima, zasnovane na efikasnom partnerstvu svih relevantnih aktera u borbi protiv trgovine ljudima u regiji.

- «Željela bih da imamo slobodu u kretanju kroz ulice, da ne razmišljamo ko će nas ubiti, prepasti ili nešto slično. Da možemo normalno da živimo bez straha.» *(Arnela, 14 godina, Travnik);*

Preporuke

- Obezbijediti finansijsku podršku vladinog sektora za skloništa i centre za pomoć djeci i ženama žrtvama nasilja, kao i više savjetovališta i centara za psihološku pomoć i podršku.
- Kontinuirano raditi na edukaciji djece i mladih u cilju prevencije seksualnog iskorištavanja i trgovine ljudima/djecom.
- U oblasti zdravstva obezbijediti klasificiranje nasilja nad djetetom i obavezu ljekara da evidentira i prijavi sumnju na nasilje.
- U gradovima gdje su otvorena skloništa ili centri obezbijediti kvalitetniju multi-disciplinarnu saradnju svih aktera u lancu pružanja podrške i rehabilitacije žrtvama zlostavljanja.
- Raditi na uspostavljanju kvalitetnije razmjene informacija među institucijama sistema koje rade na sprečavanju trgovine djecom i različitim zloupotrebama djece.

15

Dijete pripadnik manjinske grupe

Pravni okvir za zaštitu nacionalnih manjina je Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH koji se temelji na Okvirnoj konvenciji o zaštiti nacionalnih manjina. Međutim, Bosna i Hercegovina još uvijek nije ratificirala Evropsku povelju o regionalnim i jezicima manjina.

Primjena zakona onemogućena je jer nisu doneseni podzakonski akti. Položaj nacionalnih manjina u BiH je nepovoljan i zbog nedostatka političke volje da se ta pitanja rješavaju u punom kapacitetu. Većina nacionalnih manjina je dobro integrisana u društvo (Ukrajinci, Jevreji, Slovenci, Crnogorci, Makedonci), što se, nažalost, ne može reći i za Rome.

Strategija BiH za rješavanje problema Roma podrazumijeva donošenje još tri akciona plana koji bi planirali konkretne aktivnosti za rješavanje pitanja stanovanja, zapošljavanja i ekonomskog položaja Roma.

Na nivou Vijeća Evrope proglašena je Dekada Roma – 2005. do 2015. godina. Mnoge zemlje Evrope potpisale su Protokol. Bosna i Hercegovina nije potpisala Protokol i ne može koristiti značajna finansijska sredstva koja su na raspolaganju za rješavanje egzistencijalnih pitanja Roma.

Zbog činjenice da romska djeca nemaju adekvatno obrazovanje, najveći broj njih kad odraste ne može dobiti zaposlenje. Danas svega 1,5% radno sposobnih Roma ima zaposlenje. Moguće da je to jedan od razloga eksploatacije rada djece Roma od strane njihovih roditelja. U BiH nema egzaktnih, statistički obrađenih podataka o tome koliko romske djece prosjači na ulici, ali neke procjene (uključujući i saznanja i informacije dobijene od samih romskih NVO) govore da se radi o skoro dvije stotine djece, bilo da to rade samostalno, bilo da ih roditelji ili srodnici koriste kao objekat, odnosno "mamac" za prikupljanje novca. Ovaj problem zakon tretira kao remećenje javnog reda i mira – kao prekršaj.

Činjenica da je privođenje djece koja prosjače pokazalo da su evidentirana djeca iz susjednih istočnih država, ukazuje da postoje relevantni pokazatelji koji upućuju na to da je u pitanju organizovana kriminalna mreža prosjačenja, gdje se djeca eksploatiraju kao radna snaga. Za sada su to uglavnom djeca pripadnici romske manjine, ali postoje pokazatelji da su to i djeca iz drugih naroda, te djeca s posebnim potrebama.

Na inicijativu Vijeća Roma BiH održan je okrugli sto o temi "Romi i trgovina ljudima: prosjačenje i eksploatacija djece". Na konferenciji su učestvovali predstavnici državnih ministarstava, entiteta, predstavnici pravosuđa, međunarodnih organizacija, romskih i drugih nevladinih organizacija. Cilj konferencije je bio da se identificiraju uzroci i posljedice problema prosjačenja i mjere koje se trebaju preduzeti kako bi se ova pojava spriječila.

Donesen je niz zaključaka od kojih je bitno istaći uključivanje donesenih mjera za borbu protiv trgovine Romima u Operativni plan za borbu protiv trgovine ljudima za 2006. godinu, te druge akcione planove u sklopu "Strategije za rješavanje problema Roma u Bosni i Hercegovini".

Osim intervencije policijskih i povremeno inspekcijskih organa i nadležnih iz centara za socijalni rad, druge mjere protiv sprečavanja prosjačenja se i ne primjenjuju, što znači da u BiH ne postoje djelotvorni društveni i državni mehanizmi prevencije i zaštite od posljedica prosjačenja čiji su akteri i žrtve, istovremeno, romska djeca.

Romi su danas u Bosni i Hercegovini najbrojnija nacionalna manjina. Ostalih manjina u BiH ima sedamnaest (17). Osim što su najbrojnija manjinska nacionalna zajednica, Romi su istovremeno i socijalno najugroženija nacionalna manjina i to po svim kriterijima i parametrima po kojima se mjeri i procjenjuje status neke društvene grupe.

Da li još uvijek postoje problemi etničke diskriminacije u svakodnevnom životu?

Komitet za ukidanje rasne diskriminacije u februaru/martu 2006. godine zahtijeva od Bosne i Hercegovine da hitno i efikasno primijeni preporuke sadržane u Planu aktivnosti za obrazovne potrebe Roma i ostale pripadnike nacionalnih manjina i da suzbije diskriminaciju usmjerenu protiv romske djece i djece koja pripadaju drugim manjinskim nacionalnim grupama, koju eventualno ispoljavaju nastavnici, nadležne školske ustanove i institucije, drugovi u odjeljenju i njihove porodice. (105)

Jedna od pretpostavki za ispunjenje ovog zahtjeva je i donošenje Zakona o Radio-televiziji RS.

Zakon o Radio-teleleviziji RS, u dijelu Programska načela, čl.13. stav 3. se kaže: Program RTRS će uvažavati nacionalne, regionalne, tradicijske, vjerske, kulturne, jezičke i druge karakteristike konstitutivnih naroda i svih građana BiH. Program RTRS takođe će afirmisati kulturne i druge potrebe nacionalnih manjina u BiH.

U školama u kojima ima veći broj učenika Roma organizovani su seminari, predavanja i radionice na temu stereotipa i predrasuda, kao i aktivnosti s ciljem upoznavanja sa istorijom, tradicijom i kulturom Roma (Modriča, Vukosavlje, Bijeljina, Banja Luka).

Prema podacima UNDP, stopa upisa romske djece u osnovne škole je mnogo niža od stope nacionalnog upisa. Prema nesrazmjeru u stopama upisa romske i neromske djece, BiH spada u grupu zemalja, zajedno sa Albanijom, Srbijom, Crnom Gorom i Kosovom, gdje se nesrazmjer upisa romske i neromske djece u starosnoj grupi od 7 do 15 godine života kreće oko 50% i više.

«Sadržaji iz istorije i kulture Roma uvedeni su u manjem broju škola, dok romski jezik nije uveden u školske planove i programe. Osnovnu prepreku predstavlja nedostatak nastavnog kadra i nepostojanje standarda romskog jezika i udžbenika na romskom jeziku.» (106)

Da li se preduzimaju efikasne mjere kako bi se obezbijedilo da djeca koja pripadaju etničkim manjinama u potpunosti uživaju prava iz Konvencije o pravima djeteta?

U odnosu na prethodni izvještaj, kada su u pitanju Romi, situacija se donekle popravila u oblasti obrazovanja, što nije slučajno, jer je donesen Akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u BiH, koji je obavezujući za vladine institucije.

U obrazovnim institucijama BiH otpočela je implementacija Akcionog programa o obrazovnim potrebama Roma (potpisanog 2004./05.g.), a od školske 2005./06. godine počela je evidencija djece Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u BiH. Prvi podaci očekuju se krajem 2006.godine

Situacija sa školovanjem Roma znatno se poboljšala na području Bihaća. Značajan doprinos za ovo stanje ima projekat NVO Alfa iz Bihaća „Ja se smijem i plačem isto kao i ti". Projekat integracije romske djece u zajednicu obuhvata više aktivnosti - pripremnu

(105). Međunarodne obaveze i dužnosti BiH u oblasti obrazovanja, OSCE 2006.

(106). «Uskraćena budućnost?» 2001.-2006. Pravo romske djece u BiH na obrazovanje, Save the Children UK, 2006.

radionicu za školu, podršku djeci koja idu u školu... Prije dvije godine, kada je projekat otpočeo, samo je 20 romske djece išlo u školu, a danas su obuhvaćena sva djeca osnovnoškolskim obrazovanjem, a 14 učenika ide u srednju školu. U naselju je izgrađen i Dom kulture.

Pozitivan primjer predstavlja OŠ „Kiseljak" kod Tuzle gdje je Romkinja-roditelj član Vijeća roditelja. Grupa roditelja čija djeca idu u školu obilazi porodice koje ne šalju djecu u školu i utiču na njih. Ove školske godine 80 djece se školuje. Agitovanje među roditeljima za upis djece u školu je dalo izuzetno dobre rezultate. Međunarodna NVO Care International podržava 13 učenika koji su se upisali u školu. U Matuzićima, Opština Doboj-Jug, u povodu Dječije nedjelje trojici romskih učenika koji pohađaju OŠ „21. mart" dodijeljena su tri računara koje je obezbijedila Opština Doboj-Jug. Istovremeno, nagrađen je i učenik Valentin Huseinović za poštenje koje je iskazao kada je izgubljeni novčanik predao policiji, koja ga je vratila vlasniku.

Za veće uključivanje Roma u obrazovanje potrebno je riješiti nedostatak socijalne pomoći ili dječijeg dodatka, mijenjati odnos vršnjačke grupe prema Romima, razbijati negativan stav roditelja (Roma) prema školovanju, razvijati empatičan stav prema djeci Romima kod nastavnika.

U Republici Srpskoj se sistematski prikupljaju podaci o školovanju djece Roma, te izdvajaju sredstva za pomoć djeci u stanju socijalne potrebe, među kojima su i djeca Romi. Sredstva se troše za nabavku udžbenika i školskog pribora, a ne postoji budžetska stavka namijenjena samo romskoj djeci, navodi se u Izvještaju o istraživanju «Uskraćena budućnost». U istom izvještaju se navodi da Ministarstvo ima planirana sredstva za stipendiranje studenata, a ne osnovnoškolaca i srednjoškolaca. Ministarstvo prosvjete i kulture nije otvorilo ni jedno mjesto Roma asistenta, niti su razvili sistem promocije romskog jezika, kulture i tradicije.

Na osnovu kvantitativnih podataka iz ovog izvještaja uključenost djece Roma u predškolske ustanove: u Banjoj Luci je samo jedno dijete u ovoj godini uključeno u vrtić, a u Gradišci 15. Trenutno je u RS 405 učenika Roma u redovnom osnovnoškolskom obrazovanju. Najviše ih je u Bijeljini (124), Gradišci (70), Prijedoru, Modriči, Banjaluci, Tesliću i Vukosavlju. Na osnovu istraživanja vidi se da je značajno povećanje broja učenika Roma koji završavaju školu, a broj onih koji napuštaju školu je manji od broja onih koji je završavaju. U RS je broj djece koja napuštaju školu tri puta veći od broja djece koja završavaju. Jedan od razloga ove pojave je što su Romi u ovom entitetu povratnici i što je njihov povratak najintenzivniji bio u toku 2002. godine, tako da djeca još nisu uspjela okončati svoje školovanje u osnovnoj školi. U ustanovama za obrazovanje djece sa poteškoćama u razvoju (osnovno i srednje) trenutno je upisano 12 učenika Roma. Na banjalučkom univerzitetu trenutno studira 5 studenata Roma.

Istraživanje Pitanja koja omogućavaju i onemogućavaju pristup obrazovanju Roma u Bosni i Hercegovini na obrazovanje (107)

Iz ovog istraživanja proizilazi da na prekid školovanja djece Roma utiču sljedeći elementi: nepotpune porodice, bolesti roditelja ili nesređene porodične prilike, loš odnos sa nastavnicima, bolest djeteta, nedovoljna podrška roditelja, neprihvaćenost djece Roma od druge djece u školi i negativan uticaj vršnjaka koji ne idu u školu.

Predškolska ustanova „Radost" iz Prijedora je u 2006. godini u saradnji sa romskim udruženjem otvorila prvu predškolsku grupu za djecu Rome. Rade u prostorijama

(107). Istraživač Save the Children UK, Program za Bosnu i Hercegovinu, decembar 2005.

Udruženja, zbog nedostatka mjesta u vrtiću, ali su kroz mnoge aktivnosti djeca integrisana sa neromskim predškolcima.

U Prnjavoru je završena «Ljetna škola ukrajinskog jezika». Kako bi očuvali jezik, kulturu i običaje svog naroda, pripadnici ove zajednice organizuju školu tokom ljetnog raspusta. Ove godine predavanja je pratilo 80 osnovaca podijeljenih u dvije grupe. Mladi su vrijedno učili jezik, istoriju i geografiju zemlje svojih predaka. Pored djece iz prnjavorske i susjednih opština, nastavu su pratili i mališani iz nekoliko gradova Srbije, Hrvatske i Austrije.» (108)

«Gradonačelnik Banje Luke Dragoljub Davidović juče je djeci sa Veselog brijega uručio 37 kompleta udžbenika za osnovnu školu. Osam srednjoškolaca i dva studenta dobit će novac za ove namjene, putem udruženja Roma 'Veseli brijeg'». (109)

Skupština RS će u novom sazivu formirati Savjet nacionalnih manjina koji će biti savjetodavno tijelo, izjavio je predsjednik Skupštine. (110)

U Banjoj Luci je u septembru održana treća smotra stvaralaštva nacionalnih manjina, a krajem novembra Kulturno-umjetničko društvo Ukrajinaca «Taras Ševčenko» iz Banje Luke je obilježilo 40 godina postojanja. Tom prigodom je održalo koncert na kojem je nastupao folklor, orkestar i hor. Društvo ima 120 aktivnih članova svih generacija i za ovih 40 godina značajno su obogatili kulturni i društveni život grada. U prostorijama Kluba nacionalnih manjina otvorena je i izložba fotografija, priznanja i diploma koja svjedoči o 40 godina razvoja «Tarasa Ševčenka».

Da li se preduzimaju mjere u cilju podsticanja procesa integracije djece manjina? Šta organi države čine da bi poboljšali uslove življenja etničkih manjina?

Pravni okvir kojim se rješava pitanje nacionalnih manjina, a posebno Roma, u Bosni i Hercegovini je značajno ispred prakse.

Pored prije spominjanog Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, Plana akcije o obrazovnim potrebama Roma i ostalih pripadnika nacionalnih manjina u BiH, u 2005. godini je donesen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, te usvojena i Strategija BiH o rješavanju problema Roma. Svi ovi dokumenti predstavljaju dobar pravni okvir za ostvarenje prava djece nacionalnih manjina ne samo na obrazovanje, već i prava na svoj maternji jezik, kulturu i drugih prava koja bi poboljšala njihove uslove života i doprinijeli socijalnoj integraciji u Bosni i Hercegovini.

Romske porodice imaju sva prava iz Porodičnog zakona, Zakona o socijalnoj i dječijoj zaštiti, kao i sve druge porodice. Problem predstavlja što su pripadnici romske populacije nedovoljno edukovani kako bi koristili sva prava koja ima pripadaju. Na tom planu treba znatno više činiti. Romska udruženja su znatno doprinijela „buđenju" romske populacije. Socijalna i druga prava Romi koriste više nego ranije, ali još uvijek nedovoljno. Najveći napredak postignut je u obrazovanju. Djeci Romima koji polaze u školu u većini opština obezbjeđuju se udžbenici i školski pribor. Najveći problem predstavlja rješavanje stambenog pitanja romskih porodica. Pojedine opštine odgađaju rješavanje pitanja davanja lokacija za izgradnju naselja i pored toga što međunarodna zajednica obezbjeđuje sredstva za izgradnju stambenih objekata (Kladanj, Ilidža...).

U Republici Srpskoj je donesen Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece pripadnika nacionalnih manjina, kojim se regulišu «opšti okviri zadovoljenja obrazovnih potreba nacionalnih manjina». U njemu je regulisano da se dopunska nastava na jeziku manjina odnosi ne samo na učenje svog jezika, nego i na učenje književnosti, istorije, kulture te manjine na njenom jeziku. Pravilnikom je predviđeno da se nastava maternjeg jezika može odvijati u zasebnom odjeljenju, grupi ili pojedinačno, te da nastavnik koji izvodi takvu nastavu treba da ima odgovarajuće znanje dotičnog jezika »kojim se osigura-

(109). Glas, Srpske utorak, 8.avgust 2006.

(110). Glas Srpske, 13.09.2006.

(111). Glas Srpske, 01. 10. 2006.

va da ga može predavati uz odgovarajući standard». Dužnost je entitetskog ministra prosvjete i kulture da donese nastavni plan i program za nastavu maternjeg jezika, da obezbijedi materijalna sredstva za takvo obrazovanje. Taj nastavni plan i program još nije donesen.

Više od polovine članova ovog pravilnika se odnosi na djecu Rome. Njima su propisane obaveze Ministarstva prosvjete i kulture da zajedno s nadležnim ministarstvima nastoje osigurati sredstva za materijalne potrebe romske djece, kao što su udžbenici, oprema i topli obrok. Ovo ministarstvo ima obavezu na početku svake školske godine da prikuplja podatke o stopi upisa i završavanja školovanja romske djece. Dužnost je ovog ministarstva da školama dostavi uputstvo da se romska djeca mogu upisati u prvi razred, iako nemaju potrebnu dokumentaciju, te da im se osigura ubrzano i besplatno pripremanje i polaganje, vanredno polaganje za djecu koja nisu redovno završila osnovnu školu. Ministarstvo se obavezuje i na dodjelu određenog broja stipendija za učenike Rome koji redovno pohađaju nastavu. U Pravilniku postoji i odredba kojom se Ministarstvo obavezuje da u školama s velikim brojem učenika Roma otvori radna mjesta Roma asistenata, koji poznaju romski jezik, istoriju, kulturu i tradiciju ove nacionalne manjine.

Da li se organizuju kampanje za podizanje svijesti o jednakopravnosti etničkih manjina?

Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini je organizovala okrugli sto «Promovisanje prava nacionalnih manjina na jednak pristup sredstvima javnog informisanja», a okupio je sve relevantne nosioce vlasti, predstavnike Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, javnih medija i udruženja nacionalnih manjina. Cilj okruglog stola je bio jačanje slobode govora i promovisanja kulturnog pluralizma. Manjine imaju zakonom zagarantovano pravo da organizuju glasila na vlastitom jeziku i da budu zastupljeni u medijima čiji je osnivač država, entiteti, kantoni, tj. na svim medijima koji se finansiraju iz budžeta.

U decembru je u Banjoj Luci održana Konferencija o romskom pitanju u BiH, koja se prvenstveno bavila pitanjima smještaja, zapošljavanja i obrazovanja, kao ključnih pretpostavki za poboljšanje položaja Roma u BiH. (111)

U Bosni i Hercegovini je registrovano 89 udruženja nacionalnih manjina, od toga su 53 organizacije Roma.

Preporuke

- Evidentirati djecu Roma koja treba da se upišu u školu na svakoj opštini i obezbijediti besplatne udžbenike i školski pribor za sve prvačiće.
- Poboljšati socijalno-ekonomske i stambene uslove života Roma.
- Potpisati Protokol i pristupiti provođenju programskih aktivnosti Dekade Roma 2005. – 2015. godina.
- Sve akcije koje se preduzimaju moraju uključivati i Rome.
- Planirati sredstva za stipendiranje učenika Roma koji dobro uče i napreduju kako bi se stimulisali za prosvjetna zanimanja.
- Uključiti sadržaje istorije, kulture, književnosti nacionalnih manjina u redovne nastavne planove i programe.

(111). Glas, 13.12. 2006.

16

Literatura

1. Izvještaj nevladinih organizacija o stanju prava djece u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2004.
2. Zdravstveno-statistički godišnjak Federacije BiH 2005. - Sarajevo, Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH, 2003.
3. Statistički godišnjak/ljetopis Federacije BiH 2001. - Sarajevo, Federalni zavod za statistiku
4. Statistički godišnjak/ljetopis Federacije BiH 2004. - Sarajevo, Federalni zavod za statistiku
5. Health for all in 21 st century. World Health Organization, Regional office for Evrope, Copenhagen, 1999.
6. Globalno istarživanje pušenja kod mladih (GYTS)-Sarajevo-Mostar, Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH, 2003.
7. Smajkić A. i saradnici: Ljudska prava na život, zdravlje i socijalnu egzistenciju u BiH, Sarajevo, 2004.
8. Srednjoročna razvojna strategija BiH- PRSP (2004.-2007.), Vijeće ministara BiH, Vlada FBiH i Vlada RS
9. Strategija za razvoj primarne zdravstvene zaštite u FBiH, Ministarstvo zdravstva FBiH
10. Strategija razvoja zdravstva na Kantonu Sarajevo 2006.-2015.godina, Ministarstvo zdravstva KS, Zavod za javno zdravstvo KS
11. Program o načinu organizovanja porodične/obiteljske medicine u Javnoj ustanovi Dom zdravlja Kantona Sarajevo za period 2003.-2007.godina, Ministarstvo zdravstva KS, J.U. Dom zdravlja KS
12. Inovirani program prevencije narkomanije, alkoholizma i drugih ovisnosti u Kantonu Sarajevo za period 2004.-2007.godina, Ministarstvo zdravstva KS, Zavod za javno zdravstvo KS
13. Vodič za roditelje, Zavod za javno zdravstvo KS,2002.
14. Vodič za roditelje i nastavnike, Zavod za javno zdravstvo KS, 2003.
15. Protokol komunikacije o javnom zdravlju djece, Zavod za javno zdravstvo FBiH, Institut za zaštitu zdravlja RS
16. Vodič za roditelje, Zavod za javno zdravstvo KS, 2004.
17. Putokazi, Institucija ombudsmena, UNICEF

17

Skraćenice

BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija BiH
RS	Republika Srpska
B.D. BiH	Brčko Distrikt BiH
USK	Unsko-sanski kanton
PŽ/K	Posavska županija/kanton
TK	Tuzlanski kanton
ZDK	Zeničko-dobojski kanton
BPK	Bosansko-podrinjski kanton
SBK/Ž	Srednjobosanski kanton/županija
HNK/Ž	Hercegovačko-neretvanski kanton/županija
ZHŽ	Zapadnohercegovačka županija
KS	Kanton Sarajevo
K10	Kanton 10
KM	Konvertibilna marka
CZMZ	Centar za mentalno zdravlje
CSR ili CZSR	Centar za socijalni rad
EUPM	Evropean Union Police Mission/Policijska misija Evropske unije
UN	United nations/Ujedinjeni narodi
MKR	Matična knjiga rođenih
FZO RS	Fond zdravstvenog osiguranja Republike Srpske
CRC	Convention the Rights of the Child/Konvencija o pravima djeteta
UNICEF	United Nation Childrens Fund
WHO	Svjetska zdravstvena organizacija
OSCE	Organisation for Security and Cooperation in Evrope (Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi)
EU	Evropean Union/Evropska unija
SEENAPB	Asocijacija privatnih elektronskih medija Jugoistočne Evrope
CERD	Komitet za ukidanje rasne diskriminacije
OJT	Okružno javno tužilaštvo
PZZ	Primarna zdravstvena zaštita
KC	Klinički centar

Multiple Indicators Clusster Survay	MICS
Baby Friendly Hospitals/Bolnice prijatelji beba	BFH
Inicijativni odbor za prirodnu prehranu	BF komitet
Ured za međunarodni razvoj pri Britanskoj ambasadi	DIFID
Ratni vojni invalidi	RVI
Globalno istraživanje pušenja kod mladih	GYTS
Radio-televizija Republike Srpske	RTRS
International Baby Food Action Netvork/Udruženje za unapređenje dojenja	IBFAN
Human Immunodeficiency Virus Virus Side	HIV
Acquired United Nations mmunodeficiency Sindrome	AIDS
Švedska NVO	SIDA
Tuberkuloza	TBC
Svjetska zdravstvena organizacija	SZO
United Nation Development Programme/Program za razvoj Ujedinjenih naroda	UNDP
Porez na dodanu vrijednost	PDV
Nastavni plan i program	NPP
Njemačko društvo za tehničku pomoć	GTZ
	EU Vet
	CIVITAS
Krivični zakon	KZ
Zakon o krivičnom postupku	ZKP
Nevladina organizacija	NVO
Javna ustanova	JU
Udruženje građana	UG
	Hep B C..
Asocijacija za podršku oboljelim od HIV/AIDSA	„APOHA“
Asocijacija za seksualno i reproduktivno zdravlje	„XY“
Radio-televizijski	RTV
Domaća nevladina organizacija	IBHI
Srbija i Crna Gora	SCG

IZVJEŠTAJ URADILE ORGANIZACIJE

ZDRAVO DA STE

"NAŠA DJECA"
UDRUŽENJE HUMANITARNA ORGANIZACIJA
ZA ZAŠTITU I OSTVARIVANJE PRAVA DJETETA
SARAJEVO

Projekat podržao

Save the Children
Norway